

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXVII 1987

C U P R I N S U L

Anul XXXVII, nr. 4

iulie—august 1987

Redacția : Triumful rațiunii. — — — — — 3

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Pr. prof. SORIN COSMA : Tradiție și tradiții. — — — — — 8

STUDII

Pr. dr. MIRCEA BASARAB : Sfânta Scriptură și interpretarea ei la Sinodul VII ecumenic. — — — — — 16
Pr. dr. DUMITRU MEGHEȘAN : Cultul sfintelor icoane (II). — 25
Prof. dr. EMILIAN POPESCU : Creștinismul pe teritoriul României până în secolul al VII-lea, în lumina noilor cercetări. — — 34

AMVONUL PREOȚILOR

Arhim. prof. IOASAF GANEA : „Mutatu-te-ai la viață fiind Maica vieții” — — — — — 50
Prot. AVRAM PETRIC : Dorința de desăvârșire. — — — — — 53
Pr. IACOB LUPEI : Sensul „Pogoririi în iad” — — — — — 54
Pr. IOAN PINTEA : Cuvînt de învățătură despre traducerea Sfintei Scripturi în alte limbi. — — — — — 56

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Pr. IOȚA BERBENȚEA : Obiceiuri vechi și „intruse” de înmormîntare. — — — — — 60

ANIVERSĂRI

Pr. PETRU DOROBANȚU : Sărbătoarea noastră națională. — — 62

URME DIN TRECUT

Pr. EUGEN GREUCEANU : Contribuții privind activitatea ierarhilor din Ardeal și Banat pentru drepturile românești în epoca dualistă (1867—1918). — — — — — 65
Pr. GHEORGHE NAGHI : Izvoarele primei monografii închinată revoluției condusă de Horia. Cîteva considerații. — — — 71

AȘEZĂMINTE MĂNĂSTIREȘTI

Protos. OLIVIAN BINDIU : O ctitorie a patriarhului Miron Cristea, mănăstirea „Izvorul Miron” — Românești. — — — 76

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Dr. VICTOR LĂZĂRESCU — pr. dr. VASILE V. MUNTEAN : Proto-popul dr. George Popovici (1862—1927). — — — — 80

MITROPOLIA BANATULUI

4

iulie—august 1987

ANUL XXXVII

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinte : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.

Preot TEODOR GREUCEAN vicar administrativ la
Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.

Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.

Dr. IOAN TULCAN, funcționar la Centrul eparhial
Arad.

Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.

Corectori : Preot IOAN D. ȚIRNEA

Diacon MIRCEA LĂUȚĂȘ

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

TRIUMFUL RAȚIUNII

De la sfârșitul celui de al doilea război mondial, omenirea și-a derulat viața sub zodia incertitudinilor. Se inaugurasese atunci „era atomică“, dar din nefericire nu spre binele ei, atât de râvnit și așteptat de toți locuitorii planetei, ci sub fiorul malefic al posibilităților deschise autodistrugerii. Bombele cu uraniu și plutoniu detonate în acel august '45 deasupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, ce puneau capăt definitiv conflograției mondiale, au uluit opinia publică de atunci prin forța și capacitatea lor de distrugere. Dincolo de consecințele lor nefaste, resimțite pînă astăzi de supraviețuitorii tragediei, lumea părea să fi învățat din cea mai amară și șocantă experiență înregistrată vreodată în istorie, spre a opta definitiv pentru unica soluție posibilă, ce garantează viața tuturor : adio arme !

Și totuși, spre stupefacția tuturor oamenilor de bine de pretutindeni, rațiunea sănătoasă n-a putut triumfa multă vreme, substituită fiind de ambiția delirantă pentru supremația mondială. Scrutarea energiilor atomului în cele mai mici amănunte, depistarea febrilă a altor și altor elemente și materiale de distrugere a devenit preocupare de căpătii, în ciuda așteptărilor majorității popoarelor și statelor lumii care tindeau spre dezvoltarea lor liberă, sub luminile benefice ale păcii. Au început să se alocе și să se cheltuiască sume mereu mai mari pentru înarmări, într-o competiție devenită pe zi ce trecea cu adevărat halucinantă. Imense valori materiale și energii umane, creatoare, au fost orientate spre drumurile fără speranță ale distrugerii, într-o fabuloasă risipă ce lăsa impresia că întreaga lume trăiește într-o bogăție imposibil de evaluat, în timp, ce dimpotrivă milioane de oameni de pe mapamond erau spoliați de cele mai elementare condiții de viață, de o

gură de apă și asistență sanitară, supuși discriminărilor și exploatării nemiloase și chiar mai crud, siliți să viețuiască în spații transformate cu cinism în adevărate platouri de încercare a unor arme mereu mai sofisticate. Doctrinarii înarmărilor și producătorii imenselor panoplii nucleare păreau că vor pune stăpânire pe toate mințile luminate ale celor responsabili de soarta popoarelor lor și în esență a întregii planete, în vârtejul creerii și proliferării lor.

Iată, însă, că în ciuda aparențelor și spre bucuria unei imense mase de oameni de pe glob, rațiunea sănătoasă începe să triumfe treptat în viața internațională. Infuzia de încredere și speranță, dată lumii anul trecut prin „Anul Internațional al păcii”, începe să capete contururile atât de așteptate. Fluviul viu al mării mișcări de luptă pentru pace de pe toate continentele, având în primelle rînduri țara și poporul nostru în frunte cu distinsul și încercatul său Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, a contribuit substanțial la „dezamorsarea” climatului vieții internaționale, la instaurarea treptată a unei atmosfere de stimă și respect reciproc, la înlăturarea stihilor războiului rece, a neîncrederii și suspiciunilor în contactele diplomatice bilaterale și multilaterale. Este un titlu de înaltă cinste ce revine României noastre socialiste, ilustrului ei bărbat de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu, personalitate de excepție a vieții politice mondiale, în această vastă operă de instaurare a unei păci trainice pe întreaga planetă. Propunerile și inițiativelle gândite și lansate în permanență de „Stegarul păcii” de la tribuna celor mai înalte foruri politice internaționale, repetatele apeluri adresate de țara noastră tuturor popoarelor și statelor lumii, în special marilor producătoare și posesoare de arme nucleare — au căpătat o largă adeziune pe toate meridianele globului, contribuind prin ele însele la intensificarea luptei pentru oprirea competiției înarmărilor nucleare și de altă natură, pentru stăvilirea cursului periculos al evenimentelor și implicit a primejdiei izbucnirii unei noi conflagrații mondiale, care de astă dată ar fi ultima, fără nici o speranță pentru învingători și învinși. Președintele Nicolae Ceaușescu a atras atenția întregii lumi, în numeroase rînduri, că acum este momentul să se facă totul, pînă cînd nu este prea tîrziu, spre a se ajunge la dezarmare, unica șansă de supraviețuire a întregii lumi, de salvare a vieții pe întreaga planetă.

Una dintre inițiativelle României cu cel mai larg ecou la nivel mondial a fost reducerea unilaterală cu 5 % a armamentelor,

efectivelor și cheltuielilor sale militare, din noiembrie 1986, care a întrunit adeziunea entuziastă a întregului nostru popor în cadrul referendumului național. A fost un exemplu concret de dezarmare adresat întregii lumi, de fapte nu de declarații verbale lipsite de consistență, care s-a bucurat de cea mai largă apreciere și admirație pe toate meridianele globului, aducând o nouă infuzie de viață și prosepție mișcării mondiale pentru pace, pentru dezarmarea generală și totală, în primul rând cea nucleară. Și tot atunci Președintele Nicolae Ceaușescu adresa o nouă invitație tuturor popoarelor planetei la o colaborare tot mai strânsă, „pentru triumful rațiunii”, pentru libertate și independență, pentru făurirea unei lumi a păcii în care fiecare națiune să se poată dezvolta în mod liber, fără teama vreunei agresiuni sau intervenții în treburile interne ale vreunui stat.

O nouă inițiativă a țării noastre, din august 1987, în direcția salvărilor păcii, pe întreaga planetă, l-a constituit documentul intitulat „Dezarmare pentru dezvoltare”, alcătuit împreună cu alte țări socialiste și prezentat Conferinței internaționale din cadrul Organizației Națiunilor Unite tratând aceeași problemă. În memorandum a fost definit conceptul de „dezarmare pentru dezvoltare”, principiile pentru realocarea surselor în domeniile civile, necesitatea instituirii unui mecanism internațional pentru transferarea unei părți a resurselor eliberate prin măsuri de dezarmare către țările în curs de dezvoltare ; conversiunea și restructurarea relațiilor economice internaționale. Documentul a subliniat necesitatea opririi imediate a cursei înarmărilor și trecerea la măsuri concrete și urgente de dezarmare, în vederea eliminării armamentelor nucleare și reducerii substanțiale a armelor convenționale, a forțelor armate și cheltuielilor militare. Astfel de măsuri ar facilita cu într-o perioadă relativ scurtă de timp să se ajungă nu numai la întărirea securității internaționale, ci și la alocarea unor resurse importante de fonduri pentru programele de dezvoltare, la soluționarea multor probleme cu care se confruntă omenirea, cu deosebire țările aflate în curs de dezvoltare și popoarele sărace lipsite de resurse ale solului și subsolului. Noua inițiativă presupune luarea de măsuri concrete și urgente pentru a asigura folosirea științei și tehnologiei exclusiv în scopuri pașnice, ca cercetările științifice și tehnologice din domeniul militar să fie reorientate

spre soluționarea problemelor pe care le implică starea de subdezvoltare a două treimi din omenire și examinarea căilor și modalităților pentru ca toate țările și popoarele să poată beneficia liber, pe bază de egalitate, de noile cuceriri ale tehnicii moderne. Relația dintre dezarmare și dezvoltare poate fi identificată și în cazul unor situații regionale, nu numai în mod global, de unde decurge și rolul la fel de important al creerii de zone fără arme nucleare în diferite părți ale globului, iar formarea unui fond internațional intitulat „Dezarmarea pentru dezvoltare”, deschis participării tuturor statelor, oferă perspectiva unei adevărate strategii internaționale în soluționarea marilor probleme ce confruntă întreaga omenire contemporană.

În această atmosferă nouă, de speranță, încredere și optimism, întreaga omenire a salutat cu entuziasm înțelegerea de principii intervenită între superputerile nucleare, U.R.S.S. și S.U.A., privind încheierea unui acord corespunzător în problema rachetelor cu rază medie de acțiune și rază mai scurtă de acțiune, ca un act de importanță deosebită în viața internațională. Ea deschide în mod efectiv drumul înlăturării rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune și operativ-tactice din Europa și din Asia și constituie o importanță măsură spre înlăturarea completă a tuturor armelor și armamentelor nucleare, întru împlinirea aspirațiilor și preocupărilor vitale ale tuturor popoarelor lumii. Subliniind importanța înțelegerii, Președintele Nicolae Ceaușescu a accentuat că „este necesar să se facă totul ca încă din acest an să se realizeze un asemenea acord și să se treacă la lichidarea acestor armamente”.

Se cunoaște impactul profund negativ al tuturor armelor nucleare, indiferent de structura și forța lor de distrugere, asupra popoarelor lumii. De aceea este necesară continuarea permanentă și intensificarea eforturilor pentru încetarea totală a experiențelor nucleare, pentru reducerea permanentă și progresivă a armamentelor strategice ofensive și de altă natură, a armelor convenționale și a celor chimice, pînă la eliminarea lor completă din viața omenirii, ceea ce echivalează și cu desființarea „zodiei incertitudinilor” — așa cum spuneam la început — sub care a debutat era contemporană de după cel de al doilea război mondial.

În această amplă mișcare de salvagardare și garantare a viietii este pe cît de firească pe atît de necesară și prezența tuturor religiilor și a cultelor religioase, cu slujitorii și enoriașii lor, ca parte

integrantă popoarelor cărora aparțin. Considerente religioase profunde le determină să se angajeze mereu mai hotărît în sprijinirea tuturor eforturilor menite să contribuie, fie și cu un singur pas, la realizarea acestui deziderat nobil, pentru care reprezentanții lor își spun cuvîntul răsplat în numeroase manifestații publice, în întruniri și simpozioane locale și internaționale închinare păcii, cerînd abolirea totală a armamentelor nucleare și restituirea fondurilor și a mijloacelor materiale eliberate, la destinația lor inițială — pentru progres și dezvoltare, sub luminile unei păci mondiale trainice. De aceea, printre oamenii religiei care militează activ în primele rînduri în slujba idealului sacru și suprem al omîirii contemporane se numără și întregul efectiv al Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu celelalte culte religioase din patria noastră, contribuind cu abnegație prin cuvîntul și fapta lor la toate inițiativele întreprinse pe plan local și internațional pentru salvagardarea păcii și resimțind deopotrivă bucuria că eforturile și risipa de energie nu sînt zadarnice, iar rațiunea sănătoasă începe să triumfe pe planul vieții internaționale.

Vasta aperlă de salvagardare a păcii și vieții presupune un efort continuu, ce trebuie amplificat mereu. Destinderea internațională, înțelegerea convenite constituie un cîștig real, un salt calitativ, dar acestea trebuie urmate de alte măsuri efective care să asigure pacea pe întreaga planetă, dreptul la viață, la dezvoltare liberă și independentă a tuturor popoarelor lumii, și în esență pentru ca rațiunea să triumfe definitiv și irevocabil în ansamblul comunității umane.

Redacția

TRADIȚIE ȘI TRADIȚII

Cuvîntul „tradiție” definește „ansamblul de valori, concepții, credințe, obiceiuri istoricește constituite în cadrul unor grupări sociale (popoare, națiuni, clase, ș.a.) și transmise din generație în generație”. S-a arătat, astfel, pe bună dreptate că „nu există ins, familie, colectivitate, instituție sau așezămînt care să nu aibă nevoie de tradiție și care să nu și-o creeze. Același lucru se petrece cu orice comunitate religioasă mai ales dacă se stabilizează în forme de lungă durată”¹. În felul acesta, tradiția „este vehicolul spiritului omenesc, este memoria lui; ea asigură continuitatea și stabilitatea vieții, acomodarea normală cu ceea ce este nou și dinamic în cursul istoriei. În religie, tradiția păstrează echilibrul și identitatea ei ferește de abateri, de convulsii și de crize... Biserica Ortodoxă este de aceea în dreptul și în privilegiul ei cînd păstrează și respectă Sfînta Tradiție alături de Sfînta Scriptură ca o împlinire și comentariu al acesteia”².

Este și firesc să fie așa, întrucît Revelația sau Descoperirea dumnezeiască s-a transmis prin viu grai. Mîntuitorul însuși a propovăduit „Evanghelia împărăției” și nu a scris-o. Era, de asemenea, în obiceiul timpului ca dascălii să-și predea învățătura mai ales prin viu grai, ucenicii reținînd-o din memoria auditivă și nu de pe tăblițele pe care ar fi putut-o nota. Apoi, propovăduirea prin viu grai ajungea la suflet, se făcea o comunicare directă și activă între sufletele oamenilor. Nici sfinților apostoli nu le-a cerut Mîntuitorul să scrie, ci să propovăduiască Evanghelia și astfel să aducă la credința mîntuitoare pe cei ce doreau să o primească: „Drept aceia, mergînd, învățați toate neamurile, botzîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă” (Matei 28, 19—20). Sf. Apostol Pavel confirmă tot atît de clar că „credința este din auzire, iar auzirea prin cuvîntul lui Dumnezeu” (Romani 11, 17). Propovăduirea prin viu

¹ Nicolae, Mitropolitul Banatului, „Temeiurile Învățăturii Ortodoxe”, Timișoara, 1981, p. 94.

² Prof. Teodor M. Popescu, „Sfînta Tradiție ca temelie de credință în Biserica Ortodoxă”, în rev. „Ortodoxia”, nr. 1/1956, pp. 39—40.

grai, menită să alcătuiască Biserica, „Trupul tainic al Domnului” (I Corinteni 12, 27) era pătrunsă de puterea Duhului Sfânt. Acest fapt se evidențiază în chiar propovăduirea Domnului. „Duhul Domnului peste mine, pentru că m-a uns să binevestesc săracilor...” (Luca 4, 18) — sînt cuvintele cu care Iisus Domnul își începea activitatea mesianică în lume. Cu altă ocazie a reafirmat același lucru: „Iar dacă eu cu Duhul lui Dumnezeu scot demonii, iată a ajuns la voi Împărăția lui Dumnezeu” (Matei 12, 28). Învățătura transmisă prin viu grai de apostoli era insuflată tot de puterea Duhului Sfânt, „fiindcă nimeni nu poate să zică: Domnul Iisus (adică: Iisus este Dumnezeu), decît în Duhul Sfânt” (I Corinteni 12, 3). Faptul este confirmat de la începutul activității apostolice, de la „Cincizecime, cînd a avut loc pogorîrea Sfîntului Duh, care a lucrat nu numai în predica apostolică ci și în viața celor peste trei mii de oameni care primind noua credință, au constituit prima comunitate creștină”. Cartea Sfîntă ne arată că cei ce auziseră propovăduirea Sfîntului Apostol Petru, au fost pătrunși la inimă și au zis către Petru și către ceilalți apostoli: ce să facem bărbați frați? Iar Petru a zis către ei: pocăiți-vă și să se boteze fiecare din voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și veți lua darul Sfîntului Duh” (Faptele Apostolilor 2, 37—38). Prin urmare, sfinții apostoli aveau menirea de a continua învățătura Domnului transmițînd-o mai departe prin viu grai și prin puterea Sfîntului Duh, generațiilor care vor urma. Ei aveau, de altfel, și o autoritate deosebită, martorii dumnezeirii lui Iisus: „Ceea ce am văzut și am auzit, aceea vă vestim și vouă, ca și voi să aveți împărtășire cu noi, iar împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său Iisus Hristos” (I Ioan 1, 3). Deopotrivă, ei erau trimiși de Domnul, aveau mandatul special de „a-I fi martori... pînă la marginile pămîntului” (Faptele Apostolilor 1, 8), motiv pentru care au fost investiți și cu puterea Duhului Adevărului: „Deci a zis lor Iisus: ... precum m-a trimis pe mine Tatăl, vă trimiț și Eu pe voi. Acestea zicînd, a suflat și le-a zis: luați Duh Sfânt...” (Ioan 20, 21—22).

Din cele de mai sus se observă că această transmitere prin viu grai de către Mîntuitorul și sfinții apostoli a Revelației divine, sau a Evangheliei, prin puterea și lucrarea Duhului Sfânt în Biserică, este Sfînta Tradiție. De aceea, pe bună dreptate putea spune un dascăl al Bisericii: „Duhul e cheazășia nestrîcaciunii, întărirea credinței noastre, scara de înălțare la Dumnezeu. Unde este Biserica, acolo este și Duhul lui Dumnezeu. Unde este Duhul lui Dumnezeu acolo este și Biserica și plîntătea harului Iar Duhul este Adevărul”³. Parte din Sfînta Tradiție s-a fixat în scris, sub numele de Sfînta Scriptură. Nu însă toată. Majoritatea ei a rămas nescrisă. Despre această mărturisește însăși Scriptura: „Sînt încă și alte multe cîte a făcut Iisus, care de s-ar fi scris cîte una, mi se pare că nici în lumea aceasta nu ar încăpea cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 21, 25). Și pentru a concretiza numai cu un exemplu că nu tot ceea ce a propovăduit Iisus este trecut

³ Sf. Irineu (+202), *Contra ereziilor* 3, 24, Migne, P. G. col. 7, col. 966.

în Sfintele Evanghelii, dar că s-a păstrat cu autoritate în conștiința Bisericii primare, este suficient să ne referim la cuvintele Sfântului Apostol Pavel adresate celor din Efes : „Toate vi le-am spus, că așa ostentindu-vă se cade să ajutați celor slabi, aducându-vă aminte de cuvântul Domnului Iisus, că El a zis : „Mai fericit este a da, decît a lua”. (Faptele Apostolilor 20, 35). Nicăieri în Evanghelie nu vom găsi aceste cuvinte ale Domnului.

Accentuînd valoarea și autoritatea Predaniei, sau a Tradiției nescrise, Sf. Apostol Pavel scria creștinilor din Tesalonic : „Deci, dar, fraților, stați bine și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvînt, fie prin scrisoarea noastră” (II Tesaloniceni 2, 15). La fel se exprimă și Sf. Apostol Ioan : „Multe am să vă scriu, dar nu am voit să scriu pe hîrtie și cu cerneală, ci nădăjduiesc să vin la voi și să grăiesc gură către gură ca bucuria noastră să fie deplină” (II Ioan 1, 12). De aici rezultă că „Biserica nu s-a extins numai prin predica apostolilor, ci prin toate măsurile lor concrete referitoare la organizarea ierarhic sacramentală și la viața de comunitate”⁴.

Sfinta Scriptură reprezentînd numai o parte a Sfintei Tradiții, scrisă sub inspirația Sfântului Duh, înseamnă că sfera Tradiției este mai vastă. Sf. Vasile cel Mare notează : „Unele din învățăturile și definițiile păstrate de Biserică le avem din învățătura scrisă ; pe altele însă, le-am primit din tradiția apostolilor transmise în taină. Amîndouă aceste categorii au aceeași autoritate pentru evlavie... Dacă am încerca să înlăturăm obiceiurile (datinile) nescrise, ca neavînd mare importanță, nu ne-am da seama că păgubim Evanghelia în părțile ei principale... De pildă... cine a învățat prin scris ca acei care nădăjduiesc în numele Domnului nostru Iisus Hristos să se însemne cu semnul crucii ? Ce scriere ne-a învățat să ne întoarcem spre răsărit atunci cînd ne rugăm ? Ce sfînt ne-a dat în scris cuvintele de chemare a Sfântului Duh pentru prefacerea pîinii Euharistiei și a paharului binecuvîntării ? Nu ne mulțumim, deci, cu cuvintele lăsate de „Apostolul” sau „Evanghelia”. Luăm aceste lucruri din învățătura nescrisă. De asemenea, binecuvîntăm apa Botezului și Untdelemnul Ungerii, ba încă și pe cel ce se botează. În virtutea căror scrieri (facem aceasta) ? Nu din Tradiția tăcută și tainică ? Ce cuvînt scris ne-a învățat ungerea însăși cu untdelemn ? Iar cufundarea de trei ori de unde vine ? Celelalte cite sînt în legătură cu Botezul, lepădarea de satana și îngerii lui, din ce scriere sînt ? Nu sînt oare din această învățătură nescrisă și tainică pe care părinții noștri au păstrat-o sub tăcere, fără iscodire, ca unii care învățaseră bine acest lucru...⁵.

Sfinta Tradiție apostolică provenind de la martorii Cuvîntului, avînd plinătatea puterii și lucrării Duhului în Biserică, s-a bucurat de o autoritate desăvîrșită, apostolii înșiși străduindu-se să aibă garanția transmiterii și păstrării ei autentice și nepătate. „Apostolii — subliniază

⁴ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sfinta Tradiție. Definiția noțiunii și extinderea ei*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1964, p. 79.

⁵ *Despre Sfîntul Duh*, 27, 66, Migne P. G. col. 32. 188—189.

Sf. Irineu (+202), voiau ca cei pe care îi lăseau succesori, transmițându-le locul lor de învățători, să fie întru toate desăvârșiți și fără lipsuri⁶. De aceea, Sf. Apostol Pavel scria lui Timotei, statornicit episcop și continuator al său: „Nu nesocoti harul care este în tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mâinilor preoțimii... Ia seama la tine însuși și la învățătură, stăruie în acestea, pentru că făcând acestea, te vei mântui și pe tine și pe cei care te ascultă” (I Timotei 4, 14—16); „Te îndemn stăruitor înaintea lui Dumnezeu și a Domnului Iisus Hristos și a îngerilor celor aleși... să nu-ți pui pe nimeni mâinile degrabă, nici să nu te faci părtaș la păcatele altora” (I Timotei 5, 21—22); „O, Timotei, păzește ceea ce ți s-a încredințat...” (I Timotei 6, 20); „Tu deci, fiul meu, întărește-te în harul cel în Hristos Iisus și cele ce ai auzit de la mine cu mulți martori, acestea încredințează-le la oameni credincioși, care vor fi destoinici să învețe și pe alții” (II Timotei 2, 1—2).

Astfel, Tradiția apostolică a devenit — după cum remarcă dascălii Bisericii — „memoria (aducerea aminte) vie a Bisericii”, iar Sf. Irineu mai putea constata că „aceea Tradiție și credință pe care o are (Biserica) de la apostoli, binevestită de ei oamenilor, a venit prin succesiunea episcopilor până la noi”⁷.

Fiind „viața Duhului în Biserică”, Sfânta Tradiție nu este o realitate statică, ci dinamică, vie și creatoare, dezvoltându-se armonic, sub forma unei întrepătrunderi a vieții Duhului cu pietatea credincioșilor, a divinului cu umanul, spre a-i ridica pe cei ce alcătuiesc Trupul tainic al Domnului la valoarea harului care li se împărtășește. Lucrul esențial era însă de a nu-și pierde autenticitatea, sau identitatea apostolică. Or, la aceasta veghea permanent Biserica. Și în acest sens sînt remarcabile cuvintele lui Vinčențiu de Lerin (+ înainte de 450): „Progresul pentru fiecare lucru înseamnă dezvoltarea acestui lucru din sine însuși. E cazul cu inteligența, cu știința, cu înțelepciunea; fiecare din acestea se dezvoltă, însă, în felul propriu... Religia poate imita felul de dezvoltare al corpurilor care deși cu înaintarea anilor își dezvoltă funcțiile, ele rămîn totuși ceea ce erau. Se poate adăuga formă, înfățișare, distincție, totuși firea fiecărui gen rămîne aceeași”⁸.

S-au ivit desigur devieri, greșeli, abateri de la această „dezvoltare din sine însuși”. Au apărut suprapuneri de „tradiții omenești”, ambiții deșarte, orgoliu, vanitate, schisme și erezii dintre cele mai periculoase în alterarea adevărului de credință. Ca păstrătoare a Sfintei Tradiții apostolice, Biserica s-a văzut nevoită să intervină și să fixeze definiții dogmatice (ale adevărilor de credință) în sinoade ecumenice care apoi ele însele să devină documente scrise ale Sfintei Tradiții. Dar aceste formulări oficiale „au fost nu expresie a umanului pur, ci a umanului transfigurat de Sfîntul Duh. Nu omul de sine a ales expresii, ci călăuzit de Duhul Sfînt. Părinții luptau în sinoade și pentru expresii, pentru un

⁶ *Contra erezilor*, cartea III-a, Migne P. G. 7, col. 848.

⁷ *Idem*.

⁸ *Commonitorium*, 23, Migne P. L., col. 50, col. 667.

iota „pînă la sînge” și definiția realizată nu numai după conținut, ci și după formă o introduceau cu cuvintele: „părutu-s-a Duhul Sfînt și nouă”⁹.

Pe lingă Simbolul de credință, pe lingă hotărîrile sinoadelor ecumenice, scrierile sfinților părinți care au apărut cu fermitate autenticitatea Sfintei Tradiții, rămîn documente ale ei. Dascălii Bisericii — arată Fericitul Augustin „au ținut ce au găsit în Biserică. Ceea ce au învățat de la înaintașii lor, au învățat și ei pe alții. Ce au primit de la părinți, aceea au dat fiilor”¹⁰.

Păstrînd cu scumpătate lăsamintele apostolice ale Sfintei Tradiții în dezvoltarea lor autentică, s-a stabilit chiar și criteriul după care o învățătură de credință poate fi primită, sau trebuie respinsă: „În Biserică universală — spune Vincentiu de Lerin — trebuie mare grijă ca acel lucru să-l ținem care *totdeauna, pretutindeni și de către toți a fost crezut*... Adică mărturisim că acea credință este adevărată, pe care întreaga Biserică de pe pămînt o mărturisește... și vom urma învățăturile pe care se știe că toți înaintașii și părinții noștri le-au urmat”¹¹. Tradiția bisericească rămîne apostolică și dumnezeiască, fiindcă, așa cum subliniază Tertulian (+240), „Biserica a primit-o de la Apostoli, iar Apostoli de la Hristos...”¹².

Dezvoltarea și progresul Sfintei Tradiții „din sine însăși” cunoaște o amplificare armonică prin diversele forme de tradiții organizatorice sau cultice, potrivit evlaviei și vieții duhovnicești a credincioșilor, desfășurată în timp și spațiu diferit. S-a remarcat că „orice comunitate religioasă are propria-i tradiție... Ea se găsește în cadrul unei tradiții istorice, potrivit căreia accentele pietății, cultului, organizării... sînt altele după împrejurările în care fiecare Biserică își desfășoară existența ei pămîntească. Căci pe plan supranatural, Biserică rămîne una, dar pe plan natural, istoric, creștinismul se dezvoltă potrivit împrejurărilor în care trăiește... Era normal ca, în cursul timpului Bisericele să-și constituie o tradiție proprie... Este o dezvoltare a unui fond comun de tipare omenesc, istorice, mai mult sau mai puțin deosebite de prototipul ideal. Varietatea tradițiilor înseamnă bogăție, în măsura în care comunitatea rămîne statornică în diferite tradiții, care sînt în armonie desăvîrșită cu Tradiția, avînd atributele Bisericii însăși... și în centrul ei stînd cele șapte Taine”¹³.

De aici vedem că Tradiția apostolică, fără să se schimbe întru nimic, a fost păstrată cu scumpătate în Biserică noastră dreptmăritoare și dezvoltată potrivit necesității credincioșilor, încît mai ales sub aspect organizatoric și cultic, cunoaștem o amplificare armonică a tradiției bisericești permanent dinamizată de viața și lucrarea Duhului Sfînt în

⁹ Pr. prof. D. Stăniloae, *art. cit.*, p. 104.

¹⁰ *Impotriva lui Iulian*, 2, 10, 34, Migne P. L. col. 44, col. 697.

¹¹ *Commonitorium*, 2, Migne P. L. col. 50, col. 639.

¹² *De prescriptione haereticorum*, cap. 21, Migne, P. L. col. 2, col. 38.

¹³ Prof. Nicolae Chitescu, *Scriptură, Tradiție și tradiții*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1963, p. 410.

viața credincioșilor care alcătuiesc Trupul tainic al Domnului (I Corintheni 12, 27). Referindu-ne astfel, de pildă, la Biserica rugătoare, sub aspectul dezvoltării cultului, remarcăm că fără a denatura întru nimic elementele de bază instituite de Mântuitorul și sfinții apostoli, pietatea credincioșilor a creat noi forme de manifestare a aceleiași Tradiții, care la rîndul lor au intrat în unitatea de cult a întregii Biserici. Și pentru că în centrul cultului stă sfînta liturghie, se constată pe drept cuvînt că „în esența sau miezul ei, liturghia este instituită de Mîntuitorul însuși, dar formele și riturile externe în care a fost îmbrăcat și în care s-a dezvoltat cu timpul acest simbul originar al liturghiei, au fost adăugate succesiv de sfinții apostoli și de urmașii lor, adică de Biserică. Ele nu au fost totdeauna și pretutindeni aceleași, ci au variat după loc, timp, după starea și evoluția pietății care generează formele liturgice, după gradul și intensitatea vieții religioase a fiecărei epoci sau generații, după nevoile de exprimare, de fixare, de popularizare și de apărare a doctrinei sau dogmei ortodoxe, după nivelul și posibilitățile culturale și artistice ale diferitelor epoci și popoare ortodoxe, ș.a. Toate acestea au influențat într-o măsură mai mare sau mai mică, procesul de formare a slujbei liturgice de-a lungul vremii”¹⁴. În același timp, dinamismul Tradiției neschimbabile a creat și unitatea de cult a Bisericii Ortodoxe într-o pluralitate și varietate de forme care dau colorit, armonie și expresie „vieții Duhului în Biserică”.

Se mai, semnaleză și acum dezvoltări locale ale Tradiției, ca forme pozitive de adaptare a cultului la viața și necesitățile credincioșilor. Diversitatea și varietatea formelor de manifestare ale Tradiției rămîn asemenea unui ferment care armonizează pietatea credincioșilor tot-mai prin această unitate în diversitate.

La fel se petrec lucrurile și sub aspect organizatoric sau canonic bisericesc, dat fiind caracterul social al Bisericii, ca instituție aflată în timp și spațiu diferit. Crearea altor instituții bisericești reprezintă viața Bisericii adaptată la situații și împrejurări, fără a imputa sau denatura conținutul Revelației divine, sau al vieții creștine însăși. De aceea, putem spune că și sub aspect organizatoric „tradiția bisericească se dezvoltă din Tradiția Sfîntă (dumnezeiască, apostolică) și în acord principal cu ea”¹⁵.

Mai există o dezvoltare creatoare, o iluminare a vieții Duhului în Biserică și sub aspectul dogmelor, sau învățăturilor de credință, fără ca acest dinamism să devieze de la învățătura dintotdeauna a Bisericii. S-a arătat pe drept cuvînt că „Duhul Sfînt descoperă în fiecare timp o rază a adevărului... există o aprofundare și o aplicare creatoare a Tradiției, de unde și noi iluminări ale dogmelor vechi: manifestarea Sfîntului Duh, energiile divine necreate, aspectul ontologic al mîntuirii,

¹⁴ Pr. prof. Ene Braniste, *Liturgica Specială*, București, 1980, p. 258.

¹⁵ Pr. prof. Isidor Todoran, *Sfînta Tradiție și Tradiția bisericească*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9—12/1962, p. 680.

cultul Maicii Domnului, cultul sfinților, importanța pocăinței și postului¹⁶. Și pentru a înțelege mai concret posibilitatea progresului și îmbogățirii în variate forme a unicului adevăr de credință, ne întrebăm, de pildă, cu ce poate sminti pe cineva practicarea „Rugăciunii lui Iisus”, ca mijloc de înduhovnicire existent în cadrul Teologiei isihaste, atât timp cât Sfânta Scriptură ne arată clar că orice rugăciune este în Duhul Sfânt (Romani 8, 26) și în numele lui Iisus (Ioan 15, 16; 16, 23—26) ? !

De aici rezultă limpede că Tradiția bisericească „n-a schimbat și n-a falsificat Tradiția apostolică, cu atât mai puțin Sfânta Scriptură, ci, dimpotrivă, le-a păstrat intacte și le-a transmis cu fidelitate urmașilor. Departate de a se interpune între noi și Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție stabilește contactul direct cu ea, ajutându-ne să o înțelegem și s-o trăim în duhul lui Hristos”¹⁷.

Dar, pe lângă aceste forme ale tradiției devenite tipiconale deoarece se înscriu armonic în viața și duhul Sfintei Tradiții, mai există și o mulțime de obiceiuri locale, devenite tradiții locale, unele legate în general de viața și activitatea omului, dar care apoi s-au împletit și cu pietatea comunității religioase respective. Parte din ele sînt străvechi, ca și pre exemplu cele formate odată cu etnogeneza poporului român, moștenite de la strămoșii noștri geto-daci și romani. Multe din ele au rămas doar simple tradiții folcloristice, altele însă s-au dezvoltat și s-au împletit armonic cu duhul și viața Tradiției bisericești.

Pe lângă acestea însă, s-au format o mulțime de obiceiuri, devenite tradiții locale, legate în special de cultul și slujba morților, de nuntă, de botez, etc. Dacă unele din aceste obiceiuri locale, devenite tradiții pot fi acceptate sau cel puțin tolerate, sînt însă altele care constituie o adevărată „sminteală”, fiind impregnate cu tot felul de exagerări, de superstiții sau de forme bigote, nocive prin ele însele, care trebuiesc îndepărtate.

Este adevărat că pietatea are și un caracter particular, privind modul în care fiecare credincios trăiește și exprimă sentimentul religios, dar aceasta nu exclude necesitatea educației spre a fi conformă adevăratului duh de viață al Sfintei Tradiții a Bisericii.

Mai adăugăm că la conferința mondială pentru „Credință și Constituție” de la Montreal-Canada (12—26 iulie 1963), raportul secției a II-a : „Scriptura, Tradiția și tradițiile” arăta : „(În cele de față) noi facem distincție între numeroasele sensuri ale cuvîntului „tradiție”. Vorbim astfel de Tradiție (cu T mare), de tradiție (cu t mic) și de tradiții. Prin „Tradiție” înțelegem Evanghelia însăși transmisă din generație în generație, în și prin Biserică, Hristos însuși prezent în viața Bisericii. Prin „tradiție” indicăm cursul tradiției. Termenul „tradiții” îl luăm în două sensuri : pentru a indica de o parte diversitatea formelor de expresie, de altă parte ceea ce se numește tradiții confesionale... Cuvîntul are

¹⁶ Pr. prof. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 382.

¹⁷ Nicolae, Mitropolitul Banatului, o.c., p. 89.

însă și alt sens atunci cînd vorbim de tradiții culturale ...¹⁸.

La sfîrșitul acestor considerații, trebuie să mai reținem că „aparținînd structural unei comunități religioase, tradiția este prezentă chiar și la grupările și denotațiunile mai noi anti-tradiționale. Și acestea au de asemenea „tradiția” lor, pe măsura propriilor principii și organizații. Dacă ea nu este de bogăția, importanța și sfințenia Tradiției autentice, este pentru că respectivele grupări și denotațiuni nu au vechime, întinderea, importanța și caracterul sfînt al unei Biserici ca a celei Ortodoxe. O comunitate de dată relativ recentă, sau abia formată — nu pe cale de evoluție, ci de protest, fără legături directe cu creștinismul primar, crescută neregulat la marginea corpului creștin al Bisericii — nu poate să aibă o tradiție de natura și valoarea tradiției ortodoxe. Tradiția acestor formații creștine este și ea o tradiție, doar că una ce potrivit însuși limbajului lor se poate numi „omenească”. Grupările și denotațiunile la care ne referim au o organizație, un cult, o literatură, o practică a lor la care țin și care le deosebește de Biserica Ortodoxă. Aceste elemente tradiționale le sînt necesare, numai că și le-au creat singuri, nu vin de la sfinții apostoli, de la sfinții părinți, de la sfintele sinoade”¹⁹.

Preot profesor SORIN COSMA

¹⁸ Nicolae, Mitropolitul Banatului, o.c., pp. 126—127.

¹⁹ Ibidem, p. 95.

SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI INTERPRETAREA EI LA SINODUL VII ECUMENIC

de: pr. dr. MIRCEA BASARAB

Se împlinesc 1200 ani de la Sinodul VII ecumenic (Niceea 787), ultimul la care a participat Biserica ecumenică în totalitatea ei. Din acest motiv, Sinodul primește o însemnătate deosebită, hotărârile lui purtând pecetea unității Bisericii universale și nedespărțite. Definiția dogmatică și hotărârile sale disciplinare ne atrag atenția asupra dezbatărilor și a cinstirii icoanelor, ca temă principală a discuțiilor. Ca de obicei în astfel de împrejurări, sinodalii au formulat învățătura de credință pusă în discuție și au adoptat câteva măsuri disciplinare cuprinse în canoane. Actul de interpretare a învățăturii de credință se face în Biserică și se bazează pe o aprofundare și o înțelegere corectă a Sfintei Scripturi și a Tradiției apostolice.

1. Sinodul a formulat o hotărâre dogmatică (oros) și a elaborat 22 canoane (canones), care au fost investite cu autoritatea Bisericii ecumenice. Oros-ul sau dogma indică norma de credință și are caracter obligatoriu și imuabil. Ea reprezintă o nouă experiență, o trăire și o nouă formulare a tezaurului apostolic de credință (I Timotei 6, 20), o apărare a lui în fața falselor interpretări (I Timotei 6, 3), devenind obligatorie pentru toți fiii Bisericii¹.

Canoanele reprezintă hotărâri care normează viața externă a pămîntului. Ele privesc în special disciplina și cultul Bisericii, marcînd felul cum învățătura de credință este trăită. Cea mai mare parte a canoanelor n-au caracter permanent, ci reprezintă codificarea unor necesități ale Bisericii în anume situații istorice. Ele pot fi depășite de dispariția situațiilor ce le-au produs sau de hotărîrea unui for competent². Între canoane se disting, însă, unele care își au originea în interpretarea Sfintei

¹ Pr. prof. dr. Ion Bria, în „Dicționar de teologie ortodoxă”, București, 1981, pp. 129—131; prof. N. Chițescu, *Deosebirea dintre „oros” și „canon” și însemnătatea ei pentru recepția Sinodului de la Calcedon*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1970, pp. 347—364.

² Dr. Nikodemus Milasch, *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche*, Mostar, 1905, p. 57.

Scripturi și a Tradiției apostolice, avînd un caracter doctrinar, iar altele sînt doar o aplicare a unor învățături de credință la viața practică a Bisericii.

Toate hotărîrile sinoadelor (oroi și canones) sînt o uriașă operă de interpretare și adaptare a depozitului apostolic de credință la condițiile istorice ale vieții. Biserica, prin hotărîrile sinoadelor, nu creează dogme noi, ci doar formulează învățătura apostolică în condiții noi de viață. Similar celor precedente, Sinodul VII ecumenic s-a angajat într-o nouă formulare a Tradiției cu privire la cinstirea icoanelor și a sfinților, care au format tema centrală a dezbaterilor. Cu aceeași ocazie, părinții au recunoscut în canonul 1, valabilitatea deciziilor doctrinare și disciplinare ale celorlalte sinoade ecumenice, a unor sinoade particulare și a unor canoane emise de unii dintre sfinții părinți, formulînd și alte 22 canoane, cu privire la disciplina bisericească.

2. Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică n-au constituit niciodată tema principală a vreunui sinod ecumenic sau particular. Ambele au fost însă privite ca izvoare ale Revelației dumnezeiești, pe care părinții și-au bazat învățătura ortodoxă și au respins erezia ca pe o greșită interpretare a acestora. În fond, sinoadele ecumenice în general au dezbătut interpretarea unor probleme de credință și disciplină, iar în acest efort de interpretare, obligația de a studia și de a înțelege corect Sfînta Scriptură este absolut necesară, deoarece stă la baza înțelegerii problemelor doctrinare. Pe de altă parte, Sfînta Scriptură se cuvine să fie aprofundată mereu, din perspectiva noilor întrebări și probleme cu care este confruntată Biserica și viața credincioșilor ei.

Problema interpretării Sfîntei Scripturi depășește cadrul restrîns al problemei în sine și este încadrată în contextul general al înțelegerii credinței creștine. Părinții au ținut seamă de acest lucru luînd în considerare și raportul dintre universul Noului Testament și cultura elenistă, în care ei formulau hotărîrile dogmatice ale sinoadelor. În cazul Sinodului VII ecumenic, Noul Testament și Tradiția apostolică trebuiau interpretate în corelație cu problemele de credință și cultură ale secolelor VII—VIII. Mesajul biblic trebuia transmis și apărut în fața unor oameni care interpuneau o altă interpretare decît cea autentică și dintotdeauna a Bisericii. Rolul părinților a fost de a desprinde din Sfînta Scriptură regula de credință (regula fidei), pe care au găsit-o confirmată și în Tradiția apostolică³.

Părinții mărturisesc de nenumărate ori că ei nu învață ceva nou, ci ceea ce au deprins din Tradiția apostolică. În definiția dogmatică (oros) a Sinodului VII ecumenic, ei mărturisesc: „În felul acesta noi urmăm lui Pavel, care a vorbit în Hristos și întregii dumnezeieștii adunări a apostolilor și mării părinților noștri, în măsura în care ține, tradițiile pe care le-am primit de la ei (II Tesaloniceni 2, 15)“⁴. Găsim aici principiul de

³ P. Evdokimov, *Principes de l'hermeneutique orthodoxe*, în „Contacts“ nr. 4/1986, p. 292.

⁴ *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, Freiburg i. B., 1962, p. 112.

interpretare pe care ortodocșii îl aplică și astăzi : Sfinta Scriptură, Tradiția apostolică și consensul sfinților părinți.

Sinodul ecumenic se bucură de o autoritate deosebită și este una din formele de manifestare a funcției învățătoarești a Bisericii. În virtutea hirotoniei părinții sînt (canonul 10 Sinodul VII ecumenic) responsabili de învățarea și interpretarea Scripturii. Responsabilitatea lor ține de însăși ființa ierarhiei (canonul 2 Sinodul VII ecumenic). Prin însăși funcția pe care o are în Biserică, ierarhia este deci responsabilă cu interpretarea cuvîntului lui Dumnezeu. Aici, în Biserică, ea primește „gîndul lui Hristos” (I Corinteni 2, 16) și comunică procesul de interpretare a Scripturii. Cuvintele Psalmului 118, 16 — „Întru dreptățile Tale voi cutega, nu voi uita cuvintele Tale” — servesc ca punct de plecare pentru hotărîrea formulată în canonul 2. Memorarea cuvintelor lui Dumnezeu este obligatorie pentru toți creștinii și cu atît mai mult ea trebuie cerută ierarhiei, de ființa căreia este direct legată funcția de a învăța adevărul. Din acest motiv s-a cerut candidatului la treapta episcopală cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi. Nu este vorba doar de o memorare a ei, de o învățare, ci de înțelegerea și puterea (capacitatea) de a o preda altora, adică „clerului și poporului dreptcredincios”, examenul fiind destinat să evidențieze dacă acel candidat „are osîrdie a citi cu pătrundere, iar nu superficial atît sfintele canoane, cît și Sfînta Evanghelie și cartea dumnezeiescului Apostol și toată dumnezeiasca Scriptură și să viețuiască potrivit poruncilor dumnezeiești și să învețe poporul”⁵. Motivul acestei hotărîri îl constituia convingerea că „ființa ierarhiei noastre sînt cuvintele lăsate de Dumnezeu, adică cunoașterea adevărată a dumnezeieștilor Scripturi”⁶. Or, cunoașterea „adevărată” este distinctă și deosebită de pretinsa cunoaștere, care conduce la o interpretare greșită, la erezie. Prin cunoașterea adevărată a Scripturilor, părinții vi-
zează maniera în care aceasta se preda în Biserică.

Dintre cărțile Sfintei Scripturi, canonul amintit sugerează o anumită preferință pentru Psaltire. Lucrul este ușor de înțeles dacă se ține seama de faptul că Psalmii erau foarte populari în perioada de început a creștinismului. Mirenii obișnuiau să memoreze anumiți psalmi, pe care-i cîntau apoi în diferite împrejurări. De acest obicei s-au folosit episcopii și preoții pentru a tîlmăci cuvintele Psalmilor⁷ și a-i introduce pe credincioși în tainele Psaltirii. La Sf. Vasile cel Mare găsim și explicația : „Cartea Psalmilor, însă, cuprinde ce este folositor din toate (cărțile Scripturii) : profetește cele viitoare, ne aduce aminte de faptele istorice, dă legi pentru viață, ne învață ce trebuie să facem. Și ca să spun pe scurt, Cartea Psalmilor este o visterie obștească de învățături bune, dînd fiecăruia după sîrguința lui ce i se potrivește... În Psaltire, Duhul Sfînt...

⁵ Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I—II, Arad, 1931—1936.

⁶ Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*, I, 4 în P. G. vol. 93, col. 330 ; canonul 2, Sinodul VII ecumenic la N. Milaș, o.c., vol. I, p. 492.

⁷ N. Milaș, o.c., vol. I, partea a doua, p. 493.

a unit dogmele cu plăcerea cîntatului, ca odată cu dulceața melodiei să primim, pe nesimțite și folosul cuvintelor de învățătură..."⁸.

Obligația de a învăța și a explica Scriptura e marcată în canonul 10 al Sinodului VII ecumenic, ca și în canonul 64 al Sinodului II trulan, sau în Canoanele apostolice 58 și 80. În fond, dispozițiile acestor canoane se bazează pe interpretarea textelor biblice (Matei 23, 19—20; Marcu 16, 15—16; I Corinteni 9, 16; II Timotei 4, 1—2; 2, 14; I Timotei 4, 16), în care misiunea episcopilor și a preoților de a învăța poporul apare cit se poate de clară. Canonul 10 al Sinodului VII ecumenic atrage atenția preoților că sînt obligați, pe lângă săvîrșirea slujbelor, și la instruirea în dumnezeieștile Scripturi, „căci pentru aceasta au primit preoția”. Despre dreptul celor hirotoniți de a învăța, vorbesc și părinții Sinodului II trulan (can. 64), care citează textul Sfîntului Apostol Pavel (I Corinteni 12, 27 ș.u.) în interpretarea Sfîntului Grigorie Teologul. În fond, canonul este un avertisment contra celor ce au încercat, fără autorizarea episcopului, să propovăduiască adevărurile de credință.

3. Canonul 19 al Sinodului II trulan sau V—VI ecumenic are o importanță deosebită. Părinții dau îndrumări cu privire la obligația episcopilor de a instrui clerul și poporul mai ales duminica, precum și referitor la necesitatea de a-și întemeia învățătura și predica pe Sfînta Scriptură, pe care trebuie să o interpreteze în contextul și viața Bisericii universale. Obligația episcopilor de a învăța poporul încredințat spre păstorie este exprimată și în alte canoane, dar părinții Sinodului VI ecumenic îl repetă atrăgînd atenția că învățarea trebuie făcută în fiecare zi și mai ales duminica. Sfintele Scripturi oferă mărturia de bază a învățăturii. După cum spunea Sf. Atanasie cel Mare, ele „sînt izvorul mîntuirii... iar dreapta credință se propovăduiește numai din aceste cărți”. Or, părinții Sinodului V—VI ecumenic consideră că episcopii și cei ce sînt înzestrați cu puterea de a învăța trebuie să „culeagă” din Sfînta Scriptură ideile și judecățile adevărului, fără ca să încalce definițiile deja date sau tradiția de Dumnezeu purtătorilor părinți” (can. 19). Interpretarea textului biblic e marcată însă de definițiile dogmatice date deja de sinoadele ecumenice precedente și de tradiția exegetică patristică. Interpretul cuvîntului lui Dumnezeu nu poate ajunge la o concluzie care să contrazică un adevăr de credință formulat în mod solemn de Biserică sau acceptat de ea, el este obligat să se orienteze după „luminătorii și dascălii Bisericii”. Prudența în interpretare este evidentă, iar apelul la tradiția exegetică patristică motivat. Așa se explică rezerva față de nou și accentul părinților că formulările lor sînt fidele învățături apostolice. Nu este vorba de o interpretare a unui părinte oarecare, ci de cei pe care Biserica ecumenică i-a recunoscut ca „de Dumnezeu purtători”, ca „luminători și învățători” (canonul 19 Sinodul VI). Interpretarea adevărată constituie tezaurul exegetic al Bisericii, iar acesta are la bază

⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la Psalmul I, 1*, în vol. „Părinți și scriitori bisericești”, nr. 17, p. 18.

învățătura Mîntuitorului și a apostolilor cuprinsă în Sfînta Scriptură, Tradiția apostolică și în definițiile solemne ale Bisericii ecumenice. Exegeza biblică ortodoxă trebuie să fie fidelă consensului apostolic și patristic (consensus apostolicum et patrum).

4. Sfînta Scriptură este cartea Bisericii. Aici s-a păstrat neschimbată și s-a interpretat în sensul Tradiției apostolice pînă în zilele noastre. Din canonul 19 al Sinodului VI ecumenic, ca și din canoanele 2 și 10 ale Sinodului VII ecumenic, reiese grija Bisericii pentru propovăduirea și interpretarea Scripturii, adică de a duce mai departe porunca Mîntuitorului dată apostolilor (Matei 28, 19—20). Episcopii, ca urmași ai apostolilor și preoții, ca trimiși ai episcopilor, propovăduiesc și interpretează Cartea Sfîntă în calitate de membri ai Bisericii. Ei participă la sinoade în calitate de reprezentanți ai Bisericilor locale, ai cărei întîistătători de multe ori sînt și au conștiința că hotărăsc destinele spirituale ale Bisericii ecumenice, la baza căreia stă Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică.

Biserica a primit Sfînta Scriptură, a fixat canonul și a recunoscut autenticitatea ei. Ea este cea care păstrează cuvîntul lui Dumnezeu și cea care-l tîlmăcește¹⁹. Părinții participanți la Sinoadele ecumenice iau hotărîri în numele Bisericii, ca membri responsabili ai ei, care fac uz de tezaurul apostolic păstrat în Biserică și față de care rămîn fideli. Din acest motiv, Scriptura se interpretează în contextul Bisericii în care se găsește Tradiția. „Consensus apostolicum et patrum” oferit de Biserică interpretelor Scripturii este garanția interpretării corecte, a ermineuticii care analizează textul biblic în contextul în care el a apărut, s-a păstrat și a fost interpretat de-a lungul timpului, deoarece Sfînta Scriptură este viața Bisericii în Duhul Sfînt, interpretarea și aplicarea ei la condițiile mereu noi.

5. În definițiile dogmatice ale sinoadelor ecumenice ca și în hotărîrile (canoanele) luate cu aceste ocazii, părinții subliniază identitatea lor de credință cu mărturisirile de credință și canoanele sinoadelor precedente și prin acestea cu Sfînta Scriptură și învățătura apostolilor. Multe din canoanele Bisericii nu sînt decît interpretări ale Scripturii și adaptarea ei la condițiile mereu noi ale vieții. Bunăoară canonul 9 al Sinodului IV ecumenic reia în parte tema tratată de alte canoane (74, 75 apostolice; canonul 6 Sinodul I ec.; can. 6 Sin. II ec.; can. 17, 19, 21, 28 Sin. IV ec.; 14, 15, 20 Antiohia, can. 40 Laod.; can. 8, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 59, 104, 128, 130, 132 Cartagina) și reamintește preoților dispozițiile Sfîntului Apostol Pavel (I Corinteni 6, 1—9). El este o interpretare și o actualizare a dispozițiilor apostolice pentru creștinii din secolele post-apostolice. Canonul 54 al Sinodului II trulan pleacă de la mărturisirea: „Sfînta Scriptură ne învață luminat așa...”, părinții fiind convinși că

¹⁹ Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola 39 despre sărbători*, P. G. vol. 26, col. 1177.

²⁰ *Evangelium und Kirche. Eine Dokumentation über das 6. Theologische Gespräch mit dem Ökumenischen Patriarchat in Stapelage*, 1982, în „Beiheft zur Ökumenischen Rundschau”, 47.

redau întru totul învățătura Scripturii și avînd conștiința că parte din canoane nu sînt decît prelucrări ale învățăturii creștine revelată în Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică. Și tot pe Sfînta Scriptură (Psalmii 118, 14 ; 138 și 144 ; Deuteronom 12, 32 ; I Petru 1, 12 ; Galateni 1, 8) își întemeiau părinții Sinodului VII ecumenic convingerea că hotărîrile înaintașilor prinse în canoane sînt obligatorii pentru viața creștină.

De fapt, conștiința că se găseau în Tradiția apostolică este evidentă atît în canoane cit și în definițiile dogmatice ale sinoadelor. „Hotărîm ca credința transmisă nouă — declarau Părinții Sinodului VII ecumenic — de către cei ce au fost martori ai cuvîntului, de către apostolii aleși de Dumnezeu, să se păstreze liberă de inovații și nevătămată” (canonul 1). Apostolicitatea oferea autenticitatea învățăturii. Garanția unității de credință era oferită și de faptul că se socoteau luminați de unul și același Duh Sfînt” (canonul 1, Sinodul VII ecumenic). Același sentiment al unității de credință i-a determinat pe părinții Sinodului V ecumenic să declare : „Noi mărturisim, păstrăm și predicăm credința care a fost dată de la început de către Domnul și Mintuitorul nostru Iisus Hristos sfinților apostoli și care prin aceștia a fost predicată în lumea întreagă”¹¹. Dar, pe lângă unitatea în credință cu înaintașii, părinții au prezentat Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică, interpretată și aplicată la noile cerințe de viață ale credincioșilor.

6. În hotărîrile sinoadelor întîlnim frecvent, Tradiția apostolică așezată alături de Sfînta Scriptură. Nu lipsește nici indicația directă, conform căreia în interpretarea Scripturilor trebuie să se țină seama de definițiile dogmatice și de tradiția exegetică a Părinților. Reiese că între Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică există o strînsă legătură. Definiția dogmatică a Sinodului VII ecumenic declară : „Noi păstrăm toate tradițiile, scrise sau nu, care au ajuns pînă la noi neschimbate”. Părinții mai declară că rămîn „îndatorați învățăturii sfinților și de Dumnezeu purtătorilor părinți și păstrează cu fidelitate Tradiția Bisericii universale, în care locuiește Duhul Sfînt... În felul acesta se va întări învățătura Sfinților noștri Părinți, adică Tradiția Bisericii universale, care de la o margine a lumii pînă la cealaltă a primit Evanghelia. Prin aceasta noi rămînem credincioși lui Pavel, care a vorbit în Hristos și întregii adunări a Apostolilor și slavei Părinților noștri, în măsura în care „ținem la tradițiile pe care le-am primit de la ei” (II Tesaloniceni 2, 15).

Pentru participanții la Sinodul VII ecumenic, păstrarea Tradiției „Bisericii universale, în care locuiește Duhul Sfînt”, alături de Sfînta Scriptură, este o poruncă biblică și în același timp un act de fidelitate față de sfinții părinți, față de izvoarele credinței apostolice. Sf. Vasile cel Mare, în canonul 91 și 92, care sînt părți din tratatul său „Despre Duhul Sfînt”, scrie că „printre dogmele și propovăduirile ce se păstrează în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele le-am primit prin tradiția apostolică transmisă nouă în taină, și ambele au aceeași tărie pentru dreapta credință... căci, dacă ne-am apuca să aban-

¹¹ H. Denzinger, Cl. Bannwart, *Enchiridion Symbolorum*, Freiburg i. B. 1928, p. 65.

donăm cele nescrise din obiceiuri, ca pe unele ce n-ar avea mare tărie (importantă) am greși împotriva celor de căpetenie, păgubind Evanghelia sau mai bine zis am face din propovăduire un nume fără sens¹². Apostolul Pavel însuși îndeamnă pe corinteni (I Corinteni 11, 2) și pe tesaloniceni (II Tesaloniceni 2, 15) la păstrarea tradițiilor, pe care le-au primit de la el pe cale orală sau scrisă. Sf. Ioan Gură de Aur¹³ consideră că nu toate învățăturile ni s-au transmis prin scris, ci și pe cale orală, iar Sf. Epifanie de Salamina¹⁴ afirmă: „Trebuie, de asemenea, să folosim și Tradiția... căci Sf. Apostoli ne-au transmis unele prin Scriptură, iar altele prin Tradiție”. Deci și în această direcție. Sinodul VII ecumenic oferă autoritatea unei practici vechi, ale cărei origini se găsesc în însăși învățătura și practica apostolilor.

7. Părinții Sinodului VII ecumenic nu sînt direct preocupați de stabilirea numărului cărților Sfintei Scripturi, dar prin preluarea unor canoane mai vechi, ca emanînd de la unii ce au fost „luminați de unul și același Duh Sfînt” (canonul 1), canonul biblic intră indirect în preocupările sinodului. În hotărîrile Sinoadelor din Laodiceea (360—375) și Carthagera (419), în canoanele sfinților apostoli, ca și în unele canoane ale Sfinților Atanasie cel Mare, Grigorie Teologul și Amfilohiu de Iconiu — toate preluate de Sinodul VI ecumenic (canonul 2) și apoi de Sinodul VII (canonul 1) — găsim preocupări în legătură cu numărul și împărțirea cărților Sfintei Scripturi. Astfel, la Sinodul particular din Laodiceea, părinții interzic citirea cărților necanonice („akanonista Biblia”), permițînd doar lectura cărților canonice (ta kanonika) ale Vechiului și Noului Testament (canonul 59).

În anul 367, Sf. Atanasie cel Mare, în Epistola 39 pascală¹⁵, e îngrijorat de soarta celor ce ar putea să citească așa numitele cărți apocrife și cunoscînd care este „Scriptura inspirată de Dumnezeu și predată prin Tradiție de către cei ce de la început au fost martori și slujitori ai cuvîntului a alcătuit o listă a celor ce sînt socotite cărți dumnezeiești, precizînd canonul cărților Noului Testament. Totuși, el a mai atras atenția că în afară de aceste cărți mai există și altele, care nu fac parte din canon, dar „bune de citit”, pe care părinții le-au recomandat catehumenilor.

Apocrifele, sînt o a treia categorie de cărți care nu sînt amintite nicăieri, ele fiind invenții ale ereticilor cu scopul de a îndepărta pe creștini de la credința adevărată¹⁶. Împărțirea cărților în „canonice” și „bune de citit” se păstrează pînă astăzi în Biserica Ortodoxă.

Canoanele sfinților apostoli ne oferă, de asemenea, îndrumări în privința cărților ce trebuie citite. Canonul 60 interzice citirea în Biserica a cărților false, iar în canonul 85 sînt înșirate „cărțile vrednice de cinstire și sfînte”. Comentîndu-le, canonistul Nicodim Milaș consideră

¹² Sf. Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfînt*, 27, 66, P. G. vol. 32, col. 188, *Basile*.

¹³ Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia IV, 2 la II Tesaloniceni*, în P. G. vol. 62 col. 488.

¹⁴ Sf. Epifanie de Salamina, *Paranum*, (Adv. haer), Lib. II, 61, 6 în P. G. 41. col. 1047.

¹⁵ Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola 39*... P. G. vol. 26, col. 1176—1179.

că în ele nu este vorba de o listă a cărților canonice, ci doar de o înșirare a unor cărți pe care creștinii le pot citi și care stau în opoziție cu cele false, pe care canonul 60 le interzice de a fi citite. Cărțile din canonul 85 sînt considerate „vrednice de cinstire și sfinte” dar nu sînt numite canonice și nici nu se spune despre ele că sînt inspirate, cum se afirmă de obicei cînd se dă o listă a canonului Sfintei Scripturi¹⁷.

Sinodul II trulan (sau V—VI ecumenic) confirmă și canoanele Sinodului particular din Cartagina (419), iar în canonul 24 găsim o listă a „Scripturilor canonice” care se citesc în biserică și poartă numele de „dumnezeiești Scripturi”. Acest canon, împreună cu canonul 36 al Sinodului de la Hyppo (393), au stat la baza canonului biblic acceptat de Biserica Romano-Catolică. Găsim aici, alături de cele canonice și următoarele cărți bune de citit: Tobit, Iudit, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah, iar în canonul 36 de la Hyppo și cărțile I—II Macabei. Aceste cărți s-au citit și cinstit cu numele de canonice în Biserica Africii și de aici au fost preluate apoi în canon de Biserica apuseană. În privința Noului Testament, este de notat prezența Apocalipsei în rîndul cărților canonice. Încheierea acestui canon: „Deoarece noi de la Părinți am primit să le citim în biserică pe acestea” (can. 24), i-a determinat însă pe ortodocși să considere că aici cuvîntul canon este folosit în sens mai larg, indicînd cărțile care pot fi citite în biserică și nu o listă strictă a cărților canonice, în sensul celei oferite de Sf. Atanasie cel Mare¹⁸.

Toate aceste canoane, au fost aprobate și însușite de Sinoadele VI și VII ecumenice și prin acest act, canonul biblic a intrat și în hotărîrile unor sinoade ecumenice. Acceptarea listelor în hotărîrile Sinoadelor VI și VII ecumenice indică faptul că în secolele VII—VIII, față de unele cărți se manifesta, la fel ca și în secolele IV—V, o anumită rezervă, datorită ereticilor. De fapt, situația s-a menținut și la începutul secolului IX, cînd Nichifor de Constantinopol¹⁹, a numit unele cărți ca fiind controversate, datorită ereziilor.

Reamintim că în afara cărților canonice, Sf. Atanasie menționa prezența unei a doua grupe de cărți care în tradiția Bisericii din Alexandria erau socotite bune de citit pentru cei ce se pregăteau să devină creștini. Este vorba aici de cărțile: Tobit, Iudit, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Isus Sirah, Estir, Învățătura Apostolilor și Păstorul lui Hermas. Totuși, în Biserica Ortodoxă, cartea Estir, e socotită în rîndul cărților canonice, iar printre cele bune de citit Biserica Ortodoxă mai numără și III Esdra, I—III Macabei precum și unele adaosuri la cărțile canonice (Psalmi, Iov, II Regi, Estir și Daniel).

Discuțiile asupra cărților necanonice s-au menținut și s-au concre-

¹⁶ *Ibidem*, P. G. 26, col. 1179.

¹⁷ Nicodim Milaș o.c., vol. I, partea I, p. 315; pr. prof. Mircea Chialda, *Cărțile anaginoscomena ale Vechiului Testament în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia”, nr. 4/1962, p. 512.

¹⁸ Nicodim Milaș, o.c., vol. III, 1, pp. 179—180.

¹⁹ Nichifor de Constantinopol, *Chronographia brevis*, cap. *Que Scripturae canonicae*, P. G., vol. 100, col. 1056—1060.

tizat pînă la urmă în două canoane biblice diferite în Apus și Răsărit. În Apus, pe baza hotărîrilor sinoadelor din Hyppo (393) și Cartagina (419), s-a ajuns ca parte din cărțile bune de citit să intre în canonul biblic. În Răsărit, pe baza clasificării făcute de Sf. Atanasie cel Mare, au fost primite în canonul Vechiului Testament numai cele 39 cărți, care au fost considerate canonice, inspirate, ca izvoare ale mîntuirii. Alături de ele, au fost păstrate și 10 cărți necanonice, împreună cu adaosurile necanonice la cinci cărți canonice. Acestea nu sînt inspirate, dar se citesc în biserică și sînt considerate ca ziditoare de suflet.

Prin reconfirmarea canoanelor sinoadelor ecumenice anterioare, a unor sinoade particulare și ale unor sfinți părinți, Sinodul VII ecumenic a sancționat în privința Scripturii și a interpretării ei anumite practici mai vechi, pe care le-a ridicat prin autoritatea sa la valoare de lege pentru Biserica universală. Astfel Sinodul VI și VII ecumenic a sancționat obligația episcopilor și preoților de a cunoaște Sfînta Scriptură și de a o interpreta în contextul Bisericii, în care se găsește Tradiția. În privința interpretării se recomandă tradiția exegetică patristică și hotărîrile dogmatice ale înaintașilor. Fidelitatea față de învățătura apostolică, mărturisită în Sfînta Scriptură și Tradiție, nu anulează libertatea de cercetare a interpretului, ci doar îl îndrumă în problemele de credință, în care Biserica s-a pronunțat deja în mod solemn. Îndrumarea se referă, deci, la problemele de credință și morală, în timp ce în celelalte domenii de cercetare, exegetul se bucură de libertate. Hotărîrile Sinodului VII ecumenic, valabile pînă astăzi în Biserica Ortodoxă, nu împiedică pe exeget să se intereseze de noile probleme ermineutice și nici să actualizeze mesajul biblic la noile condiții ale vieții contemporane.

CULTUL SFINTELOR ICOANE (II)

de: preot dr. DUMITRU MEGHEȘAN

I. IMPORTANȚA CINSTIRII ICOANELOR ÎN VIAȚA CREDINCIOȘILOR PRIVIND CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU.

Cunoașterea lui Dumnezeu stă în strinsă legătură cu toate implicațiile creștinismului în viața credincioșilor și se răsfrânge asupra vieții și activității lor, asupra moralei și progresului lor spiritual. Cunoașterea lui Dumnezeu nu se poate realiza independent de cunoașterea de sine a omului, iar drumul cunoașterii în general a însemnat și mai înseamnă încă o trudă neostoită pe mai multe direcții, dar cu un singur țel. De aceea, este necesar ca fiecare jertfă în domeniul cunoașterii, indiferent de felul ei, să poarte girul sacralului care dă acesteia caracterul de profunzime și de conștientizare, în sensul că tocmai neajungerea la cunoașterea perfectă înseamnă o cunoaștere ¹.

Datorită dualității sale, omul nu poate cunoaște direct pe Dumnezeu, fapt pentru care El s-a pogorât la micimea noastră (Filipeni 2, 7), pentru ca noi să ne putem înălța la măreția Lui. Grație acestei „deșertări” sau chenoze, fața umană în general primește dimensiuni și profunzimi noi, ea este purtătoarea divinului, ridicată pe cele mai neabătute culmi de sfințenie și transfigurare.

Pe de altă parte, întruparea lui Dumnezeu-Fiul a devenit și baza reprezentării iconografice a divinității infinite în finit, a inefabilului în empiric. Icoana ne dezvăluie o lume ce trece peste ea, pe care omul nu ar putea-o sesiza fără ajutorul simbolului, datorită constituției sale dualiste psiho-fizice. Ea este o cale de a-l ajuta pe credincios spre a cunoaște într-un anumit fel pe Dumnezeu, nu într-un mod perfect ci analogic, dînd anumite referințe privind divinitatea. Deși icoana face numai referință la persoana pe care o reprezintă, ea constituie pentru credincios o modalitate de a-i lumina calea spre Dumnezeu, un semn eficace cu o

¹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 265.

funcție de anamneză, persoana reprezentată devenind oarecum mai accesibilă simțurilor omului². Icoana este o mărturie sensibilă a prototipului ei, transfigurând fața, ea comunică misterul lumii invizibile, prin frumusețe devenind astfel un fel de fereastră deschisă spre eternitate³, o imagine a eternității.

În timpul sfintei liturghii, icoanele sugerează în mod vizibil cele existente în Cortul invizibil al lui Dumnezeu. Logosul divin este prezent ca Cel care ține toate (Pantocrator) și continuă dialogul viu cu credincioșii, impulsionându-i prin Trupul și Sângele Său spre zările eshatologice ale desăvârșirii.

Icoana este, așadar, simbolul și realitatea prezenței lui Hristos, o imagine epifanică „în care invizibilul vine la noi prin vizibil”⁴ și deopotrivă un mijloc ce ne ajută în procesul cunoașterii lui Dumnezeu, deoarece sfinții care sînt și ei reprezentați în icoane și-au impropriat pe Dumnezeu așa de mult în ființa lor, încît ei sînt într-o legătură directă cu Dătătorul harului. Dar aceasta nu înseamnă că Mîntuitorul se confundă cu sfinții Săi, după cum nici icoana Lui cu cele ale sfinților. Iisus Hristos luminează lumea oferind universului harul Său, sub forma posibilității de mîntuire, din care sfinții și-au impropriat lumina dumnezeiască, fiecare în persoana sa și arătîndu-ne în ei infinitatea lui Dumnezeu imprimată în voia și simțirea lor personală, în tensiunea lor după desăvîrșirea fără sfîrșit⁵. Astfel, icoanele sfinților devin canale sau ferestre deschise care unesc imanentul cu transcendentul și care coboară eternitatea în timp, constituind pentru creștini adevărate oaze spirituale din care aceștia își hrănesc în chip minunat dorul după infinit. Așa fiind, ele au un rol deosebit pe drumul desăvîrșirii creștinului, deoarece fiecare sfînt posedă pe Iisus Hristos imprimat și trăit dinamic în sine, dar nu numai pentru sine ci și pentru cei din jurul său.

1. Rolul intuitiv al sfintelor icoane

Dacă prin citirea Sfintei Scripturi, creștinul face cunoștință cu una dintre cele două izvoare ale descoperirii dumnezeiești, icoanele sînt adevărate cărți explicative, intuitive, unde el vede într-un mod mai direct opera de mîntuire adusă de Iisus Hristos. Vorbind despre rolul didactic al sfintelor icoane, Sf. Ioan Damaschin spunea: „N-am prea multe cărți și nici n-am timp liber pentru a le citi; intru, însă, în biserică, spitalul obștească al sufletelor, înăbușit de gînduri ca de niște spini; pozoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfășează vederea ca o livadă și, pe nesimțite, mărirea lui Dumnezeu pătrunde în suflet...”⁶.

În conformitate cu hotărîrea Sinodului II trulan (692), icoana are

² Frère Jacques, *L'icone, expression de la réalité spirituelle*, în „Contacts”, nr. 88/1974, p. 354.

³ P. Florensky, *L'icone*, în „Contacts”, nr. 88/1974, pp. 315—324.

⁴ Paul Evdokimov, *L'art de l'icone (Theologie de la beauté)*, Paris, 1970, p. 37.

⁵ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Idolul ca chip al naturii divinizate și icoana ca fereastră spre transcendența dumnezeiască*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1982, p. 23.

⁶ Pr. prof. Dumitru Fecioru, *Teologia icoanelor la Sfîntul Ioan Damaschin*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1982, p. 40.

două funcțiuni primordiale — de cunoaștere și de păstrare a legăturii cu prototipul, prin memoria vie a imaginii : „Hotărîm ca de acum înainte chipul mielului, Hristos Dumnezeu nostru, Cel ce a ridicat păcatul lumii, să se picteze pe icoană după figura omenească, în locul mielului celui vechi ; prin aceasta vom cunoaște mărimea umilirii lui Dumnezeu — Cuvîntul și vom fi conduși spre aducerea aminte de petrecerea Lui în trup, de patimile Sale și de moartea Sa mîntuitoare și de mîntuirea lumii săvîrșită prin aceasta”⁷.

Cinstirea sfințelor icoane are un scop catehetic, ajutînd la mîrturisirea dreptei credințe și la păstrarea ei nealterată, ea fiind o adevărată „teologie transpusă în culori”⁸. Părinții întruniți la Sinodul VII ecumenic au afirmat în cuvinte clare rolul de anamneză a sfințelor icoane : „Noi avem (prin icoane) întotdeauna amintirea lui Dumnezeu. Căci cuvîntul Scripturii nu este întotdeauna cîntat în sfintele biserici, dar reprezentarea prin icoane este în biserici ca un amvon perpetuu, care seara, dimineața și ziua ne istorisește și ne amintește adevărul celor ce s-au făcut”⁹.

După Leontie din Cipru, icoanele sînt „cărți deschise spre aducerea aminte a lui Dumnezeu și spre cinstirea Lui, așezate în biserică în văzul tuturor șienerate”¹⁰. Sf. Nichifor Mărturisitorul acordă icoanelor chiar și o superioritate față de cuvîntul vorbit sau, scris, fiindcă ea mijlocește cunoașterea mai directă și mai clară : „Cunoașterea prin cuvînt are neajunsuri că poate da naștere la neclaritate, sensuri obscure sau echivoce, din pricina nepreciziei termenilor, pe cînd cunoașterea prin desen sau pictură este scutită de ambiguități”¹¹.

Dintr-un alt punct de vedere, icoana mai poate fi privită și ca o contemporaneizare a Revelației dumnezeiești. Icoana este aceea care într-o formă imperfectă transpune în mod cromatic Revelația în timp, epifania transcendenței redată prin intermediul chipului zugrăvit. Fără icoane, descoperirea dumnezeiască ar rămîne un act pur transcendent, fără o legătură cu omul și de fapt inaccesibil acestuia, un fel de teorie ce L-ar ține pe Dumnezeu acoperit de propriile noastre încercări raționale de a-L explica. Icoana indică, deci, o realitate spirituală ce se află dincolo de ceea ce poate fi explicat prin cuvinte, ea prinde într-o singură compoziție toate ipostazele timpului ca expresie a Revelației în istorie. Icoana este cerută și de dihotomismul omului. S-ar putea spune

⁷ Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii*, trad. de U. Kovincici și prof. dr. N. Popovici, vol. II, p. 51 ; pr. prof. dr. Nicolae V. Dură, *Teologia icoanelor în lumina tradiției dogmatice și canoanelor ortodoxe*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1982, p. 70.

⁸ Pr. prof. Ene Braniște, *Iconografia creștină ca disciplină de studiu și cercetare*, în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1982, p. 336.

⁹ Pr. prof. dr. Nicolae V. Dură, *art. cit.*, p. 65 ; pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 344.

¹⁰ Cf. Pr. prof. E. Braniște, *Teologia icoanelor*, în „Studii Teologice” nr. 3—4/1952, p. 185.

¹¹ Sf. Nichifor Mărturisitorul, *Antiereticul III împotriva împăratului Constantin Copronimul*, la E. Braniște, *art. cit.*, p. 186.

că este un „fericit paradox” faptul că omul gîndește cele spirituale într-un mod mai mult sau mai puțin material, deoarece altfel trupul nu ar putea fi transfigurat de cele ale sufletului. Din acest punct de vedere, icoana reprezintă modul cel mai bun de înțelegere a raportului transcendent-imanent, într-o formă cît mai mulțumitoare și eficace. Ea constituie o îmbinare armonioasă între sacru și profan sub forma unei așa numite „identități în diferență”¹², adică într-o formă materială ei exprimă realități ce trec peste materie. Însăși materia din care este făcută icoana primește, prin acțiunea harului divin, o anume transparență.

Mai trebuie să subliniem că există și o legătură metafizică între icoană și prototipul ei, ceea ce face să o cinstim. Ea posedă o forță intimă („energeia”), provenită din sfințenia, vrednicia personală și harurile prototipului, care îi conferă un nimb de sfințenie. Mai mult, icoana este sfințită și printr-o slujbă specială ce are rolul de a-i da o destinație aparte, adică de a o așeza între lucrurile sacre.

În rugăciunea pentru sfințirea icoanelor citim: „Caută cu îndurare spre noi și spre icoana aceasta, și pentru întruparea și arătarea Unuia-Născut Fiului Tău, în a Cărui pomenire am zugrăvit-o, trimite asupra ei binecuvîntarea Ta cea cerească și harul Preasfîntului Duh și binecuvîntează-o și sfințește-o și dă-i ei putere tămăduitoare și de toate meșteșugurile diavolești izgonitoare. Uplete-o de binecuvîntarea și puterea sfințului chip cel nefăcut de mină, pe care cu îndestulare le-a cîștigat prin atingere de Preasfînta și preacurata față a iubitului Tău Fiu; ca printr-însa să se lucreze puteri și minuni pentru întărirea drepte credințe și pentru mîntuirea credinciosului Tău popor; ca toți care înaintea ei ne vom închina Ție celui întru toate puternic și Unuia-Născut Fiului Tău și Preasfîntului Duh, și cu credință Te vom chema și ne vom ruga, auziți să fim și mila iubirii Tale de oameni să aflăm și har să cîștigăm...”¹³.

Prin sfințirea icoanei, materia nu se transformă ca în cazul Sfinței Euharistii, ci se realizează o întîlnire tainică între materie și har, care apoi ajută la o altă întîlnire tainică a credinciosului cu ce sînt reprezentați pe icoană, care devin contemporani cu cel ce se roagă. Prin icoană, divinul inundă lumea, prin care face să curgă harul îndumnezeitor asemenea unor riuri minunate ce potolesc setea celor cuprinși de dorul după înălțimi duhovnicești și aduc din nou dorul după noi orizonturi ale contemplației divine și astfel „iconografia este metafizica existenței concrete”¹⁴. Icoana ortodoxă reprezintă modul cum catafaticul este ridicat pe culmi nebănuite, trăit cu adevărat și cum acesta se trans-

* ¹² Paul Althus, *Die letzten Dinge*, Güterloh, 1922, p. 16; Walter Wimmer, *Eschatologie der Rechtfertigung*, Paul Althaus, *Vermittlungsversuch zwischen uneschatologischer und nur eschatologischer Theologie*, München, 1979, p. 2; J. Moltmann, *Exegese und Eschatologie der Geschichte*, în „Ev. Th.”, nr. 22/1962, p. 41

¹³ Molitfelnic, ed. II-a, București, 1971, pp. 472—473.

¹⁴ P. Florensky, *art. cit.*, p. 324.

cende prin apofatic¹⁵, iar credinciosul este condus dincolo de chipul iconografic, spre o „supra-icoană” indescrisibilă.

2. Rolul moralizator al icoanei.

Dacă icoana are un rol educativ pentru creștini, nu este mai puțin adevărat că ea are și un rol moralizator pentru cei ce o cinșesc, acționând și asupra sufletului credincioșilor, ceea ce motivează încă odată cultul acordat ei. Fiind o punte de legătură cu ceea ce reprezintă, icoanele sugerează o lume nouă, iar simțurile creștinului sînt sensibilizate de întîlnirea cu inefabilul, cu divinitatea, cu sacrul care fascinează și cutremură¹⁶.

Prin ceea ce exprimă, icoanele sînt mijloace de trezire, de întîreinere și de întărire a vieții religioase creștine și aduc în mintea omului realitatea mîntuirii omului prin Iisus Hristos. Sf. Vasile cel Mare scrie: „De multe ori și istoricii și pictorii consemnează faptele vitejești ale războinicilor, unii împodobindu-le cu cuvîntul, alții zugrăvindu-le în tablouri, dar și unii și alții au îndemnat pe mulți la vitejie; căci ceea ce cuvîntul povestirii reprezintă auzului, aceea și pictura prin imitare arată fără cuvinte”¹⁷.

Prin intermediul icoanelor, comuniunea sfinților cu Cel ce i-a aureolat cu har se transmite și la cinstitorii sfintelor icoane. Virtuțile creștinești ce aduc sfințenie sînt într-un fel implantate, cu ajutorul icoanelor, și în sufletele doritorilor de sfințenie ce trăiesc aici și acum, rolul moralizator al icoanei fiind acela de a trezi în sufletele credincioșilor dorința de a progresa și mai mult spre îndumnezeire. Sensibilizarea credincioșilor, realizată prin intermediul icoanelor, îi antrenează în rugăciune, le dinamizează voința de a fi cît mai aproape de sursa luminii, adică de Mîntuitorul ca „icoană a icoanelor”¹⁸. Omului i se deschid astfel orizonturi noi privind cunoașterea lui Dumnezeu și cunoașterea de sine; lumea primește pentru el o dimensiune de frumusețe care este plină cu Dumnezeu. Pentru cel sensibilizat prin har, fiecare lucru din lume ascunde în el o icoană pusă de Logosul divin, trepte ce urcă spre Frumusețea originară.

Icoana ortodoxă mai exprimă deosebit de elocvent și relația dintre sfințenie și frumusețe. Cele frumoase și bune se întîlnesc în Dumnezeu ca o unitate inseparabilă, iar icoana ne arată că frumusețea pămîntească este un recipient al însăși frumuseții veșnice, unde împărăția celor originare și cerul cel spiritual se oglindesc din nou în apele pămîntești. Dumnezeu, care este sfințenia absolută, este și frumusețea potențată la maximum¹⁹.

¹⁵ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos ca prototip al icoanei Sale*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 3—4/1958, p. 258.

¹⁶ Rudolf Otto, *Das Heilige*, Breslau, 1917, p. 51.

¹⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Omilia XIX la Stînții 40 de Martiri*, Migne, P. G. vol. XXXI, col. 508—509.

¹⁸ O. Clément, *Dialogues avec la Patriarche Athénagoras*, Paris, 1976, p. 293.

¹⁹ Diacon conf. Nicolae Corneanu, *Frumusețea ca atribut al dumnezeirii* în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1959, p. 303.

Sfintele icoane ortodoxe ne arată că frumusețea nu aparține exclusiv categoriei estetice, ci și celei etice și în acest fel frumusețea se apropie în mod real de sfințenie, fiindcă aceasta are o calitate metafizică²⁰. Frumusețea este „o transfigurare parțială a lumii, o străpungere creatoare spre o altă lume. Ea este o lume luminată, este înnumnezeirea lumii”²¹. Dimpotrivă, uritul înseamnă și neparticipare la sfințenia care se manifestă prin bucurie, liniște, pace...²².

3. Rolul contemplativ al icoanei

Lumea înfățișată în pictura iconografică ortodoxă este orientată spre cea de dincolo, spre veșnicie. Prin simplitatea ei, prin sfinții senini și transfigurați, ea arată că aceștia au depășit, printr-o trăire autentică, tot ce i-ar putea împiedica de la unirea cu Cel care este dătătorul sfințeniei și îndumnezeirii. În reprezentarea sfinților, pictura ortodoxă nu are nimic forțat, ci ea aduce în prim plan îndumnezeirea pe care sfinții și-au cucerit-o prin viața lor închinată lui Dumnezeu.

Spre deosebire de arta religioasă apuseană, mai empirică, în pictura ortodoxă, natura, omul și lumea sînt reprezentate nu atît în existența lor terestră, cît mai ales în cea spirituală, în care granițele rigide dintre sacru și profan sînt desființate. Energiile necreate sînt prezente pretutindeni în lume, fapt ce face ca toate lucrurile să poarte amprenta harului care le transfigurează. Lumea sensibilă este reprezentată ca un cosmos transfigurat prin puterea harului Sfîntului Duh. Prin aceasta, fiecare icoană constituie o chemare spre sfere superioare, spre o realitate transfigurată de suflul lui Dumnezeu.

Icoana ortodoxă înseamnă „o dezvăluire”, ca „stare de neascundere”, iar arta icoanei mărturisește despre o viziune infinită, abordată de pe poziția finitului, fiindcă omul are o enormă nostalgie a infinitului²³. Icoanele sînt oglinzi în care se reflectă veșnicia, cheile care ne deschid ușile lumii inteligibile, porți sau ferestre deschise spre acel cer și pămînt nou (Apocalipsa 31, 1; II Petru 3, 13), un fel de mijlocitoare sensibilă spre zborul duhului. Ele constituie pentru creștini o arvună a vieții de dincolo, un canal al harului ce îi face să-și îndrepte privirile spre transparența pe care o vor primi prin trăirea autentică a vieții pămîntești. Icoana ortodoxă este un fel de limbaj spiritual ca expresie a adevărului ce trece peste toate adevărurile, ce face ca cel ce o cinstește să intre în legătură cu cele ce trec peste perisabil și să se îndrepte spre eternitate, avînd un caracter teofanic²⁴ și trezind în sufletul credincio-

²⁰ Karl Friz, *Die Stimme der Ostkirche*, în „Evangelisches Verlagswerk” Stuttgart, 1950, p. 161.

²¹ N. Berdiaef, *Essai de Méthaphysique Eschatologique. Acte Créateur et Objectivation*, Paris, 1941, p. 171.

²² Karl Rozenkranz, *O estetică a urîtilui*, trad. de Victor Ernest Mașek, București, 1984, pp. 38—39.

²³ Horia Damian, *Arta, simbol profund al cetății: un dialog cu Gabriel Liicanul*, în „Secolul XX” nr. 8—9/1983, p. 24.

²⁴ M. A. Costa de Beauregard, *L'Orthodoxie hier-demain*, Paris, 1979, p. 124.

șilor certitudinea că se află în fața lui Dumnezeu, pe drumul desăvârșirii²⁵.

În această atmosferă, facem experiența cea mai profundă a luminii necreate prezentă în icoană și care trece peste timp și spațiu, deoarece sfinții reprezentați iconografic și-au luminat umanul pînă la cel mai înalt grad, fapt pentru care icoana nu are nevoie de zi sau de noapte, ea strălucește de har și dă acest har și celor ce o cinstesc. Prin icoană toate sînt pline de lumina necreată, iar credinciosul ce se găsește în fața ei este în pridvorul cerului, în acel „illud tempus” al mîntuirii, deoarece „lumina icoanei simbolizează mărirea dumnezeiască necreată, voalată chiar prin profunzimea ei, trimițînd la sursa ei supraființială”²⁶. Icoana îl ajută pe credincios să descopere frumusețea nebănuită a divinității și să experimenteze în timp eternitatea, indicînd prezența incognoscibilului în care transcendența se dăruiește fără a înceta să fie inaccesibilă²⁷.

Icoana ne arată că Logosul divin este prezent în toate lucrurile, care primesc o anume transparență: „...Cele ce Dumnezeu a curățit, tu să nu le numești spurcate (Faptele Apostolilor 11, 9). În cultul ortodox, prin icoane materia primește virtuți oarecum transcendente, deoarece nu mai este autonomă ci teomorfă; ea se transfigurează. Faptul că materia icoanei este potențată de harul divin, ne arată că întreaga maternie este chemată spre noi deveniri. Învăluită de sacru, materia devine o parteneră a omului pe calea desăvîrșirii. Materia din icoană nu este perfecțiunea, ci doar o imagine a perfecțiunii și a nemuririi, ce ne sugerează nemurirea sau, cu alte cuvinte, imaginea sensibilă a celor de dincolo de lume, un infinit sensibilizat în finit.

Creștinii care nu cinstesc sfintele icoane nu sesizează prezența sacralului în materie, iar aceasta rămîne pentru ei ceva profan, ostil și mult prea străin sufletului lor. Dimpotrivă, fiind o deschidere spre lumea de dincolo, icoana stă sub semnul eshatologiei, a „zilei a opta”, făcînd pe credincioși să trăiască analogic această zi, învățîndu-i să se pregătească pentru eternitate, sfințindu-i și îndreptîndu-i spre Bine și Frumos, oferindu-le un fel de drum spre Adevăr și Viață — noțiuni care nu-și găsesc realitatea decît numai în prototip, Domnul nostru Iisus Hristos. Redescoperind valoarea sfintelor icoane, teologul reformat Jean Philippe Ramseyer scria că ele determină „ceea ce e atît de rar, atît de dificil de atins și de trăit: o liniște deplină, o liniște stabilă, în care meditația interioară nu este cu orice preț formulată, dar care e condusă pînă la lauda și adorarea lui Dumnezeu de trei ori sfînt”²⁸. Icoana ne pune în fața ochilor o lume lipsită de contradicție, o lume a păcii, a liniștei și înțelegerii, cu un cer și un pămînt nou (Isaia 66, 22) și face le-

²⁵ Diac. prof. N. Balca, *Importanța catehetică a științei liturghii*, în „B. O. R.”, nr. 1—2/1958, pp. 201—203.

²⁶ O. Clément, *Le visage intérieur*, Paris, 1978, p. 54.

²⁷ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în liturghia ortodoxă*, București, 1986, p. 76.

²⁸ Cf. Dumitru Ichim, *Învățătura ortodoxă despre sfintele icoane*, în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1970, p. 451.

gătura dintre acel „deja” și „încă nu” sub forma trăirii anticipate a veșniciei în viața pămîntească.

Icoana ortodoxă indică o lume transfigurată sau în curs de transfigurare. Comparînd tabloul cu icoana, un trăitor de pe Sf. Munte Athos sublinia: „Una este tabloul și altceva este icoana. Primul este opera unei capacități de creație artistică; cealaltă vlăstar și strălucire a vieții liturgice. Primul vorbește de această lume și lasă pe om în ea, cealaltă îți aduce o solie simplă, liniștită, dătătoare de viață, coborîta de sus. Îți vorbește de ceva care a depășit pe ieri și pe azi, pe aici și pe acolo, pe al meu și pe al tău... Îți vorbește prin ea o realitate pururea vie și neschimbată... , ceva din adînc care unește toate în om”²⁹.

Prin viziunea eshatologică a icoanei, timpul primește o nouă dimensiune ce trece peste ipostazele lui, trecut, prezent și viitor; el devine un „Kairos” ce face ca trecutul să se contemporaneizeze în prezent, iar prezentul să devină eshatologic prin trăirea anticipată a bunurilor viitoare. „Kairosul” ce transpare în icoane este clipa mîntuirii ce cuprinde prezența ei în lume întru lucrarea îndumnezeitoare a harului, precum și desăvîrșirea acesteia ce nu cunoaște limite, pentru că se transistoricizează³⁰.

Prin reprezentarea iconografică, faptele mîntuirii ne introduc în lucrarea lor tainică, ele se interpretează liturgic, devenind realități ce se realizează tot timpul în istoria fiecărei generații și a fiecărei persoane. În ceea ce privește viziunea eshatologică a icoanelor, un alt teolog eterodox scria că „... specificul acestei iconografii stă tocmai în faptul că granițele între văzut și nevăzut, între timp și veșnicie, între simbol și realitate sînt depășite și în ele se aduce la expresie unitatea trainică trăită între amîndouă”³¹. Prin urmare, icoanele îi ajută pe creștini în modelarea vieții pămîntești pentru viața cerească, creînd o tensiune eshatologică în depășirea imperfecțiunilor și dobîndirea Împărăției lui Dumnezeu.

II. IMPORTANȚA ICOANELOR PRIVIND CUNOAȘTEREA DE SINE A OMULUI

Icoana ortodoxă are firesc rolul primordial de a arăta omului realități supraempirice într-o formă empirică, fiind canale ale harului și deschideri spre eternitate. Prin cromatismul lor și prin tehnica picturală ele combină în mod armonios cele spirituale cu cele materiale, oferînd adevărate cărți deschise ce mărturisesc prezența lui Dumnezeu în lume.

Pe de altă parte, icoanele mai au un rol de a învăța pe om să se

²⁹ Cf. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Icoanele din biserică, reprezentare vizibilă a dreptei credințe și mijloace de întîlnire a credincioșilor cu Hristos și cu sfinții care s-au desăvîrșit în El*, în „M. B.”, nr. 10—12/1981, p. 656.

³⁰ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, trad. de Paul Dinopol, București, 1978, p. 158.

³¹ H. I. Schulz, *Die byzantinische Liturgie*, Freiburg im Bresgau, 1964, p. 96.

cunoască pe sine însuși, de unde să pornească din nou spre zările cunoașterii inefabilului și tainelor dumnezeirii. Sfinții reprezentați pe icoane sînt tot oameni, dar care au fructificat harul divin, icoana mărturisind posibilitatea aflată la îndemîna fiecăruia de a realiza acest deziderat.

Privind o icoană, credinciosul trăiește miracolul întîlnirii cu sfințenia, oferindu-i o profundă temă de meditație, un examen de conștiință asupra stării sale. Prin aceasta se realizează un bilanț duhovnicesc, constituit din două părți: ce a făcut Hristos pentru el și ce face el pentru sine însuși. Este o confruntare personală din întîlnirea cu idealul. Sf. Grigorie al Nisei scria că nu putea contempla icoana sacrificiului lui Avraam fără să i se umple ochii de lacrimi³², iar Sf. Grigorie de Nazianz istorisește convertirea unei păcătoase la vederea chipului Sfîntului martir Polemon³³.

Privită în acest fel, icoana ortodoxă ajută la efectuarea acestui bilanț duhovnicesc, pentru ca progresul în virtute să fie folositor atît pentru cunoașterea lui Dumnezeu cît și a omului. Cu cît credinciosul se cunoaște mai bine, cu atît mai mult înțelege menirea pentru care a fost creat și în acest fel este mai aproape de Hristos, fiindcă este curățit de patimi, iar trupul său devine un organ al cunoașterii spirituale.

Din cele de mai sus reiese clar datoria credincioșilor de a cinsti sfintele icoane, deoarece ele sînt indicii către desăvîrșire. Cei care nu cinstesc icoanele, nu cinstesc nici pe prototipul lor, adică pe Iisus Hristos. Dimpotrivă, așa cum scria odinioară marele cărturar român, mitropolitul Varlaam al Moldovei, în 1644, „cînd ne închinăm icoanei și o cinstim, nu cinstim șarurile sau lemnul, ci obrazul celui ce-i scris pe icoană cinstim”³⁴.

³² Sf. Grigorie al Nisei, în Migne, P. G. vol. XLVI, col. 572.

³³ Sf. Grigorie de Nazianz, *Carmina*, în Migne, P. G. vol. XXXVII, col. 737—738.

³⁴ Varlaam, *Opere. Răspuns împotriva catehismului calvinesc*, ediție critică, studiu filologic și lingvistic de Mirela Teodorescu, București, 1984, p. 36.

CREȘTINISMUL PE TERITORIUL ROMÂNIEI PÎNĂ ÎN SECOLUL AL VII-LEA, ÎN LUMINA NOILOR CERCETĂRI

de: prof. dr. EMILIAN POPESCU

Voi încerca în cele ce urmează să expun o serie de probleme ale răspîndirii creștinismului, apoi ale formelor sale de organizare pe care le-a putut adopta pe teritoriul României, așa cum ele se prezintă astăzi în lumina noilor cercetări istorice, arheologice și epigrafice.

Din capul locului aș vrea să precizez că la români creștinismul este foarte vechi: potrivit unei tradiții transmise de istoricul eclesiastic Eusebius, în părțile noastre, în Scythia Minor (Dobrogea) a predicat chiar Sf. Apostol Andrei. În al doilea rînd, aș dori să subliniez că cercetarea originilor creștinismului la români a constituit o preocupare constantă a istoricilor noștri laici și eclesiastici, deoarece ea s-a făcut în strînsă legătură cu demonstrarea continuității noastre etnice pe pămîntul pe care ne găsim azi.

La noi, dovedirea continuității neîntrerupte a populației autohtone în perioada migrației popoarelor a devenit o problemă cardinală și o datorie națională, deoarece istoricii maghiari, slavofili sau germani din fostul Imperiu habsburgic au susținut că teritoriul României a fost golit de autohtoni, că s-a produs un gol (vacuum), iar acest „vacuum” etnic a fost umplut cu slavi, huni, avari și alte neamuri, iar mai tîrziu cu unguri și germani. Prin această teorie tendențioasă se cătușa justificarea din punct de vedere politic a ocupării unor mari părți din teritoriul României de către slavi, maghiari și germani¹. Creștinismul a devenit ast-

¹ Constantin Daicoviciu, *Le problème de la continuité en Dacie. Observations et précisions d'ordre historique et archéologique*, Bucarest, 1940; Idem, *O senzațională descoperire arheologică în Transilvania*, în „Transilvania”, 1941, t. 72, nr. 8, pp. 575—578; idem, *Dovezile arheologice ale continuității*, ibidem, 1943, t. 74, nr. 1, pp. 1—6; *La Transylvanie dans l'Antiquité*, Bucarest, 1945; idem, *Au sujet des monuments chrétiens de la Dacie Trajane*, în „Mélanges Marouzeau”, 1948, pp. 119—124; Constantin Daicoviciu — Emil Petrovici — Gh. Ștefan, *Die Entstehung des rumänischen Volkes und der rumänischen Sprache*, Bukarest, 1964; Gh. Ștefan, *Formarea poporului român*, București, 1973; idem, *Le problème de la continuité sur le territoire de la Dacie*, *Dacia* N. S., 12, 1968, pp. 347—354; Emilian Popescu, *Das Problem der Kontinuität in Rumänien*

fel și un argument în favoarea continuității etnice, deoarece el apare de la un moment ca o caracteristică a lumii și civilizației greco-romane și, în acest sens, și a populației daco-romane, care a primit de timpuriu această civilizație. Orice urmă creștină de pe teritoriul țării noastre poate fi atribuită astfel, în primul rînd, populației autohtone, nu migratorilor, căci aceștia s-au creștinat mai greu și mai tîrziu.

În al treilea rînd, aș vrea să accentuez că răspîndirea creștinismului în România și menținerea lui de-a lungul vremii s-a făcut în strînsă conexiune cu Imperiul bizantin. Bizanțul a rămas, după retragerea autorității și armatei romane din Dacia la sfîrșitul secolului III (anul 275), singura forță politică din Orient care s-a putut impune în fața migratorilor. Considerîndu-se de *jure* moștenitorul fostului Imperiu roman, el s-a interesat de regiunile de la Dunărea de Jos care aveau, de altfel, și o mare importanță strategică pentru soarta provinciilor din Peninsula balcanică și chiar a capitalei însăși. Străpungerea frontierei dunărene însemna pătrunderea în interiorul imperiului a valului popoarelor migratoare și periclitarea vieții pașnice a locuitorilor. În plus, Patriarhul de Constantinopol se simțea responsabil pentru grija sufletească a locuitorilor de aici și de aceea a fost activ în răspîndirea creștinismului la Dunărea de Jos.

Iată cîteva coordonate ale creștinismului în România în primele șapte veacuri, de care trebuie să se țină seama în orice prezentare.

Am afirmat mai sus că creștinismul la români este foarte vechi. Noi spunem că ne-am născut creștini, fără a preciza data exactă a creștinării noastre. Barbarii și alte popoare europene, care n-au trăit în granițele Imperiului roman, s-au creștinat mai tîrziu. La unele dintre ele este cunoscut și momentul creștinării lor: anul, luna și chiar ziua. Românii nu-și pot preciza acest moment. La întrebarea: cînd a fost făcut cunoscut creștinismul pe pămîntul țării noastre, s-au dat răspunsuri variate. Unii învățați socot ca Sf. Apostol Andrei a fost primul misionar în părțile noastre. Baza acestei susțineri o constituie informația pe care ne-o dă istoricul Eusebius de Cezareea în *Historia ecclesiastica*, III, 1. El ne spune textual: „Cînd Sfinții Apostoli și ucenici ai Mîntuitorului nostru s-au răspîndit pestre întreg pămîntul, lui Toma, după spusele

im Lichte der epigraphischen Entdeckungen, în „Dacoromania”, Jhb. für östliche Latinität, Freiburg-München, I, 1973, pp. 66—69; idem *Inscriptiile grecești și latinești din secolele IV—XIII descoperite în România* (Inscriptiones intra fines Daco-Romaniae repertae graecae et latinae anno CCLXXXIV recentiores = mai departe IGLR), București, 1976; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977; Radu Vulpe, *Romanitate și creștinism. Coordonate ale etnogenezei române*, în „De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină”, Galați, 1979, pp. 16—22; Nicolae Stoicescu, *Continuitatea Românilor*, București, 1980; Emilian Popescu, *Continuitatea daco-romană. Formarea poporului român și a limbii române. Rolul creștinismului*, în „Glasul Bisericii”, nr. 6—9/1980, pp. 573—587; Stelian Brezeanu, *La continuité daco-roumaine. Science et politique*, Bucarest, 1984.

Tradiției, i-a căzut la sorți țara parților, lui Andrei, Sciția, lui Ioan Asia, unde și-a petrecut viața pînă ce a venit la Efes”².

Sciția menționată în textul citat ar fi Scythia Minor, adică Dobrogea de azi³. Alți învățați neagă valoarea documentară a acestui text, pe motiv că Eusebius s-ar fi inspirat dintr-o „tradiție” („paradosis”) care nu mai este confirmată de nici un autor antic. În afară de aceasta, alți scriitori bisericești din secolele IV—V ca Sf. Grigorie de Nazianz, Theodoret de Cyr, Hieronymus, Paulin de Nola și alții, situează aria misionară a Sfintului Apostol Andrei nu în Scythia, ci pe pămînt elenic⁴. Opinia cea mai răspîdită printre teologii și istoricii români este că tradiția după care Sf. Apostol Andrei ar fi predicat în părțile noastre, sprijinită de Hipolit Romanul⁵ și de *Doctrina siriacă a Apostolilor* (care vorbește de Gothia)⁶, nu pierde din credibilitate prin aceea că alți scriitori patristici atribuie aceluiași apostol, ca arie misionară, largi zone din Peninsula balcanică. Poate că aria sa misionară a fost mai întinsă. Oricum însă, în Dobrogea există pînă astăzi o puternică tradiție populară, potrivit căreia Sf. Apostol Andrei a fost primul predicator al credinței creștine în aceste locuri. De numele lui sînt legate și numeroase toponime (peșteri și alte locuri).

O altă știre despre răspîndirea timpurie a creștinismului la români ne este dată de Tertulian (*Adv. jud.*, 7). În ultimii ani ai secolului II sau începutul celui următor acesta scria că *sarmații, dacii și sciții* — deci populații care au trăit pe teritoriul României — trebuie considerate printre popoarele care primiseră creștinismul la fel ca gallii, britanii și alte națiuni („Et Galliarum diversae nationes et Brittanorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum et Germanorum et Scytharum et abditarum multarum gentium et provinciarum

² Știrea dată de Eusebius se bazează pe tradiția înregistrată de Origen în cartea a III-a a Comentariilor la Facere; (v. *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes = Izvoate privind istoria României*, I, București, 1964, p. 717), care spune același lucru.

³ Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918, pp. 28—29.

⁴ Idem, o.c., p. 29; Adolf von Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, Leipzig, 1924, pp. 109—110; D. M. Pippidi, *Intorno alle fonti letterarie del cristianesimo daco-romano* în „Revue historique du sud-est européen”, 20, 1943, pp. 166—181; *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, ed. II-a, pp. 481—496.

⁵ Hippolit s-a născut în anul 175 și a murit în timpul persecuției dezlănțuite de împăratul Decius. În lucrarea sa *Peri ton Apostolon* P. G. X, col. 951, spune: „Andrei a vestit (cuvîntul Evangheliei) sciților și tracilor. El a fost răstignit la Patras în Achaia, (fiind legat) în picioare de un măslin și este înmormîntat acolo”. Știrea privind predica Sfintului Apostol Andrei în Scythia a fost reluată de *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, col. 265—266, de călugărul Epifanie (sec. VIII) (N. Șerbănescu, în „B.O.R.”, 9—10/1969, p. 979, n. 93) și de Nichifor Callist, *Hist. Eccl.* II, 30, P. G. 145, col. 860 CD.

⁶ W. Cureton, *Ancient Syriac Documents*, London, 1864, p. 34, ap. R. A. Lipsius. *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden*, Braunschweig, 1883, I, p. 604; apud. D. M. Pippidi, o.c., p. 489.

et insularum multarum nobis ignotarum et quae enumerare minus possumus").

Față de această informație, învățații au manifestat rezervă, deoarece ei socotesc că afirmațiile lui Tertulian au un caracter apologetic și, drept urmare, cuprind exagerări. Un argument în favoarea acelei rezerve l-ar constituit un pasaj din *Comentariul la Evanghelia lui Matei* al lui Origen care, în primele decenii ale secolului III — deci cam în aceeași vreme cu Tertulian — enumeră printre popoarele care nu primiseră cuvîntul Evangheliei pe *daci*, *sarmați* și *sciți*, adică pe aceleași menționate de Tertulian ca fiind deja creștine⁷. Informațiile date de Tertulian și de Origen s-ar anula astfel una pe alta. Este însă sigur că și cele afirmate de Origen au un pronunțat caracter apologetic, căci autorul alexandrin voia să răspundă păgînului Porphyrios, care negase valoarea cuvintelor Mîntuitorului din *Evanghelia lui Matei* 24, 14: „Și se va vesti această Evanghelie a Împărăției peste tot pămîntul, spre mărțurie neamurilor, și atunci va fi sfîrșitul”. După părerea lui Porphyrios, acest termen de evanghelizare se împlinise, ceea ce însemna că va trebui să vină și sfîrșitul lumii, dar acesta nu se produsese. Profetia Mîntuitorului ar fi fost, deci, mincinoasă, la care Origen a ținut să răspundă.

Un alt moment în procesul de creștinare al populației de pe teritoriul de azi al României îl reprezintă mijlocul secolului III. Atunci par să fi venit creștini la nordul Dunării, aduși ca prizonieri de goții care au atacat provinciile de la sudul Dunării în jurul anilor 250—253. Ne referim la incursiunile goților conduși de regele Cniva, în Moesia Inferior Thracia și Illyricum, cu care ocazie sînt prădate multe orașe și sate și se iau numeroși prizonieri, între care și creștini. Cu ocazia acestor incursiuni are lor marea luptă de la Abrittus (Razgrad în Bulgaria), soldată cu înfrîngerea armatei romane și moartea pe cîmpul de luptă a împăratului Decius și a fiului său Herennius Etruscus. Unii învățați consideră că versurile 809—820 din *Carmen Apologeticum*⁸ ale poetului Commodian se referă la acest eveniment. Commodian spune că goții au luat mulți prizonieri printre care și creștini, iar aceștia au desfășurat activitatea misionară printre barbari. După unele opinii, Commodian ar fi trăit în a doua jumătate a secolului III, fiind astfel contemporan cu evenimentele relatate.

Rolul prizonierilor creștini în convertirea goților și a populației în mijlocul căreia aceștia au sălășluit, este subliniat cu și mai multă tărie de istoricul eclesiastic Filostorgius, care a trăit între anii 368—425 și a scris o *Istorie eclesiastică*, păstrată, din păcate, numai în excerptele din secolul IX ale patriarhului Fotie. Filostorgius — care era arian —

⁷ ... Quid autem dicamus de Brittanis aut Germanis, qui sunt circa Oceanum, vel apud Barbaros, Dacos et Barmatos et Scythas, quorum plurimi nondum audierunt Evangelii verbum, audituri sunt autem in ipsa saeculi consumatione?

⁸ *Commodoani carmina*, cura et studio Josephi Martin (Corpus christianorum. Series latina CXXVIII. Commodianus Claudius Marius Victorius) Turnholt, 1960, pp. 102—103, versurile 809—820; cf. Richard Klein, *Constantius II. und die christliche Kirche*, Darmstadt, 1977, p. 254.

ne spune că pe vremea împăraților Valerian (253—260) și a fiului său Gallienus (253—268), goții de la Dunăre „au trecut în teritoriul romanilor și au pustiit, prin incursiunile lor, o bună parte din teritoriul Europei. Apoi, trecând în Asia, au năvălit în Galia și Cappadocia, au luat mulți prizonieri, printre alți și clerici, și s-au întors acasă cu multă pradă. Acești prizonieri și oameni cucernici, trăind împreună cu barbarii, au convertit la adevărata credință pe mulți dintre ei și i-au convins să îmbrățișeze religia creștină în locul credinței păgâne. Din numărul acestor prizonieri au făcut parte și strămoșii lui Ulfilam capadocieni de neam, născuți în apropiere de orașul Parnassus, într-un stat numit Sadagolthina”⁹.

Evenimentul s-ar fi petrecut prin anul 257 (după alții 253 sau 264)¹⁰ și ar reprezenta astfel momentul cel mai timpuriu al pătrunderii creștinismului la nordul Dunării, asupra căruia există o știre literară precisă.

Din textele la care ne-am referit mai sus, reiese că prizonierii creștini au fost activi în lumea barbară și că ei au jucat un rol important în răspindirea cuvântului Evangheliei; în al doilea rând, că Ulfila, care și-a desfășurat activitatea sa misionară în cursul secolului IV în Gothia, adică în regiunile controlate din punct de vedere politic și militar de goți, dar locuite și de autohtoni — care cuprindeau la data respectivă Moldova de sud și Muntenia de nord-est — își are originea în acești prizonieri. Contribuția prizonierilor romani la culturizarea barbarilor, adică la procesul îndelung de acomodare a acestora la valorile materiale și spirituale ale civilizației greco-romane, a fost mare, dacă ne gândim că numărul captivilor era de mii, zeci de mii sau chiar sute de mii de oameni. În procesul romanizării și al creștinării, aceștia au avut un rol important.

Dar, pentru a admite existența timpurie a creștinilor în teritoriile de la nordul Dunării nu este necesar să o condiționăm de prezența, aici a goților. Carpii, un trib din familia geto-dacilor, au reprezentat, pentru o bună parte a secolului III, o forță mai mare decît cea a goților, cum ne spune Petrus Patricius¹¹. Singuri, sau în unire cu alte neamuri, ei au atacat provinciile imperiului (în 238, 242, 248, 295—297) și au luat mulți prizonieri, între care puteau fi și creștini¹².

Aceștia ar fi principalele surse literare care vorbesc de pătrunderea creștinismului pe teritoriul României în primele trei secole. Cum s-a văzut, nu toate ne prezintă știri care pot fi privite ca sigure. Totuși,

⁹ Filostorgius, *Hist. eccl.*, II, 5.

¹⁰ Asupra diferitelor interpretări cînd a avut loc evenimentul, a se vedea Herwig Wolfram, *Geschichte der Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie*, München, 1979, pp. 49—53.

¹¹ Petrus Patricius, *Istoriai în Historici Graeci Minores*, ed. Dindorf, vol. I, 1872, cap. 8.

¹² Meritul cercetării și elucidării problemelor fundamentale ale istoriei carpile revine arheologului Gh. Bichir, care a scris mai multe lucrări: *Cultura carpică*, București, 1973; idem *Archaeology and History of the Carpi*, în „British Archaeological Reports”, 1—2; supl. 16, Oxford, 1976; idem, *Les daces libres de l'époque roumaine a la lumière des données archéologiques*, în „Thraco-dacica”, București, 1976, pp. 287—307.

măcar unele dintre acestea conțin informații demne de încredere. De altfel, teritoriul României nu putea rămîne la o parte de marele curent religios care s-a răspîndit atît de repede în mai toată lumea greacă și romană, încă din primele secole. Se știe că în Scythia Minor (Dobrogea) existau numeroase orașe și sate cu populație greacă și apoi și romană, care întrețineau legături comerciale și culturale cu Orientul și Grecia metropolitană. Restul teritoriului României, cunoscut sub numele de Dacia, avea legături strînse cu lumea greco-romană încă din secolul I d. Hr., iar de la începutul secolului II devine provincie romană, cu toate caracteristicile modului de viață roman. Militari, oameni de afaceri, negustori, tehnicieni din Orientul grecesc sau din alte părți — unde creștinismul devenise mai bine cunoscut — vin și se așează în Dobrogea și Dacia răspîndind această religie. Au fost descoperite numeroase inscripții, piese sculpturale de cult și alte obiecte de uz casnic, care vorbesc despre legături economice, culturale și spirituale între Orientul creștin (Siria, Palestina, Egipt, Asia Mică) și regiunile de la Dunărea de Jos, în secolele II—III. Toate acestea au mijlocit pătrunderea pe scară largă a religiilor orientale misterice (Sol Invictus, Mithras, Cybele, Isis etc.), pe care le cunăștem în Dobrogea încă din secolul I¹³, iar în Dacia¹⁴, după cucerirea romană. Este demn de subliniat numărul mare de unități militare din Siria cantonate în Dacia, precum și al negustorilor orientali în orașele de pe litoralul Mării Negre. La Tomis (Constanța de azi) avem menționată, pentru sfîrșitul secolului II, o „casă a armatorilor din Alexandria” (Egipt)¹⁵. Logic este să postulăm existența celor dintii creștini pe teritoriul României în Dobrogea și anume în orașele de pe litoral și numai după aceea în interiorul țării, conform și tradiției apostolice andreiane.

Prima mențiune scrisă despre creștini în Dobrogea se referă la doi martiri orientali, Epictet și Astion, morți la Halmyris pe la anul 290, deci în timpul domniei lui Dioclețian¹⁶. Pe plan arheologic, două obiecte

¹³ D. M. Pippidi și Em. Condurachi, în *Istoria României*, București, 1960, pp. 554—557; D. M. Pippidi, *Sur la diffusion des cultes égyptiens en Scythie Mineure*, în „Studii clasice”, 6, 1964, pp. 103—118, *Cu privire la răspîndirea cultelor egiptene în Scythia Mică*, în „Studii de istoria religiilor antice”, București, 1969, pp. 60—82 (rezumat francez în „Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres”, 1964, pp. 69—70); Emilia Doruțiu-Boilă, *Inscriptiones Scythiae Minores*, V. București, 1980, nr. 109, 219, 245 etc.; Iorgu Stoian, *Inscriptiones Scythiae Minoris*, II, București, 1987, pp. 367—376, 404—406.

¹⁴ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, pp. 367—376; I. Berciu — C. C. Petolescu, *Les cultes orientaux dans la Dacie méridionale*, Leyden, 1976; Silviu Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*. 1. *Culte siriene și palmiriene*, București, 1981; o bibliografie a cultelor orientale în Dacia pînă în anul 1974 a alcătuit C. C. Petolescu, în „Studii clasice”, 17, 1977, p. 153, n. 1.

¹⁵ *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, edd. R. Cagnat — G. Lafaye, I, nr. 604; Iorgu Stoian, o.c., nr. 153.

¹⁶ *Acta Sanctorum* ed. novissima curante Johannis Carnandet et alii, t. II (29) Iulii, Paris-Roma-Bruxelles, pp. 538—551; R. Netzhammer, *Die christlichen Altertümer de Dobrudscha*, Bukarest, 1918, pp. 22—25; H. Delehaye, *Les martyrs Epictète et Astion*, în „Bull. de la Sect. hist. de l'Acad. Roum.”, t. XIV, 1928, pp. 1—5; R. Netzhammer, *Epiktet und Astion, diokletianische Märtyrer am Donau-Delta*, Zug, 1936.

pledează pentru prezența creștinilor în secolul III în Dobrogea : o gemă (piatră de inel) de la Dinogetia, cu caracter gnostic și care va fi aparținut unui militar din garnizoana de acolo ; ¹⁷ o amforă de la Histria (inedită), pe care este reprezentat cu vopsea roșie un pește (simbol creștin).

Pe teritoriul Daciei își fac apariția, tot în această vreme, gemele gnostice de tipul Abraxas, descoperite recent la Orlea ¹⁸, jud. Dolj și Romula ¹⁹, jud. Olt, care vor fi aparținut tot unor persoane venite din Orient. Lor li se adaugă interesantele inscripții gnostice gravate pe două plăcuțe de aur și descoperite recent în zona orașului Orșova (Dierna) ²⁰. Dar un loc aparte îl ocupă, între primele mărturii arheologice creștine, gema descoperită la Potaissa (Turda) — Bunul Păstor purtând pe spate mielul, pomul vieții, porumbelul și, în sfârșit, elemente legate de mitul lui Iona : Iona cade din corabie și este înghițit de dragonul marin, și H.T.S. ²¹.

Mărturiile creștine menționate mai sus pot fi datate în secolul III, mai cu seamă către mijlocul acestui secol și în a doua jumătate. Lor li se adaugă unele obiecte (opaițe, inscripții funerare) descoperite pe teritoriul fostei Dacii, care par să aibă înscrise pe ele semnul crucii ²², ori după cercetări mai noi, crucea a apărut ca simbol creștin înainte de Constantin cel Mare ²³. Se poate spune, deci, că în Dacia au existat creștini din secolul III (după istoricul Vasile Pârvan, înainte de anul 270 ²⁴, dar prezența acestor creștini nu trebuie înțeleasă decât ca niște nuclee destul de restrinse.

¹⁷ Emilian Popescu, IGLR, nr. 241.

¹⁸ Gr. Florescu — C. C. Petolescu, *Inscriptiones Daciae Romanae*, II, 1977, nr. 317.

¹⁹ Idem, o.c., nr. 492 ; cf. nr. 661 ; Doina Benea, *O gemă gnostică din colecțiile Muzeului regiunii Porților de Fier*, în „Revista Muzeelor”, nr. 4/1972, pp. 346—347 ; cf. N. Dănilă, *Viața creștină în Oltenia în secolele IV—VI în lumina documentelor romano-bizantine*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 5—6/1954, p. 331.

²⁰ I. I. Russu și colab. *Inscriptiones Daciae Romanae*, III, 1, nr. 42, 43 ; cf. I. Barnea, o.c. nr. 64, 85—86.

²¹ Emilian Popescu, o.c., nr. 435 = Barnea, o.c., pp. 112—113, nr. 82.

²² Vezi în special lucrarea lui I. Barnea citată la nota 1. Menționam în treacăt că opiniile lui Constantin Daicoviciu din Studiul *Există monumente creștine în Dacia traiană în secolele II—III*, din „Anuarul Institutului de studii clasice”, 2, 1933—1935, pp. 192—209, nu se mai pot susține astăzi. De asemenea nu mai este actuală ipoteza potrivit căreia crucea ar fi apărut pe monumente abia în a doua jumătate a secolului IV, după anul 351, dar mai ales către începutul secolului V, cum au susținut M. Sulzberger, *le Symbole de la croix et les monogrammes chez les premiers chrétiens*, în „Byzantion”, 2, 1925, pp. 426, 430 ; Fr. O Waagé, în *Hesperia*, 2, p. 302 ; A. Grabar, *Martirium. Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique*, II, Paris, 1946, p. 276 ; I. Barnea, *Creștinismul în Scythia Minor după inscripții*, în „Studii Teologice”, nr. 6/1954, p. 68.

²³ Franz Joseph Dölger, *Beiträge zur Geschichte des Kreuzzeichnes*, I. Jhb. für Antike und Christentum, I, 1958, pp. 5—19 ; II, *ibidem*, 2, 1959, pp. 16—29 ; Herbert Hunger, *Reich der Neuen Mitte. Der christliche Geist der byzantinischen Kultur*, Graz-Wien-Köln, 1965, pp. 182—183.

²⁴ V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, 1911, p. 74.

În Scythia Minor, însă, situația era cu totul alta, căci aici numărul creștinilor era cu mult mai mare. Numeroși martiri (peste 120), care au pătimit la Tomis, Noviodunum, Dinogetia, Axiopolis și în alte părți, cu ocazia persecuțiilor lui Dioclețian, sînt o dovadă grăitoare în acest sens²⁵. Știm că în anul 290, la Tomis exista chiar un episcop, Evangelicus²⁶, iar după el pare să fi fost un altul (Ephraem)²⁷. Fără teamă de a greși, putem afirma deci că în a doua jumătate a secolului III, în Dobrogea existau destui creștini organizați în comunități, iar acestea erau puse sub autoritatea unui episcop.

O noutate care se cere subliniată, ca rezultat important al recențelor descoperiri epigrafice și arheologice, este faptul că martirologiile în general, și cele care privesc Dobrogea în special, trebuie privite cu mai multă încredere. La Axiopolis, Noviodunum (Niculițel) și Tomis s-au descoperit inscripții care pomenesc numele unor martiri, cunoscuți din martirologii, că au pătimit în aceste locuri. La Noviodunum cercetările arheologice au scos la iveală și trupurile martirilor pomeniți în inscripții și martirologii²⁸. Toate acestea ne arată că datele martirologiilor sînt reale și că acestea devin importante surse de informare istorică²⁹.

Secolul IV reprezintă o răscruce în istoria creștină a Dobrogei și a teritoriilor nord-dunărene. După Edictul de la Milan din 313, creștinii se pot manifesta liber, iar progresele sînt peste tot evidente. În Dobrogea se consolidează episcopatul deja existent, prin extinderea activității sale misionare în cadrul localnicilor, dar și printre barbari. Interesantă

²⁵ O trecere în revistă asupra studiilor din acest domeniu a făcut Ene Braniște, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi*, în vol. „De la Dunăre la Mare”, Galați, 1979, pp. 34—62; v. și studiul nostru: „*Martiri și sfinți în Dobrogea*” în volumul colectiv „*Vieți de sfinți români*” (sub tipar).

²⁶ Acta SS. Iulii, t. II (29), Paris-Roma, 1867, pp. 546 și 550. R. Netzhhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, pp. 23—32; *Epiktet und Astion* . . . Zug, 1936.

²⁷ Potrivit unei tradiții, episcopul Efrem (Ephraem) ar fi ajuns în părțile noastre ca trimis al episcopului Hermon al Ierusalimului în al 16-lea an al domniei împăratului Dioclețian (cca. 300), ca să îndrumeze în credință pe locuitorii Scitiei: „Și acolo propovăduind, pe mulți i-a întors la Hristos. Iară după destule dureri și osteneli, ce le-a suferit întru buna vestire a lui Hristos, cu sabia i s-a tăiat capul într-a 7-a zi a lunii martie (304)”. În secolul XVII, patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669—1707) se referea la episcopul de Tomis și-l considera una dintre primele dovezi ale legăturilor religioase dintre Țara Sfîntă și teritoriul României. Jacques Zeiller, o.c., p. 171; Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1—2/1962, p. 32; N. Șerbănescu, „1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului”, în „B.O.R.”, nr. 9—10/1969, p. 994 și Ene Braniște, o.c., p. 39, sînt de această părere. În schimb, alți învățați, între care și pr. prof. Ion Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în „B.O.R.”, nr. 7—8/1974, pp. 980—981, socot că Ephraem n-ar fi activat în Dobrogea, la Tomis, ci în Scitia Mare (sudul Rusiei), mai precis la Chersonез în Crimeea.

²⁸ Emilian Popescu. IGLR, nr. 22, 194, 267 a, b.

²⁹ Emilian Popescu, *Cea mai importantă descoperire arheologică privind creștinismul timpuriu din România: martirii de la Niculițel*, în „Arhiepiscopia Bucureștilor. Îndrumător pastoral”, București, 1981, pp. 192—197; idem, *Christliche Märtyrer in den griechischen Inschriften Kleinskythiens* (Dobrudscha), în „Actele celui de al VIII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină”, 3—9 octombrie, Athena, 1982 (sub tipar).

de relevat ni se pare contribuția pe care a adus-o creștinismul la asimilarea barbarilor în masa autohtonilor³⁰. Două inscripții de la Tomis ne arată cum un got și un hun își pierd, prin creștinare, naționalitatea, li se schimbă numele și sînt încadrați în armată³¹.

În ce privește regiunile de la nordul Dunării, grație cercetărilor arheologice și epigrafice desfășurate de-a lungul anilor, dar mai ales în ultimele decenii, avem o altă viziune. În primul rînd, se constată pe tot teritoriul României, *continuitatea* populației autohtone, chiar dacă în anumite zone — mai ales Transilvania și zonele nordice ale țării — intră sub dominație barbară. În al doilea rînd, s-a stabilit că largi zone din Banat, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei, aflate în imediata vecinătate a Imperiului bizantin, *au rămas în secolele IV—VI sub dependența trupelor și administrației imperiale*. Alcătuiind împreună cu provinciile din sudul Dunării o comunitate romanică de civilizație, de limbă și etnică, desemnată în mod curent ca *romanitate carpato-dunăreană*, și avînd un rol strategic primordial pentru securitatea capitalei imperiului și a Peninsulei balcanice, împărații bizantini au făcut eforturi să mențină regiunile nord-dunărene sub control permanent. Ei au și reușit acest lucru pe o perioadă destul de îndelungată în cursul secolelor IV—VI, cu excepția timpului cît au durat invaziile hunice. Imperiul și-a exercitat puterea dincolo de Dunăre, prin intermediul a numeroase capete de pod — cetăți și castre — pe o linie care pornește din Banat și ajunge aproape de gurile Dunării³².

Fortărețele romane erau nu numai puncte de apărare a limesului dunărean, ci și baze ale flotei, centre economice, politice și spirituale. În această zonă viața romană a dăinuit aproape în forme similare celei din provinciile sud-dunărene și de aici pătrundeau adînc în interiorul fostei Dacii negustorii, oamenii de afaceri și mai ales misionarii creștini. Toți acești factori au menținut și întărit conștiința că daco-romanii aparțin împăratului prin excelență și au contribuit la răspîndirea creștinismului, *care a preluat treptat, prin ierarhia sa, conducerea spirituală și politică a populației, acolo unde statul nu o mai putea exercita sub formele sale obișnuite*³³.

³⁰ Emilian Popescu, *Assimilierung und Romanisierung in römischer und spät-römischer Zeit auf dem Gebiete Rumäniens und deren Bedeutung für die Herausbildung des rumänischen Volkes*, în „Beiträge zur Geschichte und Literatur der Kaiserzeit. Festschrift Johannes Straub, Bonn, 1982, pp. 356—368.

³¹ Idem, IGLR, nr. 30, 41.

³² Vl. Iliescu, *Die Räumung Dakiens und die Anwesenheit der romanischen Bevölkerung nördlich der Donau im Lichte der Schriftquellen*, Daco-romania, Freiburg, München, 1, 1973, pp. 5—28; D. Tudor, *Preuves archéologiques attestant la continuité de la domination romaine au nord du Danube après l'abandon de la Dacie sous Aurélien (III e—V e siècles)*, ibidem, pp. 149—161; Octavian Toropu, *Romanitatea țirzie și stră-romanii în Dacia traiană sud-carpatică (sec. III—XI)*, Craiova, 1976; D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. IV-a, București, 1978, pp. 416—466.

³³ Gh. Ștefan, *Le problème de la continuité sur le territoire de la Dacie*, în „Dacia N. S.”, 12, 1968, pp. 347—354; Alex. Graur și Gh. Ștefan, *Formarea limbii și a poporului român*, în „Dicționar de istorie veche a României”, București, 1976, pp. 271—284.

Un moment decisiv în desfășurarea operei misionare în stînga Dunării trebuie considerat anul 332 cînd goții sînt înfrinți de Constantin cel Mare și se încheie tratatul de pace prin care aceștia devin aliați (*foederati*) ai imperiului³⁴, impunîndu-li-se, între alte condiții și *libertate pentru creștini*. Socrate, într-un pasaj din *Historia ecclesiastica*³⁵, pune clar începutul operei misionare *libere* în stînga Dunării în acest an. Subliniem *operă misionară liberă*, fiindcă și înainte de această dată — cum ne informează Commodian și Filostorgius³⁶ —, se desfășurase această activitate, dar în condiții mai grele, de către prizonierii luați de goți cu prilejul invaziilor lor în Europa, Galatia și Cappadocia.

Constantin cel Mare a luat măsuri ca activitatea misionară creștină să se desfășoare în stînga Dunării, viguros și nestingherit. După cum se știe, el se intitula și „episkopos ton ektos” (Eusebius, *Vita Constantini*, IV, 24), ceea ce înseamnă că era conștient de misiunea sa de a purta grijă de toți supușii, de a-i aduce pe toți la credința adevărată — păgîni sau eretici³⁷. Spre a facilita legăturile cu populația din nordul Dunării, a construit un pod de piatră între Oescus (Gigen în Bulgaria) și Sucidava (Celei-Corabia) în România³⁸. Politica lui Constantin a fost continuată și de fiul său Constantius II și a putut fi în vigoare pînă aproape de sfîrșitul secolului IV, cu excepția unei perioade scurte, în timpul domniei împăratului Valens. Secolul IV este decisiv pentru creștinarea întregii populații nord-dunărene și din această vreme posedăm numeroase descoperiri de antichități creștine, care atestă acest lucru. Între acestea este inscripția latină descoperită la Biertan în mijlocul Transilvaniei, care ne arată pe credinciosul *Zenovius* făcînd un dar bisericii locale³⁹. Exista, deci, în acea vreme, în Transilvania o populație latinofonă, cu comunități creștine bine organizate. Recent s-au făcut descoperiri arheologice la Porolissum (Moigrad, în nordul Transilvaniei)⁴⁰

³⁴ Evangelos K. Chrysos, *To Bizantion Kai oi Gotoi*, Thessalonice, 1972 idem. *Gothia Romana. Zur Rechtslage des Föderatenlandes der Westgoten im 4. Jh.*, în „Daco-romania” I, 1973, pp. 53—64; Herwig Wolfram, o.c., pp. 64—66.

³⁵ Socrate, *Hist., eccl.*, I, 18.

³⁶ V. mai sus notele 8—9.

³⁷ Expresia aceasta a fost mult comentată de istorici, care i-au dat diferite interpretări. A se vedea Johannes Straub, *Kaiser Konstantin als „episkopos ton ektos”*, în „Regeneratio Imperii. Aufsätze über Roms Kaisertum und Reich im Spiegel der heidnischen und christlichen Publizistik”, Darmstadt, 1972, pp. 119—158 și Daniel De Decker-Ginette Dupuis-Masay, *L'épiscopat de Constantin*, în „Byzantion”, 50, 1, 1980, pp. 118—157, unde se indică și literatura mai veche.

³⁸ D. Tudor, *Les ponts romains du Bas-Danube*, Bucurest. 1974.

³⁹ Emilian Popescu, IGLR, nr. 434.

⁴⁰ I. Barnea, *Arta creștină în România*, I, București, 1979, p. 124, fig. 5 a, b; N. Gudea, *Vasul cu inscripție și simboluri creștine de la Moigrad*, în „Acta Musei Porolissensis”, III, 1979, pp. 515—524 (versiunea germană în „Dacia N. S.”, 24, 1980 pp. 255—260); cf. C. C. Petolescu în „Thraco-dacica”, 4, 1983, pp. 46—47; Kurt Horedt, *Siebenbürgen in spätrömischer Zeit*, Bukarest, 1982, pp. 163—171; N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, în „B.O.R.”, nr. 7—8/1983, pp. 731—732; I. Barnea, *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană în lumina ultimelor cercetări*, în „Sargetica”, 16—17/1982—1983,

și Sarmizegetusa (Hațeg)⁴¹, care constau în vase și inscripții decorate cu simboluri creștine, asemănătoare ca text cu cea de la Biertan. Dar cea mai importantă descoperire din ultimii ani este basilica cu mormîntul unui martir aflată în ruinele castrului roman de la Slăveni, comuna Gostavăț, jud. Olt (Oltenia de sud). Datată în secolul IV, cu monete de la Constantin cel Mare și Constantius II, ea este *cel mai vechi edificiu de cult creștin descoperit pînă acum pe pămîntul Daciei*⁴². Basilica cunoscută mai de mult, de la Sucidava, datează din vremea împăratului Justinian⁴³.

Menținîndu-ne la secolul IV în nordul Dunării, aş vrea să scot în evidență citeva amănunte conținute de *Actul martiric al Sfîntului Sava Gotul*⁴⁴, semnificative pentru situația creștinismului la noi. Din acesta reiese că în nord-estul Munteniei existau autohtoni creștini („etnikai”), care trăiau împreună cu goții în sate și chiar orașe (Komai koi poleis). Spre unul dintre aceste orașe (pōlis) s-a îndreptat Sf. Sava, ca să petreacă Paștele și de aici a fost luat și dus la riul Buzău, unde a fost înneecat. Informațiile actului martiric al Sfîntului Sava sînt pe deplin confirmate de săpăturile arheologice efectuate în comuna Pietroasele, jud. Buzău, unde s-a descoperit așa-zisul oraș, pomenit în act, dar de fapt o fortăreață construită de Constantin cel Mare după anul 332, adică imediat după încheierea păcii cu goții, nu departe de riul Buzău, adică de locul martiriului. Alte rezultate ale săpăturilor confirmă amănunte din actul martiric. De pildă, în jurul fortăreței au fost găsite citeva sate cu populație mixtă, autohtonă și gotică, iar într-unul dintre aceste sate a stat și Sf. Sava⁴⁵.

Nu este, deci, cazul să ne îndoim cituși de puțin de informația pe care ne-o dă același document, și anume că în nord-estul Munteniei de azi exista în vremea martiriului Sfîntului Sava, deja bine constituită, acea *Biserică sfîntă și Ortodoxă*, care purta corespondență cu Biserica Ortodoxă a Cappadociei⁴⁶, condusă pe atunci de Sfîntul Vasile cel Mare,

pp. 259—265; N. Gudea, *Porolissum*, Edit. Sport-turism, București, 1986, pp. 161—162; N. Gudea-Ion Ghurcă, *Un opaiț de bronz bizantin de la Porolissum*, „Acta Mus. Porolissensis”, 1986, pp. 209—211.

⁴¹ Hadrian Daicoviciu, *Un fragment céramique à chrisme de Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în „Revue roumaine d'histoire”, 20, nr. 4/1981, pp. 619—623.

⁴² D. Tudor, *Basilica paleocreștină de la Slăveni-Olt*, în „studii și cercetări de istorie veche și arheologică”, 30, nr. 3/1979, pp. 453—457; idem, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—3/1979, pp. 102—105.

⁴³ Idem, *Oltenia romană*, ed. IV-a, pp. 465—466.

⁴⁴ Hyppolite Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, extr. „Anal. Boll.” t. XXXI, Bruxelles, 1912, pp. 216—221.

⁴⁵ Gh. Diaconu, *Castrul de la Pietroasa*, în vol. Alex. Odobescu, *Opere*, vol. IV. *Tezaurul de la Pietroasa*, București, 1976, pp. 1055—1072; Gh. Diaconu-Magda Tzony-Marius Constantinescu și Vasile Drîmboceanu, *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, în „Dacia N. S.”, 21, 1977, pp. 199—220. La interpretarea Actului martiric și la alte probleme privitoare la creștinism în aceste locuri, ne-am referit mai pe larg în studiul *Creștinismul în eparhia Buzăului pînă în secolul al VII-lea*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, vol. I, Buzău, 1983, pp. 259—277.

⁴⁶ Această titulatură se găsește chiar la începutul Actului martiric al Sfîntului Sava, la Delehaye, o.c., p. 216.

oferindu-i acesteia amănunte cu privire la viața și martiriul mucenicului ei. Un mare specialist în actele martirice (H. Delehay) a analizat și pe acela al Sfintului Sava și a ajuns la concluzia că el se distinge prin *veracitate* și prin modul aparte de redactare, formînd un gen special în cadrul celorlalte⁴⁷. Autorul socotește că datele conținute în actul martiric ar fi fost furnizate de un martor ocular, dacă nu redactate chiar de el și, în acest caz, se întreabă dacă el n-a fost preotul Sansalas. O altă posibilitate ar fi ca redactarea actului martiric să se fi realizat la Tomis pe baza informațiilor aduse de cei care au transportat aici, la ordinele guvernatorului militar al Scythiei, Iunius Soranus, moaștele sfintului, pentru a fi trimise apoi mai departe, la Thessalonica și în sfîrșit în Cappadocia. Wolf-Dieter Hauschild, editorul din 1973 al *Scrisorilor Sfintului Vasile*, socotește, cu bune argumente, că scrisoarea nr. 165 a marelui părinte capadocian, păstrată azi fără adresant și atribuită de unii lui Aschalius, episcop de Tessalonic, a fost adresată în realitate episcopului Brettanion de Tomis⁴⁸. Noi aderăm la opinia lui Wolf-Dieter Hauschild și în acest caz am avea nu numai primul document scris care ar atesta legăturile Bisericii Române cu unul dintre cei mai mari părinți ai creștinătății, dar și posibilitatea alcătuirii la Tomis a Actului martiric al Sfintului Sava. Din scrisoarea Sfintului Vasile cel Mare reiese clar că el răspunde la o scrisoare, în care era vorba de un martir care își petrecuse viața în țara vecină barbară⁴⁹.

În legătură cu Ortodoxia Bisericii din Stînga Dunării, pomenită de Actul martiric al Sfintului Sava, aș dori să relev că ea nu poate fi pusă la îndoială, deși Ulfila — care a fost aici mai înainte ca lector (= citet), apoi ca episcop — ar fi răspîndit în sinul ei învățătura ariană. Studiile recente subliniază că Ulfila a devenit arian abia după trecerea lui în sudul Dunării și anume în timpul împăraților Constantius ori Valens, deci la 20 ani după păstorirea lui în România⁵⁰.

Biserica Ortodoxă care exista în regiunea dominată de goți, ca și în celelalte din restul țării, poseda edificii de cult (*basilicae*) și a activat pentru răspîndirea creștinismului în masa autohtonilor și a barbarilor.

⁴⁷ Hyppolite Delehay, *Les passions de martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, pp. 145—150.

⁴⁸ Wolf-Dieter Hauschild, *Basilios von Caesarea, Briefe*, vol. II, Eingeleitet, übersetzt und erläutert (Bibliothek der griechischen Literatur, Ed. 37, Stuttgart, 1973, p. 88 și nota 184, care se rialiază, de fapt, punctului de vedere exprimat de G. Pfeilschifter, *Kein neues Werk des Wulfilam*, în V 34 öff, aus d. Kirchenhist. Seminar, München, 1907, p. 223.

⁴⁹ De aceste probleme m-am ocupat în Studiul *Bretanion și Gerontius (Terentius)*, două personalități ale Tomisului în secolul al IV-lea (sub tipar).

⁵⁰ Richard Klein, *Constantinus II, und die christliche Kirche*, Darmstadt, 1977, p. 254 ș.u.; Knut Schäferdiek, *Wulfila. Vom Bischof von Gothien zum Gotenbischof*, în „Zeitschrift für Kirchengeschichte“, 90, 1979, p. 111 ș.u. Socrate, *Hist. eccl.* IV, 33, 7 și Sozomenus, *Hist. eccl.* VI, 37, 8 spun și ei că Ulfila a fost mai întîi ortodox și numai după aceea și-a schimbat credința. Ulfila a fost și urmașul episcopului ortodox Theofil, care a fost plasat de mai mulți cercetători în Gothia de la Dunărea de jos, după cum pledăm și noi în studiul *Theophilus Gothiae, episcop în Crimeea sau la Dunărea de jos ?* (lucrarea aflată sub tipar).

Se poate afirma că în cursul secolului IV, ea a reușit să cîștige majoritatea populației romanice la noua religie. Așa se explică de ce *terminologia de bază creștină*, conservată în limba română, este veche și latină. Unele cuvinte, ca *biserică* din *basilica*, trebuie admise cu necesitate că au intrat în limba noastră numai în secolul IV și anume în timpul lui Constantin cel Mare și al fiului său Constantius II⁵¹. Cit privește caracterul latin al terminologiei noastre creștine, el se explică prin aceea că limba autohtonilor era latina. Misionarii sosiți aici, ori de unde veneau și orice limbă vorbeau la ei acasă, trebuiau să se adapteze și să folosească limba locală. Știm că Ulfila a predicat în trei limbi: în greacă — pe care o știa de la părinții săi —, în gotă și latină, ultimele două învățate în mediul unde se născuse și crescuse, adică în nord-estul Munteniei. Misionarii n-au impus o limbă celor cărora le predicau, ci au adoptat-o pe a acelora cărora li se adresau.

Una dintre cele mai mari realizări pe care le avem în istoria creștinismului în România în ultimele două decenii, datorită, în primul rînd, descoperirilor epigrafice și arheologice, privește Dobrogea. În această provincie s-a putut stabili că, începînd cu sfîrșitul secolului V și continuînd în cursul celui următor, au existat 15 episcopate, nu unul singur, cum se crezuse pînă atunci. Despre un singur episcopat — și anume cel de la Tomis⁵² — vorbesc scriitorii eclesiastici Sozomenus și Theodoret de Cyr (ale căror știri au fost preluate de scriitorii bizantini Nicetas Choniates și Nikephoros Kallistos Xanthopoulos), apoi actele sinoadelor din secolele IV—V, în care se găsesc numai iscăliturile episcopilor de Tomis, și o lege a împăratului Zenon din jurul anului 480. Descoperirea în 1960, la Callatis, a unei importante inscripții pusă în amintirea unor episcopi locali, apoi săparea a trei palate episcopale la Histria, Callatis și Tropaeum Traiani, ca și aflarea altor numeroase antichități creștine, au permis reluarea cercetării unor surse antice, neglijate de cercetători sau considerate că nu au valoare reală, și s-a ajuns la concluzia, admisă azi aproape unanim, că în Dobrogea a existat o *mitropolie* care avea în subordine 15 scaune episcopale. Opt dintre aceste episcopate funcționau în cetăți așezate pe malul drept al Dunării și este sigură că activitatea lor nu se limita doar la zona din interiorul provinciei, ci se întin-

⁵¹ V. Pârvan, o.c., p. 85 ș.u.; Jacques Zeiller, o.c., p. 40; T. Papahagi, *Basilica-Ecclesia*, în vol. „Omăgiu lui I. Bianu”, București, 1927; Th. Capidan, „Basilica”, în „B.O.R.”, nr. 1—4/1938, pp. 1—9 și în vol. *Limbă și cultură*, București, 1943, pp. 249—252; pr. T. Vasilescu, *Basilica-biserică*, în „B.O.R.”, nr. 11—12/1941, pp. 666—681; P. Aebischer, *Basilica, ecclesia. Etude de stratigraphie linguistique*, în „Revue de linguistique române”, 27, 1963, pp. 119—164; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968.

⁵² Acest episcopat a atins rangul de arhiepiscopie autocefală la sfîrșitul secolului IV ori începutul celui următor. A se vedea Emilian Popescu, *The City of Tomis as and autocephalous Archbishopric of Scythia Minor (Dobrudja). Remarks on the Chronology of Epiphanius Notitia*, în „Byzantiaka”, 6, 1986, pp. 123—148.

deau și dincolo de ea, în stînga Dunării, în rîndul populației autohtone și a celei barbare.⁵³

Biserica din Scythia Minor, ca și celelalte episcopate aflate de-a lungul Dunării, au avut un rol decisiv în răspîndirea creștinismului în stînga Dunării și apoi în menținerea lui de-a lungul secolelor. Activitatea misionară a unor însemnați episcopi de Tomis — ca Bretanion și Teotimus I — ne este cunoscută și ea a fost lăudată de mari părinți ai Bisericii ca Sf. Vasile cel Mare și Hieronymus⁵⁴. Această activitate era însă susținută și de Patriarhatul de Constantinopol, căruia îi revenea sarcina, potrivit hotărîrii canonului 28 al Sinodului IV ecumenic de la Calcedon, să răspîndească religia creștină la popoarele barbare și să poarte grijă de credincioșii aflați „in partibus infidelium”.

Împărații de la Constantinopol erau și ei interesați în creștinarea popoarelor barbare, fiindcă acestea deveneau mai favorabile imperiului. De aceea, ostașul bizantin era însoțit de diplomat și de misionarul creștin. Împărații bizantini n-au renunțat de jure la teritoriile de la Dunărea de Jos, chiar cînd acestea erau pierdute și cedate în baza unui tratat. În această privință este de amintit un episod povestit de istoricii Theophilact Simoceta⁵⁵ și Theophanes Confessor⁵⁶, întîmplat în vremea împăratului Mauriciu, prin anul 598. Generalul Priscus plecase într-o expediție împotriva barbarilor din Banat și ajungînd în orașul Novae din Pannonia Inferior⁵⁷, aflat atunci sub dominația avarilor, stabiliți cu centrul lor politic la Sirmium, a fost întîmpinat de soli ai haganului avar Baian, care i-au reproșat comandantului bizantin că încalcă un pămînt străin și, în felul acesta, nesocotește tratatul. Priscus a răspuns că „a venit la vi-

⁵³ Toate aceste probleme le-am prezentat pe larg în următoarele studii: *Contributions à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve—VIIIe siècles de notre ère*, în „Dacia N. S.”, 13, 1969, pp. 403—415; *Zur Geschichte der Stadt in Kleinskythien in der Spätantike. Ein epigraphischer Beitrag*, în „Dacia N. S.”, 19, 1975, pp. 181—182; *Praesides, duces et episcopatus provinciae Scythiae im Lichte einiger Inschriften aus dem 4. bis. 6. Jh.* în „Epigraphica. Travaux dédiés au VIIe Congrès international d'épigraphie grecque et latine (Constantza 9—15 sept. 1977) recueillis et publiés par D. M. Pippidi et Em. Popescu”, București, 1977, pp. 274—283; *Organizarea ecleziastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV—VI*, în „Studii Teologice”, nr. 7—10/1980, pp. 590—605.

⁵⁴ A se vedea, spre pildă, Scrisoarea 165 la Yves Courtonne, *Saint Basile, Lettres*, t. II, Paris, 1961, pp. 100—101 și la Wolf-Dieter Hauschild, o.c., p. 88; Sozomenis, *Hist. eccl.* VI, 21, 2; VII, 26, 6; cf. Theodoret de Cyr, *Hist. eccl.* IV, 35, 1; Hieronymus, *De viris ill. CXXXI* (XXIII, 152, col. 754 A—755 A), în „Fontes historiae Dacoromanae”, II, p. 186.

⁵⁵ Theophilact Simoceta, *Hist.* ed. De Boor, Leipzig, 1887, VII, 7.

⁵⁶ Theophanes Confessor, *Chronogr.* rec. Carl de Boor, Leipzig, 1883, anul 6090 (598), p. 276, 22—34; după Theophylact, anul 595.

⁵⁷ Cetatea Novae de sus (ano Novas) ar corespunde localității „ad Novas” din Tabula Peutingeriana (Conrad Miller, *Itineraria Romano. Römische Reichswege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart, 1916, p. 501), după cum crede Vladislav Popovici, *Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum bizantin*, în „Mélanges de l'École Française de Rome”, în „Antiquité”, vol. 57, 1975, p. 476, nota 5 și harta de la p. 479, identificată cu castelul de la Cezava; Peter Schreiner, *Theophylaktos Simokates, Geschichte, übersetzt und erläutert*, Stuttgart, 1985, p. 340, nota 949 o așează la Brnjica, nu departe de Golubac.

nătoare pe pământul său și l-a învinuit pe hagan că e un fugar (venetic) din Răsărit". Într-o perioadă atât de tulbure ca aceea de la cumpăna secolelor VI—VII, cînd imperiul avea de înfruntat atîtea greutăți, cînd avarii își întemeiaseră regatul lor cu capitala la Sirmium și controlau o mare parte din regiunile de la Dunărea de Jos, cînd slavii cutreierau întinse ținuturi în stînga Dunării, bizantinii se considerau adevărații stăpîni ai întregului spațiu carpato-balcanic și încercau să salveze ce se mai putea salva.

În turul de orizont pe care am încercat să-l facem asupra istoriei creștinismului în România în primele veacuri, în lumina noilor cercetări istorice, arheologice și epigrafice, am scos în evidență cîteva momente și probleme în legătură cu care s-au adus contribuții mai de seamă. Am arătat astfel că istoriografia românească acordă creștinismului un rol major în procesul de formare a poporului român, considerîndu-l una dintre coordonatele magistrale ale etnogenezei sale. Creștinismul a contribuit la adîncirea și lărgirea procesului de romanizare și a asigurat, în perioada migrațiilor, continuitatea populației autohtone⁸⁸. Începuturile creștinismului la noi nu pot fi precizate, dar este probabil ca ele să dateze chiar din perioada apostolică. Chiar dacă tradiția după care Sf. Apostol Andrei ar fi predicat în Scythia (Dobrogea) nu poate fi întărită astăzi de multe alte dovezi, ea rămîne probabilă. Pătrunderea creștinismului la români s-a făcut de timpuriu, ea fiind pregătită de răspîndirea cultelor orientale misterice, aduse mai întîi în Dobrogea, în orașele de pe litoralul vestic al Mării Negre, și apoi în Dacia. Tot Dobrogea este primul loc unde au apărut creștinii. Cea dintîi mențiune scrisă despre ei o avem din anul 290. Acesta nu este însă decît un *terminus post quem* al pătrunderii creștinismului în România, căci dovezi arheologice ni-l atestă încă dinainte, atât în Dobrogea, cît și în Oltenia și Transilvania. Potrivit informațiilor lui Commodian Filostorgius, captivi creștini din imperiu, între care și strămoșii lui Ulfila, au ajuns în nordul Dunării, în urma invaziilor gotice de la mijlocul secolului III (împărații Valerian și Gallienus). Numeroși martiri, cu ocazia persecuțiilor lui Dioclețian, arată intensitatea creștinismului în Dobrogea, care ajunsese înainte de sfîrșitul secolului III să aibă o episcopie. Descoperirile epigrafice de la Axiopolis, Niculițel și Tomis pledează pentru veridicitatea datelor din martirologii, iar săpăturile de la Pietroasele pentru acelea cuprinse în Actul martiric al Sfîntului Sava „Gotul”. Momentul decisiv pentru răspîndirea creștinismului în nordul Dunării îl constituie pacea din anul 332 încheiată de Constantin cel Mare cu goții. Condițiile politice și economice ale secolului IV au permis răspîndirea creștinismului

⁸⁸ Radu Vulpe, *Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei române*, în vol. „De la Dunăre la Mare”, Galați, 1979, p. 21 : „Noi sîntem romani, fiindcă sîntem creștini, și creștini, fiindcă sîntem romani”.

În România, în așa fel încît acum ia naștere o Biserică Ortodoxă activă atît în rîndul autohtonilor, cît și al barbarilor. Terminologia de bază a Bisericii este latină și s-a format în secolul IV. Descoperirea basilicii creștine cu mormîntul unui martir la Slăveni, com. Gostavăț, datată în secolul IV, are o semnificație deosebită pentru istoria creștinismului, inclusiv pentru înțelegerea termenului *biserică* din *basilica*. Documentele epigrafice și arheologice au permis reevaluarea unor texte antice privitoare la organizarea eclesiastică a Scythiei Minor (Dobrogea) și s-a ajuns la concluzia că aici au existat 15 episcopate, începînd cu sfîrșitul secolului V și continuînd în secolul VI, puse sub autoritatea unui mitropolit. Romanizarea și creștinarea teritoriilor nord-dunărene s-a făcut în strînsă legătură cu Imperiul bizantin, de care populația romanică se simțea strîns legată.

„MUTATU-TE-AI LA VIAŢĂ FIIND MAICA VIEŢII...”

Adormirea Maicii Domnului

Adormirea Maicii Domnului este o aleasă cunună a sărbătorilor închinată ei şi face parte dintre cele 12 praznice împărăteşti. Despre această sărbătoare ne dau ştiri preţioase monahul Teodoret şi patriarhul Modest al Ierusalimului, care-i închină frumoase panagirice cum au făcut ceva mai târziu şi sfinţii Andrei Cretanul şi Gherman, patriarhul Constantinopolului.

Măreţia praznicului Adormirii sugerează multe învăţăminte folosite tuturor creştinilor, dintre care cu acest prilej vom insista asupra Maicii Domnului ca model de pregătire pentru trecerea în cealaltă viaţă oferindu-ne un ales exemplu în această privinţă, deoarece a fost o „grădină încuiată, în care nu au intrat păcatul cel veninos”. Binecuvîntă i-a fost naşterea, ca rod al rugăciunii părinţilor ei Ioachim şi Ana — o floare preafrumoasă din pîntece uscat, aşa cum ne arată Sf. Vasile cel Mare. Binecuvîntată i-a fost viaţa în familie pînă cînd au dăruit-o templului, după făgăduinţă, unde a fost vestală sfîntă, dăruită total lui Dumnezeu, slujirii orfanilor, celor bătrîni şi bolnavi şi muncii în general, cosînd, citînd şi cîntînd. O colindă de Crăciun aminteşte : „Cine coase la fereastră oare ? Este mama dulcelui Iisus”. Binecuvîntată şi sfîntă i-a fost viaţa în oraşul Nazaret al trandafirilor şi crinilor, în care a plecat după logodna cu bătrînul Iosif. Acolo a primit mesajul arhanghelului Gavriil, care o salută smerit şi plecat cu cuvintele : „Bucură-te cea plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvîntată eşti tu între femei” (Luca 1, 28) şi continuă liniştind-o de tulburarea ei : „Nu te teme Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu... vei naşte fiu şi vei chema numele lui Iisus...” (v. 31). Sf. Grigorie Palama scria că ea a primit mesajul cerului la ora şase, ora la care protopărinţii au mîncat din pomul oprit şi tot la aceeaşi oră, ceva mai târziu, Domnul a fost pe cruce, în zi de vineri. În momentul mesajului, Prea Curata Fecioară cosea cu fire de aur o perdea mare pentru templu, citind între timp pasaje ale Scripturii Vechiului Testament, dintre care unul era foarte sugestiv : „Iată fecioara va lua în pîntece şi va naşte fiu şi vor chema numele lui Emanuel” (Isaia 7, 14).

Binecuvîntată i-a fost viața în Sfînta familie în care și-a crescut dumnezeiescul Prunc, cu multă grijă și duioșie. Au venit, apoi, zile grele pentru Sfînta Maică: Fiul lui Dumnezeu este prins, bătut, răstignit pe cruce, cînd prin sufletul ei „a trecut sabie” — după cum i-a spus dreptul Simeon (Luca 1, 35). Înainte, însă, ca Domnul să-și dea sufletul în mîinile Tatălui, și-a încredințat mama ucenicului iubit, Sfîntul Ioan Evanghelistul, prin cuvintele: „Fiule, iată mama ta! Și din ceasul acela ucenicul a luat-o la sine” (Ioan 19, 27). Prin încredințarea respectivă, Mintuitorul Iisus Hristos ne-a făcut și pe noi fiii ei, ea devenind mama noastră. După înălțarea divinului Învățător, ea era cu sfinții apostoli întru rugăciune, stînd în mijlocul lor: „Toți aceștia într-un cuget stăruiau în rugăciune, împreună cu femeile lor și cu Maria, mama lui Iisus” (Faptele Apostolilor 1, 14). Maica Domnului a fost prezentă și la Pogorîrea Duhului Sfînt peste apostoli, stînd tot în mijlocul lor, așa cum ne arată multe icoane, ori immuri religioase, precum este cîntarea I de la pavecernița praznicului: „Biserica a lui Dumnezeu ai fost Fecioară, cu venirea Sfîntului Duh”.

După întemeierea Bisericii, din punct de vedere istoric, tradiția creștină ne arată că Maica Domnului a fost lumina și inima tinerii comunități creștine din Ierusalim. Alături de ea se adunau toți credincioșii „cărora le istorisea despre Fiul ei, despre copilăria Lui, despre locurile pe unde a petrecut Iisus” (pr. dr. Ștefan Slevoacă, *Predici*, București, 1979, p. 360). Sfînta Fecioară era pentru toți o adevărată evanghelie vie cu privire la Domnul, pe care L-a născut și crescut și nimeni nu-L cunoștea mai bine decît ea. Și tot tradiția creștină a consemnat faptul că după un deceniu petrecut în Țara Sfîntă, a plecat, apoi, împreună cu Sf. Evanghelist Ioan la Efes, unde viața i-a fost binecuvîntată la fel ca în Ierusalim. S-a reîntors la locurile natale și scumpe ființei ei, în anii 45—48, cînd s-a produs evenimentul Adormirii Maicii Domnului. Momentul nu întristează, ci dimpotrivă este de bucurie, deoarece sărbătorim deopotrivă și luarea ei la cer de către Dumnezeu-Fiul, ca un fel de „paști ale Maicii Domnului” (arhim. dr. Benedict Ghiuș, *Cuvînt la Adormirea Maicii Domnului*, în *Glasul Bisericii* nr. 7—8 1984, p. 498).

Și nici nu putea să rămînă în mormînt Maica vieții, după cum cîntă și Biserica: „Mutatu-te-ai la viață fiind Maica Vieții...”, sau „Mormîntul și moartea nu au ținut...” (condacul Adormirii). Cu trei zile înaintea Adormirii, ea a fost înștiințată tot de arhanghelul Gavriil, descoperitorul multor taine cerești și slujitorul lor, la fel ca la Buna-vestire. Nu te teme, Marie, de aceasta, de vreme ce vii la viața cea nemuritoare” (Mineiul pe august, Sinaxar, p. 174). Bucurîndu-se de această vestire, Maica Domnului „S-a suit degrabă pe Muntele Măslinilor ca să se roage, căci avea obicei de se suia acolo și se ruga” (Ibidem), pe același munte pe care s-a rugat, de multe ori și Fiul ei. Iar pomii muntelui, ca niște ființe vii, omenеști, s-au plecat „și au dat cinste și închinăciune ce se cădea către Stăpîna” (Ibidem), care îi binecuvîntează pe toți și se roagă pentru pacea lumii. Iconografia Bisericii noastre dreptmăritoare

fi înfățișează și pe sfinții apostoli venind de la marginile lumii, pe nori ca niște căruțe la prohodirea Maicii Domnului.

Maica Domnului a fost luată de Fiul ei și nu s-a înălțat singură, ca Mîntuitorul în fața apostolilor Săi. A fost luată în mod tainic, înviată, dusă în cer și așezată pe tron de lumină ca Doamnă și Împărăteasă de-a dreapta lui Iisus Hristos, și îndată heruvimii și serafimii, domniile, puterile și toate cetele îngerești i se închină cu smerenie, la fel ca oamenii și întreaga natură care îi aduc un cult de „supravenerare”.

Maica Domnului a fost luată la cer, iar mormîntul a rămas gol, după cum l-a găsit în cea de a treia zi Sf. Apostol Toma, cînd a venit să i se închine, deoarece „mormîntul nu poate să încapă pe Maica vieții, vasul dumnezeirii întrupate, al cărui loc potrivit este tronul slavei dumnezeiești” (Ilie Miniati), întrucît prin sfințenia vieții ei curate și darurile cele bogate a ajutat și la mîntuirea neamului omenesc.

Maica Domnului a trăit în curățenie, în mare sfințenie, iar ceasul adormirii o găsește cu totul pregătită, cu fața plină de lumină. Este firesc să ne întrebăm ce să facem și noi în această viață, spre a ne pregăti pentru cea veșnică. Urmînd modelul ei, să ne rugăm întotdeauna, la fel cum s-a rugat ea, pentru ca atunci cînd va veni îngerul spre a ne lua sufletul, să ne găsească în rugăciune. Să fim curați cu trupul și cu sufletul, pe care să le aducem Domnului ca un miros de bună mireasmă și cădelniță aprinsă cu smirnă și tămîie; să fim smeriți, să imităm în toate împrejurările pe Sfînta Fecioară care ne spunea peste timp: „Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău” (Luca 1, 48). Să fim deopotrivă blînzi, ca să moștenim pămîntul celor drepti, urmînd blîndeții Prea Curatei Fecioare, care era atît de blîndă, încît cine o vedea și o asculta își schimba firea. Bunătatea și blîndețea să ne fie pîrghia vieții noastre, care leagă pe oameni întreolaltă, aduc pacea, bucuria, fericirea și ne fac iubiți și de semenii și de Dumnezeu, „Vistierul bunătăților și dătătorul de viață”. Ambele mai presupun și duhul iertării: Lîngă crucea Mîntuitorului se aflate și Maica Domnului, în ceasul mării încercări, iar cînd Fiul a spus: „Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac” (Luca 23, 34) a rostit și ea, cu inima, acele cuvinte de iertare, către Tatăl ceresc, deoarece în sufletul ei nu are loc pentru răutate și ură, toată fiind plină de Duhul Sfînt. De aceea trebuie să fim iubitori de oameni pînă la jertfă, să ne dăm și sufletul pentru semenul nostru, știind că la Dumnezeu nu se poate ajunge fără ajutorul semenului, căci „toate drumurile care duc la Dumnezeu trec prin curtea semenului”.

Făcînd toate acestea și împodobindu-ne icoana vieții cu aceleași virtuți, ca și Maica Domnului, vom fi și noi pregătiți spre a merge la Iisus Hristos, precum a mers și Maica cea preacurată în ziua Adormirii ei. Așa vom putea fi și noi veseli, cîntînd împreună cu Biserica noastră dreptmăritoare: „Mutatu-te-ai la viață fiind Maica vieții...”.

DORINȚA DE DESĂVÎRȘIRE

Duminica a 8-a după Rusalii

Cuvintele pericopei evanghelice ne deschid larg calea spre înțelegerea vie a lucrării lui Dumnezeu între oameni, a minunatei sale plinătăți de prezență și de făptuire.

Ciudată întimplare în acest colț pustiu al lumii ! Totul începe cu un fel de năvală a mulțimilor atrase, desigur, de faima acestui profet de care se vorbea atât. Dar nu era oare împinsă și de o altă foame decât foamea trupească ? Nu aștepta ea, încă nedeslușit poate dar cu o intensitate a nădejdi, să cunoască marele sens al vieții ?

Procedeul lui Iisus urcă din adâncimea însăși a firii Lui dumnezeiești și omenești : „Și ieșind, a văzut mulțime mare și i s-a făcut milă de ei și a vindecat pe bolnavii lor” (Matei 14, 14). Dumnezeu simte milă pentru făptura Sa și devine solidar cu ea, prin întrupare Dumnezeu pătimește împreună cu omul. De aceea, pe de o parte, suferința deschide drumul spre adâncul vieții, iar pe de alta mila însuflețește strădania, lupta împotriva suferinței născute din nedreptate omenească. Mila lui Dumnezeu se revarsă, prin Iisus Hristos, asupra tuturor celor în suferință, ca cea mai mare mângâiere din toată istoria omenirii.

Dar iată pe nesimțite ziua se scurge, seara cade. Prudenți, apostolii îl solicită pe divinul Învățător :

„Iar când s-a făcut seară, ucenicii au venit la El și I-au zis : locul este pustiu și vremea iată a trecut ; deci dă drumul mulțimilor ca să se ducă în sate să-și cumpere mâncare” (Matei 14, 15). Oboseala s-a abătut în mod inevitabil la capătul unei zile toride peste cei care au plecat de-acasă dis-de-dimineață fără merinde, susținuți numai de arzătoarea dorință de întâlnire cu Dumnezeu-Fiul. De aceea sfatul ucenicilor era întru totul îndreptățit. Odată cu amurgul venise și slăbiciunea firească, tensiunea scade, oboseala cuprinde trup și suflet. Legat de ei Mântuitorul nu-i putea lăsa să plece, cinci plini și doi pești reprezentau însă singura rezervă disponibilă apostolilor. „Și poruncind să se așeze mulțimile pe iarbă și luând cele cinci plini și cei doi pești privind la cer, a binecuvântat și, frângînd, a dat ucenicilor pîinile, iar ucenicii mulțimilor” (Matei 14, 19).

Cît de limpede ne închipuim acest suprafiresc ospăț uman în pustiu. Omul este oaspetele lui Dumnezeu care îl primește pe măsura iubirii Sale infinite. Dincolo de hrana fizică, Iisus răspunde aici foamei spirituale, căutărilor omenești în dorința de desăvîrșire. A suferi de foamea duhului înseamnă a dori cu ardoare harul divin. „Plinea — scrie Berdia-

eff inspirat poate de această pericopă evanghelică — este o problemă materială, dar plinea pentru aproapele nostru este o problemă spirituală.

Ne mai putem întreba dacă beneficiarii acestui ospăț au pătruns adevăratul lui sens, dacă s-au înfruptat pînă la capăt din ceea ce li se dăruia? Cuvîntul Evanghelic ne lasă să înțelegem că evenimentul extraordinar ce-l trăiseră i-a făcut să înțeleagă și semnificația momentului, respectiv prezența vie a epocii mesianice. „Și Iisus îndată a silit pe ucenici să intre în corabie și să treacă înaintea Lui, pe țărmul celălalt, pînă ce El va da drumul mulțimilor” (Matei 14, 22).

Asemenea celor 12 coșuri de fărimături strînse dintr-o hrană ce părea la început atît de neîndestulătoare, minunea ne face să intuim cu atît mai mult foamea de Dumnezeu, de ceea ce este mereu dincolo de exigențele vieții materiale, o dorință mereu vie și cuprinzătoare pe care numai Dumnezeu cel veșnic viu o poate domoli.

Prot. AVRAM PETRIC

SENSUL „POGORÎRII LA IAD”

— Cuvîntare funeabră —

„Tu ești Dumnezeu care Te-ai pogorît la iad și ai dezlegat durerile celor ferecați” (mărire din rînduiala înmormîntării).

Rînduielile bisericești, rugăciunile și cîntările de la sfintele slujbe sînt inspirate din Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție insuflate de Duhul Sfînt. Istoria Bisericii consemnează numele unor alcătuitori de cîntări, oameni cu viață aleasă și profunzi cunoscători ai învățăturii Bisericii noastre dreptmăritoare. Ei n-au pus cuvintele lor în aceste cîntări ci cuvîntul Sfintei Scripturi, versificîndu-l și lămurind înțelesul lui. Textul „Tu ești Dumnezeu, care Te-ai pogorît la iad și ai dezlegat durerile celor ferecați”, cititul în cadrul prohodului, ne duce cu gîndul la unul dintre adevărurile de credință, după care Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos a fost precedată de coborîrea Sa la iad, prin care El, ca jertfitor S-a adus pe Sine jertfă pentru mîntuirea noastră. El nu s-a pogorît la iad pentru a suferi chinurile de acolo (Efeseni 4, 9), ci pentru „a dezlega durerile celor ferecați”, adică spre a aduce mînglierea învierii Sale și a elibera sufletele dreptilor Vechiului Testament care s-au stins cu credința în

venirea Sa. Prin aceasta, Iisus Hristos a sfărîmat puterea iadului și a morții veșnice care de atunci nu mai au putere peste cei ce au crezut sau cred în El. Adevărul este în perfectă concordanță cu relatarea biblică din care rezultă că atunci cînd Iisus și-a dat duhul pe cruce „catapetasma templului s-a sfîșiat în două, de sus pînă jos, pămîntul s-a cutremurat și pietrele s-au despicat; mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților adormiți s-au sculat și ieșind din morminte după învierea Lui, au intrat în cetatea sfîntă și s-au arătat multora” (Matei 27, 51—53).

Sfînta Scriptură și cîntările bisericești ne mai spun, însă, că în răstimpul de la moarte pînă la înviere Iisus n-a stat numai în iad, ci și în rai: „Astăzi vei fi cu mine în rai” — asigură Mîntuitorul pe tîlharul îndreptat (Luca 23, 43). De asemenea, la proscomidie și la sfînta liturghie după intrarea cu sfintele daruri, preotul repetă cuvintele: „În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu și în rai cu tîlharul, și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt ai fost Hristoase, toate umplîndu-le, cele ce ești necuprins de minte”. Aceasta înseamnă că tot atunci cînd Iisus Hristos a învins iadul a întemeiat și fericirea raiului pentru toți cei ce cred în El.

„Coborîrea la iad” sugerează faptul că Mîntuitorul a scos de acolo sufletele celor ce au murit cu credința în El, fapt ce nu se putea realiza pînă cînd Iisus Hristos nu se arăta în strălucirea Sa biruitoare. Dumnezeu — Fiul trebuia să stea și printre cei ce nu au apucat să-L cunoască în istorie, pentru ca din amintirea acestei bucurii să se hrănească pînă la judecata din urmă; de jertfa Sa trebuiau să se bucure și sufletele celor răposați, aflați, în așteptarea cu credință a mîntuirii.

Acesta este sensul pogorîrii lui Iisus cu sufletul la iad ca semn al puterii Sale dumnezeiești și dovadă a iubirii. De aceea și Biserica, în ziua de Paști cîntă cu multă bucurie: „Pogorîtu-te-ai în cele mai de jos ale pămîntului și ai sfărîmat veșnicele încuietori, care țineau pe cei legați, Hristoase” (catavasie), sau: „De te-ai și pogorît în mormînt, Căla ce ești fără de moarte, dar puterea iadului ai zdrobit și ai înviat ca un biruitor, Hristoase Dumnezeu” (condac glas 8).

Prin cîntarea „Tu ești Dumnezeu, care Te-ai pogorît la iad”, întoarnă la slujba înmormîntării preamărim pe Iisus biruitorul, Stăpînul vieții și al morții, ne mărturisim credința în Dumnezeu și în puterea Lui dumnezeiască, nădejdea în împlinirea făgăduințelor Sale. Așa cum a împlinit făgăduințele făcute celor din Legea veche de a le trimite un mîntuitor (Facere 3, 15), credem că va împlini și cele făcute prin Iisus, în „Legea nouă”. „Cînd va veni Fiul omului întru slava Sa și toți îngerii cu El, atunci va ședea pe scaunul slavei Sale...” (Matei 25, 31—46). Or, cea mai mare dintre făgăduințe, cu rezonanță eshatologică, este aceea pe care o mărturisim în Crez: „Iarăși va să vie cu mărire să judece viii și morții”. Pînă atunci, El însuși a mers înaintea noastră spre a ne găti un loc potrivit cu faptele și credința noastră după cum i-a asigurat pe sfinții Săi ucenici: „În casa Tatălui Meu mai multe lăcașuri sînt. Iar de nu, v-ași fi spus. Și dacă mă voi duce și vouă loc vă voi găti, iarăși viu și vă voi lua pe voi la Mine, că unde sînt Eu și voi să fiți” (Ioan 14, 2—3).

Despre adevărul Învierii lui Iisus Hristos și învierea trupurilor noastre ne încredințează și Sf. Apostol Pavel : „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest trup muritor să se îmbrace în nemurire” (I Corinteni 15, 25).

Aceasta este nădejdea creștinului dreptmăritor și farul luminos al vieții sale pămîntești : în înviere și viața cea veșnică.

Preot IACOB LUPEI

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE TRADUCEREA SFINTEI SCRIPTURI ÎN ALTE LIMBI

I. *Pregătirea apercetivă.* Creștinii știu că Sfinta Scriptură este cartea vieții și a nemuririi ce cuprinde cuvîntul lui Dumnezeu, expus în formă omenească, adresat întregii omeniri din toate timpurile, El a fost fixat în scris de către oameni aleși de Dumnezeu, scriitorii sfinți ai cărților canonice ale Vechiului și Noului Testament. Prin traduceri efectuate, Sfinta Scriptură a devenit apoi cunoscută treptat tuturor popoarelor.

II. *Anunțarea temei.* În continuare, vom vorbi despre traduceri Sfintei Scripturi în alte limbi.

III. *Tratarea.* Se știe că Sfinta Scriptură cuprinde cele două etape ale descoperirii dumnezeiești. În ceea ce privește Vechiul Testament, el cuprinde descoperirea făcută de Dumnezeu poporului iudeu, spre a pregăti venirea lui Iisus Hristos, Cel ce avea să aducă mîntuirea întregului neam omenesc.

Poporul ales a primit și a păstrat cu cinste descoperirea făcută de Dumnezeu, scrisă în limba vorbită de popor. Limba ebraică a cărților Vechiului Testament era limba vorbită de urmașii lui Avraam pînă la robia babilonică (secolul VI î. d. Hr.). Evenimentele neprielnice de atunci au făcut ca unii să fie duși în robie, alții căutînd scăpare în alte părți și astfel unii au adoptat limba aramaică, iar cei care locuiau în afara hotarelor Palestinei au adoptat limba greacă.

Treptat s-a simțit nevoia ca și cuvîntul lui Dumnezeu să fie tradus în limba vorbită de popor, spre a continua să fie înțeles. Mulți iudei s-au stabilit în părțile Egiptului — în epoca elinistică — unde vorbeau numai grecește. Așa a apărut prima traducere a Vechiului Testament în limba greacă, cunoscută sub numele de „Septuaginta”, efectuată în secolul III î. d. Hr. în orașul Alexandria. Se spune că la ea au lucrat 72 învățați, care, deși izolați în camere diferite, au efectuat aceeași traducere, ce s-a bucurat de mare cinste la iudeii antici.

Implinind porunca divinului Învățător : „Mergînd învățați toate neamurile” (Matei 28, 19), sfinții apostoli și ucenicii lor au făcut cunoscută tuturor opera de mîntuire a întregului neam omenesc. Dar deși Mîntuitorul nu le-a cerut să scrie, misiunea de propovăduire, exigențele și dificultățile ei au făcut ca tot lor să le revină dificila sarcină de a expune în scris adevărurile propovăduite, sub asistența Sfîntului Duh. Așa a apărut Noul Testament, ca parte a Sfintei Tradiții, scris în original în limba greacă, limbă de foarte largă circulație în urmă cu aproape 2000 ani.

Răspîndirea creștinismului la popoarele de limbă latină a atras după sine și necesitatea traducerii Sfintei Scripturi. Astfel, în timpul lui Tertulian (+240) se folosea o traducere cunoscută sub numele de „Itala”, efectuată probabil la jumătatea secolului II d. Hr., într-o limbă latină vulgară, vorbită pe atunci în Italia și în provinciile romane. Păstrată fragmentar, locul ei a fost luat de o altă traducere numită „Vulgata”, aparținînd Fericitului Ieronim care în anul 383 a terminat traducerea celor patru Evanghelii, după textul original grecesc, și a făcut apoi îndreptarea traducerii latine a celorlalte cărți ale Noului Testament. În anul 405, după o trudă de 15 ani, el a încheiat și traducerea Vechiului Testament în limba latină. În veacurile următoare, Sfînta Scriptură a fost tradusă și în alte limbi ale popoarelor care au îmbrățișat creștinismul.

Încă din secolul II se mai cunosc traduceri ale Sfintei Scripturi în limba siriană, în cele cinci dialecte ale limbii copte, pentru creștinii din Egipt, apoi în limbile armeană, georgiană sau gruzină, și etiopiană.

Pentru popoarele slave, Sfinții Ciril și Metodieu au tradus Sfînta Scriptură în secolul IX, în limba slavonă bisericească, devenind apostolii popoarelor slave iar traducerea lor normativă. Treptat, Sfînta Scriptură a fost tradusă în limbile tuturor popoarelor europene și apoi a celor de pe alte continente.

Poporul român are cuvîntul Sfintei Scripturi în limba sa, iar începuturile acestei traduceri urcă pînă în primele veacuri creștine. Neamul românesc a luat cunoștință de cuvîntul lui Dumnezeu în graiul său, cu mult înaintea altor popoare europene și de pe alte continente. Este știut faptul că limba română s-a format din latina populară vorbită de coloniștii romani și adoptată de strămoșii noștri geto-daci cărora Sf. Apostol Andrei le-a propovăduit cuvîntul Evangheliei pe teritoriul patriei noastre, între Dunăre și Marea Neagră. Totuși, vitregia vremurilor a făcut ca în veacurile următoare să pătrundă limba slavonă în slujba noastră bisericească, păstrată timp de cîteva secole, dar încetul cu încetul graiul românesc, prin osteneala ierarhilor, a clericilor de mir și din cinul monastic își face drum către altarele Bisericilor noastre. Cuvîntul lui Dumnezeu, propovăduit și scris de la început în limba poporului nostru, trebuia tradus acum nu în latina populară, ci în limba română, ca expresie a ființei și existenței unui neam format din simbioza daco-romană dincolo de vitregiile și ostilitatea vremurilor. Așa au apărut, în secolul XV, primele traduceri manuscrise ale unor cărți din Sfînta Scriptură în limba română.

Se cunoaște astfel „Codicele voronețian” care cuprinde fragmente din Faptele Apostolilor și unele Epistole Sobornicești, apoi „Psaltirea Scheiană”, „Psaltirea voronețiană” și „Psaltirea Hurmuzaki”. Traducerile acestor cărți ale Sfintei Scripturi stau la baza celor ulterioare, precum și la temelia limbii noastre literare de mai târziu.

Odată cu apariția tiparului, scrisul românesc se statornicește temeinic, mai ales prin luminatul diacon Coresi, care a intrat în istoria poporului și a Bisericii noastre ca unul dintre cei mai de seamă cărturari. Lucrând cu rivă deosebită timp de un sfert de veac și ajutat de învățații preoți de la biserica „Sf. Nicolae” din Scheii Brașovului, diaconul Coresi tipărește mai multe cărți bisericești în limba română, printre care un Evangheliar în 1561 și Cazania în 1564.

Un alt moment de seamă în traducerea Sfintei Scripturi în limba română îl constituie Palia de la Orăștie din 1582 (primele două cărți ale Vechiului Testament) și mai ales apariția Noului Testament de la Alba Iulia în 1648, aparținând mitropolitului Simion Ștefan. Patru decenii mai târziu, în 1688, apărea Biblia de la București, numită și Biblia lui Șerban Cantacuzino. Tipărită pentru întâia oară în întregime în limba română, Biblia de la București încununa activitatea de traducere și tipărire de până atunci. La tălmăcirea acestei prime ediții integrale și-au adus contribuția cei mai de seamă cărturari români ai secolului, printre care stolnicul Constantin Cantacuzino și vestiții cronicari, frații Șerban și Radu Greceanu, traducerea lor însemnând o mare biruință a culturii românești. Dintre traducerile ulterioare ale Sfintei Scripturi în limba română, notăm pe cea de la Blaj din 1795 și Buzău din 1854. La Rusaliile anului 1858 a văzut lumina tiparului Biblia ilustrată a mitropolitului Andrei Șaguna de la Sibiu. Revizuită și îndreptată cu multă osteneală, limba Bibliei lui Șaguna este frumoasă, textul bine redat, iar ilustrațiile care împodobesc paginile sînt opera celor mai distinși artiști ai vremii. Cu începere din anul 1914, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a tipărit Biblia în mai multe ediții, ultima de pînă acum fiind cea din 1982..

IV. *Recapitularea.* Din cele expuse s-a putut vedea că prima traducere a Sfintei Scripturi a fost „Septuaginta” (Vechiul Testament) în limba greacă, urmînd traducerile Noului Testament din limba greacă originală, în limba latină și apoi ale întregii Biblie în limba tuturor popoarelor care au îmbrățișat creștinismul.

Poporul român a luat cunoștință de cuvîntul Evangheliei din primii ani ai creștinismului, dar primele traduceri păstrate ale cărților Sfintei Scripturi în limba română provin din secolul XV. Nu trebuie uitată osteneala diaconului tipograf Coresi. În anul 1688 apare tipărită pentru prima dată în limba română Biblia întreagă, la București, care va pune temelia limbii literare românești, apoi toate celelalte ediții pînă la cea din anul 1982.

V. *Aprecierea.* Problema tălmăcirii Bibliei din limba originală într-o limbă nu este simplă, ci pretinde cunoștințe temeinice și multilaterale, multă osteneală, dar și bună credință și cinste cărturărească. Toate acestea se cer, mai ales fiind vorba de cuvîntul lui Dumnezeu care nu

trebuie știrbit în înțelesul și lumina sa, așa cum se procedează cu deosebire în ultima vreme când apar și traduceri ce răstălmăcesc înțelesul autentic al Bibliei. Sfânta Scriptură nu a fost „descoperită” astăzi de unii sau alții, ci a fost și este a Bisericii de 2000 ani și de aceea este regretabil faptul că în zilele noastre traducerea ei este socotită de unii ca un lucru simplu, fără răspundere, nici față de oameni nici față de Dumnezeu, apărind astfel în acele traduceri expresii total neautentice care duc la „rătăcirii cu Biblia în mină”.

VI. *Asocierea.* Traducerea Sfintei Scripturi în limba română este piatra de temelie a literaturii noastre și purtătoarea celui mai curat și limpede grai românesc. Sînt vrednici de laudă toți cei care au muncit și au stăruit întru traducerea și tipărirea ei în limba română, deoarece tălmăcirile lor sînt ușile prin care s-a învrednicit și poporul român să intre în cîmpul cel ceresc al dumnezeieștilor învățături, neclintite din veac în veac.

VII. *Generalizarea.* Cuvîntul lui Dumnezeu este temelia credinței Bisericii noastre dreptmăritoare. El trebuie cunoscut de toți credincioșii și aceasta în limba fiecărui popor, alcătuiind cu toții plioma ei. Biblia fiind a Bisericii, orice traducere indiferent de limbă aparține tot Bisericii și numai Biserica o poate autoriza.

VIII. *Aplicarea.* Biserica păstrează cuvîntul lui Dumnezeu transpus în Sfînta Scriptură ca parte a Sfintei Tradiții, ca fiind o comoară de cel mai mare preț. Tot Biserica îl propovăduiește în continuitate neîntreruptă din veacul apostolic, într-o fidelitate și autenticitate incontestabilă, iar toți cei ce formează plioma ei sînt datori să-l cunoască dar mai ales să-l împlinească.

Preot IOAN PINTEA

OBICEIURI VECHI ȘI „INTRUSE” DE ÎNMORMÎNTARE

S-a vorbit și se vorbește destul de mult și s-a scris cu diferite împrejurări despre obiceiurile și practicile mai vechi și mai noi legate de înmormîntare. Revista noastră s-a făcut adeseori ea însăși ecoul unor opinii deosebit de pertinente în abordarea acestei probleme. Nu le vom relua considerîndu-le bine cunoscute, ci în cele ce urmează vom insista asupra altor aspecte, mai particulare, mai circumscrise geografic, surprinse prin observația personală în cîmpul activității pastorale.

Se știe că moartea ca întrerupere a firului vieții pămîntești a prilejuit crearea de variate datini cu prilejul înhumării. Unele sînt comune întregii lumi creștine, altele au un conținut specific românesc, dar cu aceeași fundamentare aproape bimilenară. Există și datini la fel de creștinești, dar cu caracter mai restrîns cum ar fi împodobirea steagurilor bisericesti mortuare cu năframa neagră, a crucii purtată înaintea sicriului, precum și prezența celor șase gropari ce poartă pe umeri sicriul cu corpul neînsuflețit al defunctului — obiceiuri specifice doar unor zone.

În cadrul obiceiurilor cu caracter local se înscriu și alte elemente. Astfel, preotul și cîntărețul bisericesc primesc lumînările înfășurate în cîte o năframă neagră, în timp ce asistența îndoliată primește doar lumînări aprinse. Îmbrăcat în această formă exterioară simplă, ritualul înmormîntării determină și pecetea emotivă a părerii de rău pentru cel dispărut, exprimată în tristețea și ochii înlăcrimați ai celor prezenți. Se mai are în vedere și o grijă deosebită pentru mormîntul proaspăt, pentru estetica lui, rămînînd în această formă inițială timp de 40 de zile.

Credincioșii mai vîrstnici de pe valea Almăjului își mai amintesc că odinioară cu prilejul înmormîntării unui membru al unei familii ce se îndeletnicea cu păstoritul, preotul și cîntărețul bisericesc primeau cîte „o traistă de pomană”, confecționată din „canură” (lînă) și în culori. Localnicii o foloseau timp îndelungat ca obiect de trebuință zilnică. Tot pe atunci, alte familii dădeau groparilor și celor ce purtau steagurile funebre cîte un prosop lung, din bumbac țesut în casă cu broderie albă și cîpcă” (dantelă) la capete. Atît traistele, cît și prosoapele erau pregătite din timp, cu destinație precisă : „Pentru cel care va muri dintre noi !”.

Această mică răsplată cu articolele de mai sus, donate la cel mult 13—14 persoane care asigură prohodul și înmormintarea defunctului nu afectau familia cu cheltuieli mari de înmormintare. Ritualul funebru și-a păstrat forma simplă, veche, cu substratul ei religios resimțit de toți cei prezenți la înmormintare. Preotul era chemat să mai citească și cuvenita rugăciune, precum și să tămăluieze articolele dăruite, pe care femeia din casă, conform datinei „le da de pomana celui decedat”.

Din nefericire în zilele noastre a apărut la înmormintare, un obicei nou „intrus”, al „prosoapelor”, înminate întregii asistențe, deci într-un număr exagerat de mare. Nu își are explicația nici în continuarea unei datini vechi și nici în aceea a micii recompense, ci este mai degrabă o încercare neizbutită de împodobire exterioară a ritualului funebru și de exuberanță exagerată și fără sens a familiei defunctului. Risipirea de prosoape multicolore este apăsătoare privirii și înlătură imaginea pietății religioase a întregului cortegiu. Se mai poate observa și o anume distanță existentă între familia defunctului, lovită de durere, și restul asistenței rămasă parcă fără nici o manifestare de compasiune, de-a dreptul absentă.

Obiceul intrus al „prosoapelor” mai poate determina rivalități, generează invidie între credincioșii păstoriți, între cei cu posibilități materiale mai substanțiale, etalate în toate împrejurările și alții cu mijloace mai modeste. Distribuirea prosoapelor apasă evident și asupra cheltuielilor de înmormintare pentru familia respectivă, obligată de această mănă a eforturi și sacrificii pecuniare inutile.

Dimpotrivă, activitatea pastorală cuprinde și păzirea credincioșilor de toate neajunsurile ivite prin lipsa de cumpătare. Iubirea tuturor credincioșilor și armonia între ei trebuie să rămână scopul principal, ceea ce impune să procedăm cu grijă la înlăturarea folosirii „excesive a prosoapelor la înmormintare ca mijloc de împodobire” a cortegiului funebru. Ritualul funebru trebuie să-și păstreze îmbrăcămintea smereniei, făcându-ne cu toții părtașii durerii familiei respective și venind în ajutorul celor ce dispun de mijloace mai modeste; întreaga desfășurare a ritualului prohodului în condiții și atmosferă mai sobră — cum arată experiența și observația atentă în asemenea cazuri — exprimă o participare afectivă reală a celor prezenți la durerea acelei familii, iar corpul neînsuflețit al defunctului respectiv este însoțit de obicei de toți până la punerea lui în cimitir, ca un ultim salut din partea tuturor. Dimpotrivă, risipa de prosoape este cel mai adesea însoțită de sușoteli, chiar de zîmbete discrete ce umbresc săvîrșirea cu sfințenie a prohodului, iar cortegiul funebru se risipește în parte în drum spre cimitir, ca un act de prezență și compasiune ipocrită față de familia îndoliată.

Ritualul solemn al înmormintării presupune, prin urmare, înlăturarea acestor practici „intruse” și păstrarea cu fermitate a datinilor străvechi ce constituie bunul de preț al Bisericii noastre dreptmăritoare.

SĂRBĂTOAREA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

Actul istoric de la 23 August 1944 a fost opera poporului român, mobilizat și condus la luptă de forțele cele mai democratice și progresiste ale națiunii. El s-a efectuat fără nici o înțelegere prealabilă cu țările din coaliția Națiunilor unite asupra momentului declanșării sau modului în care avea să se desfășoare. Se poate spune chiar că declanșarea revoluției la 23 August 1944 — ale cărei comandamente supreme erau redobândirea independenței și suveranității naționale, dezvoltarea democratică a țării — a luat prin surprindere ambele tabere angajate în războiul care răvășea întreaga lume în acel timp.

Totodată, intrarea României în Război de partea coaliției Națiunilor Unite s-a făcut într-un moment cînd Germania hitleristă era de parte de a fi învinsă. România a ridicat armele pentru apărarea independenței, suveranității și unității sale nu din calcule de oportunitate, nu într-un moment al agoniei Reichului hitlerist, ci atunci cînd interesele naționale fundamentale îi impuneau cu necesitate o asemenea conduită de acțiune.

Intrarea României în războiul antihitlerist, odată cu actul energic al națiunii de la 23 August 1944, participarea sa la lupta pentru înfrîngerea nazismului au exprimat adevăratele idealuri de libertate și independență națională ale poporului român, voința sa de a fi stăpîn pe propria soartă, de a-și clădi viitorul potrivit vrierii sale. Conștiința dreptății cauzei pentru care lupta a fost factorul determinant al angajării sale cu toate forțele umane și materiale în lupta împotriva Germaniei naziste pînă la victoria finală. Poporul român a demonstrat astfel, prin nenumărate fapte de vitejie și înalt eroism, că aspirația sa vitală, țelul său suprem, era lichidarea fascismului, asigurarea independenței patriei dreptul la dezvoltare liberă.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor român s-a ridicat la luptă, largă participare a tuturor forțelor patriotice la revoluție demonstrează că August 1944 a reprezentat un energic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotări singur destinele.

În cei 43 de ani care au trecut de la evenimentul epocal din August 1944, poporul român a schimbat radical chipul patriei. Națiunea română a parcurs o întreagă epocă istorică — de la orînduirea bazată pe exploatare și asuprire din trecut la orînduirea nouă, socialistă, în care, liberă și stăpînă pe soarta sa, își făurește în mod conștient o nouă istorie; de la vechea Românie burghezo-moșierească, slab dezvoltată, cu o economie preponderent agrară, dependentă de marile trusturi monopoliste, la România de azi, cu o economie dinamică, o industrie și o agricultură în plin progres, cu un nivel de viață și civilizație materială și spirituală tot mai ridicat.

România, țară care în decursul istoriei sale a luptat continuu pentru progres și civilizație, pentru asigurarea unității și independenței naționale, se înalță astăzi între popoarele lumii ca o țară a demnității, a progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale forța pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale. Datorită remarcabilelor succese obținute pe plan intern, precum și politiciii sale externe principiale și constructive, România se bucură astăzi de un prestigiu în lume fără precedent în întreaga sa istorie. De la România de odinioară, aservită economic și dominată politic de diferitele mari puteri, izolată, puțin cunoscută în lume, s-a ajuns la Republica Socialistă România de astăzi, liberă, independentă și înfloritoare, cu o înaltă autoritate și prieteni pe toate meridianele.

Întreaga dezvoltare a țării noastre din acești ani poartă amprenta puternicei personalități a Domnului Nicolae Ceaușescu președintele Republicii Socialiste România, a rolului său determinant esențial în elaborarea obiectivelor dezvoltării noastre economico-sociale, în organizarea și conducerea științifică a întregii activități de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre noi culmi de dezvoltare și progres.

La sărbătorirea a 43 de ani de la glorioasele evenimente din August 1944, poporul român, strîns unit în jurul președintelui Nicolae Ceaușescu, își exprimă, prin fapte de muncă pătrunse de un înalt patriotism, hotărîrea de a acționa cu toate răspunderea pentru înfăptuirea exemplară a obiectivelor economice și sociale înscrise în planul pe acest an și pe întregul cincinal.

Alături de toți fiii țării și împreună cu ei, ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române împreună cu celelalte culte religioase contribuie activ la marea operă de înălțare a țării pe culmile celor mai îndrăznețe visuri ale înaintașilor. Aportul ce și-l aduc cu luminat patriotism, se realizează în cele mai diverse domenii, cu osebire în cadrul Frontului Unității Socialiste cît și a altor organizații obștești.

Pe tărîm bisericesc ne putem mîndri cu deosebite realizări: construire de noi lăcașuri sfinte, renovarea parțială sau totală a altora, pereții peste care s-au scurs secole de istorie se renovează și reconsolidează sau primesc o nouă pictură, a cărei spiritualitate dovedește continuitatea aceluiași fluid tradițional, același crez ortodox fiind liantul din-

tre vechi și nou. În acest domeniu și în numeroase altele, Biserica Ortodoxă Română își dovedește apartenența din totdeauna la tot ce se cîntorește în patria noastră dragă.

De aceea marea sărbătoare de la 23 August este a tuturor, este sărbătoarea noastră națională, fiindcă la această dată s-au împlinit speranțele și s-au desăvîrșit cele mai îndrăznețe idealuri.

Prot PETRU DOROBANȚU

CONTRIBUȚII PRIVIND ACTIVITATEA IERARHIILOR DIN ARDEAL ȘI BANAT PENTRU DREPTURILE ROMÂNEȘTI ÎN EPOCA DUALISTĂ (1867—1918)

Lupta de eliberare națională și socială a poporului român din Transilvania a cuprins toate straturile societății și s-a încheiat prin istorica hotărâre a Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia de la 1 Decembrie 1918.

Una dintre dimensiunile mai puțin cercetate ale acestei lupte este acțiunea episcopatului ortodox român în Camera magnaților din Budapesta. Potrivit unei hotărâri dietale din 1791, episcopii ortodocși au devenit membri de drept ai acestui for legislativ. Reformele constituționale intervenite în epoca dualistă au menținut în esență aceeași componentă a Camerei magnaților. După cum se știe, în perioada 1867—1918, episcopatul ortodox român din Ardeal și Banat era format din mitropolitul de la Sibiu și episcopii de la Arad și Caransebeș. Activitatea lor a fost întotdeauna conjugată, iar purtătorul de cuvânt a fost de regulă mitropolitul.

După inaugurarea dualismului, legiferat anterior de dieta maghiară¹ în anul 1868 a fost luată în discuție problema Bisericii Ortodoxe Române autonome din Transilvania, deoarece decretul imperial din anul 1864 era considerat neconstituțional de cercurile conducătoare maghiare. Sancțiunea dietei era necesară pentru promulgarea ulterioară a Statutului Organic și asigurarea autonomiei Bisericii. Situația generală de atunci, ideile liberale luate mai în serios de partidul condus de Beák Ferencz, au sugerat satisfacerea acestor deziderate românești. Nu era indiferent nici pentru românii ortodocși felul în care urma să se formuleze actele normative, deși pe atunci nu se putea prevedea că ele vor constitui temelia activității bisericești și școlare până în anul 1918.

Susținând necesitatea sancționării existenței Mitropoliei și în consecință a Bisericii Ortodoxe Române autonome din Transilvania, mitropolitul Andrei Șaguna a luat cuvântul în Camera magnaților la 16 mai

¹ Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett ország gyűlés, főrendi házának naploja (*Jurnalul Camerei magnaților din cadrul dietei convocată în 10 decembrie 1865*), vol. I, Pesta, 1869, p. 3.

1868. El a declarat că „am curajul să notez că noi românii aparținători credinței greco-orientale... am fost priviți mașter (vitreg)”²... Expri-mîndu-și speranța că și Casa magnaților va vota proiectul de lege, el a argumentat necesitatea separării ierarhice, subliniind că nu este vorba de o sciziune dogmatică. Mitropolitul a invocat puternice argumente, arătînd că atît serviciul divin cît și instrucția școlară se desfășoară în limba poporului: „Pot eu vorbi mai frumos decît Sf. Ioan Gură de Aur, și poate oare vorbi Sf. Ioan Gură de Aur, cu gură de aur; dacă nu vorbește unui popor, care îl înțelege, chiar și gura lui de aur rămîne fără efect”. Și-a sprijinit aserțiunea pe faptul că „de la Dunăre pînă în Galiția, Bucovina și Lotare locuiește un popor de aceeași limbă”. În ceea ce privește necesitatea independenței Mitropoliei, el a adăugat: „Nu aș putea să renunț la aceasta, deoarece aș comite o ilegalitate față de instituțiile fundamentale ale Bisericii”. În partea finală a intervenției au fost subliniate meritele Bisericii românești, arătînd printre altele că numai în Transilvania istorică ea a înființat peste 600 școli.

Mitropolitul Andrei Șaguna a luat cuvîntul și la discutarea legii pe articole. A susținut ideea — ulterior legiferată — că în cazul litigiilor posibile, generate de separația ierarhică, să funcționeze un tribunal delegat, ceea ce ar accelera procedura.

După moartea marelui mitropolit, locul său devenit din nou vacant, a fost preluat de Miron Romanul, episcopul Aradului. Această schimbare în reprezentarea Bisericii Ortodoxe Române a fost expusă în ședința Camerei magnaților din 23 ianuarie 1875, anunțîndu-se invitarea noului mitropolit³. În mod similar au fost introduși episcopii Ioan Mețianu (1875), Iosif Goldiș (1899), Ioan I. Papp (1903), episcopi ai Aradului, precum și Nicolae Popeea (1889) și Miron Cristea (1910), episcopi ai Caransebeșului.

În deceniile dualismului, paralel acțiunilor întreprinse de guvernele burghezo-moșierești de la Pesta spre a deznaționaliza pe românii din Ardeal și Banat, s-a procedat și la asediarea autonomiei Bisericii românești, mai ales cu privire la dreptul de jurisdicție asupra școlilor confessionale, singura formă de existență a instituțiilor românești de învățămînt. Prin urmare, apărîndu-și autonomia, Biserica românească din Transilvania își apăra și instituțiile ei naționale interesele nemijlocite ale intelectualității românești compusă în primul rînd din preoți și învățători.

O luptă aprigă a fost dusă în Camera magnaților, în legătură cu proiectul de lege referitor la statutul școlilor medii. În cursul discuțiilor generale, mitropolitul Miron Romanul a cerut în repetate rînduri modificarea articolelor ce nu corespund „din punctul de vedere al drepturilor legale ale Bisericilor autonome și cerințele echitabile ale naționalității-

² Ibidem, pp. 352—353, 356—358.

³ Az 1872 évi szeptember hó 1-jére kihirdetett Országgyűlés förendi házának naploja (Jurnalul Camerei magnaților din cadrul dietei-convocată în ziua de 1 septembrie 1872), vol. III, p. 65.

lor...". Subliniind că Bisericii ortodoxe și uniater nu li s-a dat posibilitatea să-și exprime opinia în timpul elaborării proiectului de lege, a arătat că este constrins să dea glas în plen doleanțelor românești ⁴.

În zilele 2—4 mai, la dezbaterile pe articole, mitropolitul a luat cuvântul și a insistat pentru o serie de modificări. Astfel, la 2 mai a cerut schimbarea legii în sensul că Biserica are dreptul de a susține gimnazii cu patru clase, ceea ce desigur viza în primul rând asigurarea existenței celui de la Brad ⁵. În ziua următoare și în 4 mai, a propus ca în liceele de stat care se vor înființa, limba de predare să fie cea a populației majoritare din zonă ⁶.

Miron Romanul a criticat, de asemenea modul de predare a limbii maghiare; a cerut ca pretutindeni numirea cateheților să constituie dreptul autorităților bisericești și a exprimat nemulțumirea cu privire la dispozițiile care ar permite o imixtiune sporită a ministrului în școlile medii tutelate de Biserică, așa cum erau preparandiile din Arad, Caransebeș și Sibiu, precum și liceul de la Brașov. În sfârșit mitropolitul a cerut ca legea să-l oblige pe ministru să argumenteze interzicerea unor manuale și să nu aibă dreptul de a le retrage fără vreo motivație ⁷.

Toate propunerile episcopatului românesc au fost însă respinse.

O altă luptă susținută a fost dusă în timpul dezbaterii legii privind reglementarea retribuției învățătorilor confesionali și comunal. La 19 mai 1893 a fost prezentat Camerei magnaților memoriul înaintat de mitropolitul Miron Romanul, în numele Congresului Național Bisericesc, în care se protesta împotriva unor prevederi ale proiectului de lege amintit. Cu ocazia dezbaterii, au luat cuvântul toți cei trei ierarhi. Astfel, episcopul Ioan Meșianu al Aradului a subliniat că este de datoria ierarhului ca „drepturile Bisericii sale nu numai să le apere peste tot și în toate timpurile, oriunde și oricând se văd acestea lezate, ci să intervină la locurile competente, spre a promova drepturile respective”.

Problema actuală o constituie faptul că majorarea retribuțiilor prevăzute pentru învățătorii confesionali, necesită în multe locuri ajutorul de stat, din cauza sărăciei enoriașilor. În cazul că acest ajutor depășea suma de 60 gl. (20 % din salariul minimal), dincolo de dreptul de supremă inspecție, statul bicefal obținea și o ingerință sporită în școală, în contradicție cu drepturile autonome ale Bisericii Ortodoxe Române. Guvernul avea dreptul să se amestece în alegerea învățătorului, în unele cazuri chiar să-l numească și respectiv să respingă persoana aleasă. Episcopul Aradului a criticat și prevederea care permitea transformarea școlii confesionale în școală comunală, în cazul când organele bisericești nu puteau încasa salariul învățătoresc: „Poporul român și preoțimea au învățat să iubească limba maternă, precum și religia lor. De

⁴ Az 1881-évi szeptember 24-ére hirdetett Országgyűlés lörendi házának naploja (Jurnalul Camerei magnaților din cadrul dietei convocată în ziua de 24 septembrie 1881), vol. I, pp. 432—444.

⁵ Ibidem, pp. 456—457.

⁶ Ibidem, pp. 468—469, 471.

⁷ Ibidem, pp. 472, 474, 470, 482.

aceea, ori de câte ori această comoară dragă este atacată — după cum se vede din proiectul de lege de sub întrebare — ce simte cea mai mare durere...⁸.

O cuvîntare deosebit de tăioasă a fost rostită în aceeași zi și de episcopul Nicolae Popeea, care a accentuat printre altele: „Așa se vede că la noi legile care sînt mai drepte față de naționalitățile nemaghiare și confesiunile lor, au fost promulgate ca ele să nu fie în nici un fel aplicate sau ele să piardă complect vigoarea prin legi ulterioare și treptat să fie anulate complet...”. Printre aceste legi, episcopul a menționat legea naționalităților și Statutul organic a Bisericii Ortodoxe Române. Legea pusă în discuție nu are ca scop îmbunătățirea învățămîntului sau a retribuțiilor dascălești, ci asimilarea naționalităților nemaghiare, deși „este bine știut că în această țară sînt și alte popoare care vor să trăiască cu limba, caracterul și cultura lor...”⁹.

În sfîrșit a luat cuvîntul mitropolitul care a reprobat faptul că dezbaterea are loc în cea de a doua zi a Rusaliilor ortodoxe. Enumerînd obiecțiile sale la prevederile legii, mitropolitul a conchis: „Scopul adevărat al prezentului proiect de lege nu este atît îmbunătățirea situației materiale a învățătorilor, ci mai ales restrîngerea dreptului de autodispunere a Bisericilor cu colorit național sau spunînd deschis, răscolirea autonomiei Bisericilor naționalităților”¹⁰.

Desigur, nici de această dată obiecțiile episcopatului nu au fost luate în seamă. La fel, nu a avut urmări nici memoriul pe care mitropolitul l-a predat suveranului, în urma audienței prilejuite de criza guvernamentală din 1895, expunînd „gravaminile” românești și în special ale Bisericii.

Episcopatul românesc a intervenit energic și cu ocazia discutării legii privind denumirea comunelor și altor toponime. În ședința din 10 noiembrie 1897, mitropolitul Miron Romanul a declarat că legea „a făcut o impresie foarte neplăcută înțelegînd prin aceasta mai ales pe românii și sașii din Ardeal...”¹¹.

În cursul dezbaterii pe articole, mitropolitul și cei doi episcopi sufragani, I. Mețianu și N. Popeea, au propus amendamente care ar fi permis utilizarea în continuare și de către oficialitate a denumirilor topografice tradiționale. Acțiunea episcopatului a avut, însă, doar un rezultat pentru moment¹².

În luna noiembrie 1898, Camera magnaților a luat în dezbateră proiectul de lege privind întregirea dotației preoțești. Mitropolitul și epis-

⁸ Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés főrendi házának naploja (Jurnalul Camerei magnaților din cadrul dietei convocată în ziua de 18 februarie 1892), vol. II, pp. 180—182.

⁹ Ibidem, pp. 186—188.

¹⁰ Ibidem, pp. 188—190.

¹¹ „Gazeta Transilvaniei”, anul 58, nr. 54 din 9/21 martie 1895, pp. 1—2.

¹² Az 1896-évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés főrendi házának naploja (Jurnalul Camerei magnaților din cadrul dietei convocată în ziua de 23 noiembrie 1896), vol. I, pp. 176—177.

copii din Arad și Caransebeș au înaintat "corpurilor legiuitoare un memoriu cerînd refacerea proiectului și eliminarea prevederilor oneroase Bisericii românești. Mitropolitul fiind bolnav la discuția generală a legii replica episcopatului a fost dată de episcopul Aradului. Ierarhul a subliniat că legea izvorăște din obligația statului de a ameliora situația clerului și mai ales a preoților cu venituri mici. Oferind o completare destul de modestă, guvernul își permitea să se amestece în drepturile autonome ale Bisericii și o excludea din stabilirea ajutorului. Mai mult, el stabilea completarea în mod individual, era investit cu drepturi discreționare și o putea suprima sub diferite pretexte, fără a ține seama de punctul de vedere al eparhiilor. O altă prevedere descriminantă era și diferențierea preoților în funcție de studiile de cultură generală. Proiectul de lege prevedea o renumerare dublă acordată clericilor cu opt clase de liceu, față de cei care aveau doar șase sau șapte clase. De fapt, această categorie din urmă cuprindea cea mai mare parte a clerului ortodox român.

Episcopul Ioan Mețianu a arătat că vina pentru această situație o poartă tot guvernul, "... deoarece nu a permis Bisericii Ortodoxe Române să înființeze licee confesionale, chiar pe spese proprii" și în consecință Biserica dispunea de un singur liceu. Ierarhul a mai subliniat faptul că și preoțimea cu studii mai înalte este chiar mai slab retribuit decît învățătorimea. Reprezentantul Mitropoliei mai cerea ca ajutorul de stat acordat clerului să se distribuie cu respectarea autonomiei bisericesti. În concluzie, era necesară retragerea proiectului de lege din dezbatere și refacerea lui în așa fel că să nu lezeze drepturile existente ale Bisericii.

Una din cele mai aprinse bătălii în Camera magnaților a fost determinată de legea școlară inițiată de ministrul Apponyi Albert. Cei trei ierarhi ortodocși au înaintat un protest energic. În ședința din 8 mai 1906, a luat cuvîntul mitropolitul Ioan Mețianu. El a obiectat forțarea limbii maghiare ca obiect de studiu în școlile românești și restrîngerea, în consecință, a materiilor de cultură generală.

O amplă cuvîntare a fost rostită și de episcopul Ioan I. Papp al Aradului. Chiar în introducere, el a subliniat că acest proiect de lege trebuie să excepteze „Biserica noastră”. A relevat că „noi, ca reprezentanți ai confesiunii susținătoare de școli, am apărut aici în apărarea drepturilor Bisericii noastre asigurate în legile fundamentale ale țării”. Episcopul a criticat intențiile guvernului, subliniind că ele „lezează pe lîngă multe alte drepturi autonome ale Bisericii noastre și acest drept cardinal ca ea să-și poată instrui enoriașii în limba lor maternă...”.

Problema cea mai importantă era că datorită sărăciei populației, iarna în multe locuri, copiii nu puteau frecventa școala din lipsă de haine. În numeroase localități din mediul rural, copiii erau folosiți ca păstori, deoarece satul nu era în stare să plătească oameni în acest scop. A fost criticată Prevederea care-l împuternicea pe ministru să refuze învățătorul ales, fără motive, și să-și impună candidatul său. Episcopul Aradului a mai criticat multe alte prevederi cuprinse în proiect, ca de exem-

plu dreptul autorităților pestăne de a-i subordona pe învățătorii confesonali.

O cuvîntare tăioasă a fost rostită de episcopul Papp și în ședința Camerei magnaților, din 1 aprilie 1909, cu ocazia discutării noii legi privind întregirea veniturilor preoțești.

El a arătat că în faza de pregătire a proiectului de lege, care modifica pe cea din 1898, nu s-a cerut părerea Bisericii Ortodoxe Române. În consecință, s-au comis o serie de greșeli și lăsate carențe. A fost ignorată situația protopopilor care sînt oameni cu familie și gospodărie proprie, preoții ortodocși au fost asimilați în mod eronat celor romano catolici. Episcopul a criticat reactivarea legii din 1840, care condiționa funcția preotească de cunoașterea limbii maghiare. De asemenea, dispoziția a fost formulată în așa fel încît asigura guvernului drepturi discreționare, deoarece nu exista vreo mențiune cu privire la forul investit cu dreptul de a defini gradul de cunoaștere a limbii oficiale, dar nici proiectul nu stabilea în ce măsură să impune preotului cunoașterea limbii maghiare.

Se acorda guvernului drepturi disciplinare, în timp ce judecarea activității antistatale era de atribuția tribunalelor.

O amplă și hotărîtă cuvîntare a fost rostită de episcopul Papp, în 1913, în ședința patruzecisîșase a Camerei Magnaților din legislatura 1910—1918. El a dat glas nemulțumirilor clerului, deoarece și de data aceasta salariul lor maxim a fost stabilit sub nivelul celui învățătoresc, deși aveau studii mai îndelungate. Mai mult, proiectul de lege ignora preoții care nu au terminat liceul, deși totalul anilor frecvențați depășea oricum pe cel al învățătorilor. Episcopul Papp a exemplificat cele spuse cu date statistice referitoare din eparhia sa. În concluzie a cerut ca primul ministru și ministrul de resort să nu permită ca „situația materială a clerului român, care nu este de invidiat, să se înrăutățească încă...”. După încheierea cuvîntării episcopului Papp, s-a urcat în tribună episcopul Miron Cristea din Caransebeș. El a arătat că majoritatea clerului ortodox-român, anume 1454 preoți, au un salariu anual redus și „trebuie să lupte cu neajunsurile și greutățile scumpetei”. Ierarhul Caransebeșului a criticat deosebit de tăios dispoziția preluată din legea anterioară, în virtutea căreia preoții cu calificare superioară nu puteau încasa salarii mai mari dacă predecesorii lor nu au beneficiat de această situație. „Această procedură mașteră (vitregă) este potrivită ca să întărească în opinia publică românească, convingerea că guvernele de pînă acum numai atunci s-au gîndit la poporul român cînd percep impozitele și cînd trimit cei mai vitali flăcăi de ai noștri pe cîmpul de luptă” — preciza episcopul Miron Cristea. În concluzie a propus anumite amendamente legii în vederea îmbunătățirii situației clerului român, unele dintre acestea fiind acceptate. La discuția pe articole a mai luat cuvîntul atît episcopul din Caransebeș cît și cel din Arad, dar de această dată propunerile lor nu au mai fost onorate.

O cuvîntare deosebit de importantă a rostit episcopul Miron Cristea la 21 iunie 1917 cu ocazia unei dezbateri dedicată sufragiului universal. În toiul crizei politice care a început să zguduie monarhia pajurei

bicefale, clasele stăpînitoare s-au văzut nevoite să pună în discuție această revendicare populară, cuprinsă și printre revendicările imediate ale românilor. Episcopul Miron Cristea a subliniat că poporul român „a înscris de mult pe stindardul său politic aceste două lozinci : democrație și sufragiu general, egal, secret și democratic”. Episcopul Miron Cristea a mai subliniat că în constituția Bisericii Ortodoxe Române, încă din anul 1868 s-a introdus principiul sufragiului universal. El a cerut ca și cercurile electorale să fie arundate corect. Măsuri artificiale au limitat la 40 numărul cercurilor electorale, avînd alegători în majoritate români. Arondarea din 1913 a redus această cifră la 17. Și acum se caută să se găsească „tot felul de chei, modalități și date născocite ca să se dejoace validarea politică a românilor”.

Episcopul Miron Cristea a mai subliniat și faptul că oricît ar fi pătruns legea electorală de „spirit democratic și oricît ar fi de largă bazele pe care-l pusă dreptul electoral universal, numai atunci să fi perfect, dacă se vor asigura și garanta pe toată linia curățenia alegerilor și libertatea votării”.

Este de notat că acest proiect de lege nu a mai intrat în vigoare, deoarece evenimentele anului 1918 au permis validarea dreptului de autodeterminare a poporului român din Transilvania. Jurnalul Camerei magnaților din epoca dualistă rămîne un document de mare însemnătate pentru definirea contribuției Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Banat la lupta de eliberare națională.

Pr. EUGEN GREUCEANU

IZVOARELE PRIMEI MONOGRAFII ÎNCHINATĂ REVOLUȚIEI CONDUSĂ DE HOREA. CÎTEVA CONSIDERAȚII.

„Corpusul” de documente apărut în ultimii ani și închinat revoluției lui Horea a însemnat nu numai un eveniment editorial ci și o necesară punere în valoare a surselor istorice care să ducă la o mai amplă cunoaștere a ceea ce a însemnat acest moment crucial în lupta românilor din Imperiul habsburgic pentru libertate și dreptate socială. Au fost publicate cu acest prilej trei volume de acte și documente și alte trei ce cuprind *izvoare narative*, 19 dintre aceste izvoare incluse în volumul II, ilustrează urmele lăsate de revoluția lui Horea în conștiința vremii, în gîndirea politică și în istoriografie. Printre ele se află și prima lucrare monografică din istoriografia noastră, intitulată *Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni ai Ardealului*, scrisă de

Alexandru Sterca Suluțiu¹, pe atunci mitropolit al românilor uniți din Transilvania (între anii 1854—1867).

Lucrarea lui Alexandru Sterca Suluțiu, terminată în anul 1856 și prefătată în 1860, constituie o amplă frescă a vieții românilor din Munții Apuseni, a doleanțelor și frământărilor lor, cu începere din a doua jumătate a secolului XVIII și pînă la revoluția din 1848, descrise de unul ce a trăit și s-a zbuțuit alături de ei timp de 22 ani și care din acest motiv vine cu o sumedenie de mărturii provenite de la părinții, rudeniile și cunoscuții săi participanți la răscoală.

Pe lângă manuscrisul original aflat la Cluj-Napoca², se mai păstrează alte trei copii: la Cluj-Napoca, Alba Iulia și București, cea din urmă fiind consultată și de noi³.

Pe lângă relatările unor martori oculari, participanți la răscoală, autorul a folosit și cîteva documente foarte importante, precum și cîteva lucrări apărute în Europa ce relatau și evenimentele anilor 1784—1785. Este desigur greu să se precizeze cîte documente și relatări a acumulat Al. St. Suluțiu de la colaboratorii săi și cîte dintre ele le-a studiat personal, dar este cert că unele dintre ele i-au fost furnizate de Ștefan Moldovan, vicarul său de la Hațeg, așa cum o atestă o corespondență descoperită recent⁴. De altfel, activitatea lui Alexandru St. Suluțiu — reliefată de numeroși istorici⁵ — s-a interferat deseori cu cea a vice-prefectului pașoptist⁶.

Se pune întrebarea: de ce i s-a adresat Suluțiu lui Ștefan Moldovan? Acesta era deja destul de cunoscut prin diferite scrieri cu caracter istoric. Pe lângă colecția de documente adunată anterior revoluției, la îndemnul lui Barițiu și Cipariu și păstrată pînă astăzi⁷, Ștefan Moldovan a întocmit chiar în această perioadă (1852—1857) și o scurtă monografie a mănăstirii Prislop⁸, apoi o alta dedicată antichităților romane din Țara Hațegului⁹ și lucrarea monografică despre orașul Hațeg. Toate conțin interesante date istorice cu caracter politic, bisericesc, demografic și etnografic. Nu se poate omite nici ajutorul acordat în aceeași perioadă lui Timotei Cipariu, privind adunarea cărților vechi din Țara Hațegului, atît de bogată în vestigii istorice. Și toate acestea se întîmplau în momente critice, destul de grele, pentru el personal, intervenite după consumarea evenimentelor din 1848—1849¹⁰.

¹ Izvoarele răscoalei lui Horea (sub red. acad. Șt. Pascu), seria B. Izvoare narrative, vol. II, București, 1983, pp. 332—443.

² B.A.R., fil. Cluj-Napoca, fond Blaj, mss. nr. 58.

³ B.A.R., mss. rom. 980, f. 222—345.

⁴ Arhivele Statului Alba Iulia, fond Mitropolia gr. cat. rom. de Alba Iulia și Făgăraș. Blaj-Cabinetul mitropolitului, nr. 449/1854, f. 1—23.

⁵ Pompiliu Teodor, Avram Iancu în memorialistică, Cluj, 1972, pp. 233—243; G. Bariț și contemporanii săi, vol. IV, București, 1978, pp. 356—404.

⁶ Ștefan Moldovan, pașoptistul, în „Flacăra”, nr. 47/25 noiembrie 1983, p. 14.

⁷ B.A.R., fil. Cluj-Napoca, mss. lat. nr. 229.

⁸ B.A.R., fil. Cluj-Napoca, nr. 328/1; Foale pentru minte..., nr. 19 și 20/1853.

⁹ Foale pentru minte... nr. 34—42/1853 și nr. 36—40/1854.

¹⁰ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Șt. Moldovan.

Intr-o emoționantă scrisoare din 11 mai 1854, Ștefan Moldovan îi trimitea lui Suluțiu un număr de patru documente¹¹ necesare lucrării „Istoria Horii...”, cu dorința „... să reprivească în seria luptelor părinților noștri, printre „suspinele umbrelor lor”, ca astfel „să ne învrednicim a ni se șterge lacrimile și a ajunge la un stadiu de onoare și lumină...” Documentele se voiau un cadou, pentru că în aceeași zi, i-a trimis lui Suluțiu o altă scrisoare¹² în care îl felicita pentru numirea sa ca mitropolit al Blajului.

Alexandru St. Suluțiu a folosit integral materiale trimise de Ștefan Moldovan, dar fără a menționa proveniența lor, ceea ce de fapt ilustrează contribuția pașoptistului la această monografie.

Primul document trimis de Șt. Moldovan este „*Reprezentățiunea nobilimei*” (maghiare) transilvane, trimisă din Tîrgu Mureș împăratului Iosif II în anul 1784, redactat în limba latină. El a fost transcris și folosit integral de Suluțiu fără a-l traduce¹³. Autorul afirmă că a cunoscut documentul, dar fără să precizeze dacă l-a cunoscut înainte sau după ce i l-a trimis Ștefan Moldovan. L-a folosit spre a prezenta optica nobilimii — contrară realității — cu privire la cauzele care au determinat răscoala „plebei valahe”. Suluțiu combate pe istoricii care au transcris doar opiniile nobilimii ce aruncase vina pe țăranii răsculați cerînd pedepsirea tuturor românilor.

Al doilea document este de fapt o relatare asupra revoluției lui Horea apărută în „Istoria universală” aparținînd lui C. F. X. Millot, relatare pe care Suluțiu o integrează, în totalitate, în manuscrisul său¹⁴. Ștefan Moldovan i-a trimis-o în limba română, după ce efectuase traducerea după versiunea germană a lui W. E. Christiani și nu după ediția originală franceză. Aici se cuvin cîteva precizări.

1. Cercetătorii consideră că traducătorul în limba germană a „Istoriei universale” aparținînd lui Claude Francois Xavier Millot (1726—1785), respectiv profesorul Wilhelm Ernst Christiani (1731—1790) de la Universitatea din Kiel, l-a continuat de fapt pe Millot și în prezentarea evenimentelor istorice, cu începere de la vol. XII. Prin urmare, vol. XV, care prezintă cauzele, desfășurarea și consecințele răscoalei, îl are drept autor tot pe E. Christiani¹⁵. Traducerea germană a acestuia a fost tipărită în două ediții, prima în 1793—1794, cea de a doua în 1813.

2. Potrivit relatărilor lui Ștefan Moldovan, se poate preciza că amănuntele asupra răscoalei lui Horea au fost traduse după cea de a doua ediție a versiunii germane a lui E. Christiani (Millot, *Allgemeine Weltgeschichte alter, mittler und neuer Zeiten*. Aus dem französischen, Mit

¹¹ Deși amintește doar trei, efectiv am găsit patru documente. Amănunte în *Izvoarele răscoalei lui Horea în lumina unor documente inedite*, în „*Orizont*” nr. 51/21 decembrie 1984, p. 14.

¹² Arhivele Statului Alba Iulia, *fond. cit.*, nr. 448/1854.

¹³ *Izvoarele răscoalei lui Horea...* (o.c.), pp. 334—339.

¹⁴ Idem, pp. 340—342.

¹⁵ Nicolae Edroiu, *Prima istorie universală care vorbește despre răscoala lui Horea*, în „*Acta MN*”, 1966, III, pp. 491—496.

Zusätzen und Berichtigungen von W. Christiani, vol. XV, Viena, 1813, pp. 339—344) și nu după cea din 1794 (tot vol. XV, însă pp. 389—394), cum apreciază editorii manuscrisului¹⁶.

3. Suluțiu a preluat extrasul tradus și trimis de Șt. Moldovan, fără a cunoaște lucrările lui Millot și nici traducerea lui Christiani, deoarece ortografiază pe Millot cu un singur l și reproduce automat pagina indicată de Moldovan, care, în cazul verificării, l-ar fi trimis la ediția a doua a traducerii germane.

4. Suluțiu îl consideră pe Millot autorul datelor despre răscoala lui Horea și nu pe Christiani, tocmai pentru că nu știa exact de unde a tradus Șt. Moldovan. Aceeși greșală se poate imputa și lui Moldovan care nu credem că știa cine era de fapt autorul pasajului referitor la răscoală.

5. Pasajul respectiv a fost tradus pentru prima oară în limba română de Ștefan Moldovan și nu de Al. St. Suluțiu, așa cum s-a apreciat până acum¹⁷, dar după ediția din 1813 a traducerii lui Christiani și nu după cea din 1794.

Al treilea document trimis de Ștefan Moldovan este „o frîntură din suplica lui Ioan Inochentie Micu”, episcopul Făgărașului, prevenind de „pe la” anii 1739—1740, către împăratul Carol VI, folosit și acesta de Suluțiu¹⁸.

Deși se știe că Inochentie Micu a înaintat la Viena numeroase petiții, editorii apreciază că Suluțiu se referă la *Supplexul* înaintat de episcop în anul 1744 împărătesei Maria Terezia¹⁹. Este adevărat că Suluțiu nu precizează anul „suplicei” lui Inochentie Micu, dar Ștefan Moldovan îl stabilește „pe la” 1739—1740, deși nici el nu putea fi sigur. Este cert, însă, că „suplica” în cauză este adresată împăratului Carol VI, deci poate fi datată maximum pînă la 10 octombrie 1740 cînd acesta a decedat. Mai mult, Inochentie Micu nu s-ar fi putut adresa împărătesei Maria Terezia cu „... prea evlavioase împărate...”. Deși unele părți ale ei „suplica” folosită de Suluțiu seamănă cu *Supplexul* din anul 1744, prin compararea textelor²⁰ am ajuns la concluzia că sînt două documente diferite. Prin urmare, sînt două petiții scrise la intervale de timp diferite. „Suplica” transcrisă de Suluțiu²¹ avea un alt început, după cum l-a informat Ștefan Moldovan, iar Suluțiu a tradus de la „... a tempore adhaec Traiani...” (încă din timpurile lui Traian). Tot Ștefan Moldovan nota la sfîrșitul „suplicei”: „hic est finis fragmenti, sed non est finis dolorum”.

Ultimul document trimis de Ștefan Moldovan lui Suluțiu este o reprezentare a guvernului Transilvaniei către împăratul Carol VI

¹⁶ Izvoarele răscoalei lui Horea (o.c.), p. 443.

¹⁷ N. Edroiu, *art. cit.*, p. 494.

¹⁸ Izvoarele răscoalei lui Horea (o.c.), pp. 350—353.

¹⁹ Idem, p. 445, n. 68.

²⁰ A. Decei, *Memoriul (Supplex libellus) lui I. Inochentie Micu Klein către regina Maria Terezia din anul 1744*, în „AIIA”, X, Cluj, 1967, p. 23; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 149.

²¹ Izvoarele răscoalei lui Horea (o.c.), p. 439.

(„Supplicatio Regii in Trannia Gubernii...”), împotriva episcopului Inochentie Micu. Acțiunile acestuia, nenumăratele petiții și memorii pentru acordarea de drepturi națiunii române, adresate direct împăratului, prin ocolirea forurilor politice locale, au stîrnit un „violent rechizitoriu la adresa clerului și poporului român”²² începînd cu data de 17 martie 1735 de cînd datează această reprezentațiune” înserată de Suluțiu în „Istoria Horii...” cu ajutorul lui Șt. Moldovan.

Cele patru documente reflectă meritul incontestabil al lui Ștefan Moldovan în adunarea materialului utilizat de Alexandru Sterca Suluțiu la alcătuirea primei monografii închinată luptei românilor din Transilvania în secolul XVIII, pentru afirmarea drepturilor lor legitime în propria lor țară.

Pr. GHEORGHE NAGHI

²² D. Prodan, o.c., p. 143.

O CTITORIE A PATRIARHULUI MIRON CRISTEA : MĂNĂSTIREA „IZVORUL MIRON” — ROMÂNEȘTI

În trecutul Bisericii și al patriei noastre, mănăstirile au ocupat un loc distinct, aparte. Ele au fost vatra de început a culturii și artei românești. În pridvoarele lor s-a împlinit învățătura de carte, în ele s-au copiat primele manuscrise patristice și laice, s-au tipărit cărți, s-au pictat icoane și chipuri de filozofi ai antichității clasice, s-au sculptat cruci, troițe, monumente funerare, portaluri; din ele au generat tehnici de psalmodiere și neegalate xilografuri și măiestrii miniaturale. Și toate la un loc au contribuit la unitatea în duh a neamului nostru.

La fel ca în Dobrogea și în alte provincii românești, în Banat s-a desfășurat o vie și susținută viață monastică, încă din primele veacuri ale evului mediu. Mănăstirile „Sf. Ioan Botezătorul” din Morisena (Cenad), atestată documentar din secolul X, apoi Săraca, Vărădia, Călugăra, Partoș — sint doar câteva dintre lăcașurile de închinare și sihăstrie românească, încărcate de istorie, de pe aceste meleaguri. Asupra lor s-a abătut, însă, urgia stăpînirilor străine neamului nostru. Unele au rezistat, ciudat, în această crudă confruntare, altele și-au pierdut strălucirea și frumusețea de odinioară, dar cele mai multe au căzut pradă impactului brutal cu oligarhia străină neamului și credinței noastre strămoșești. Vestigiile lor constituie, însă, o mărturie peste timp asupra jertfelor și muceniciei poporului nostru de pe aceste meleaguri, în păstrarea identității naționale și a atașamentului la Biserica noastră dreptmăritoare.

La începutul celui de al doilea deceniu al veacului nostru, în perimetrul Banatului, aflat încă sub dominație străină, se punea piatră de temelie unei noi vetre mănăstirești. Îndurerat de drama mănăstirilor ardelenene și bănățene, vrednicul de pomenire patriarh dr. Elie Miron Cristea, pe atunci episcop al Caransebeșului (1910—1919), a imprimat vieții monahale bănățene un nou reviriment, în ciuda opreliștilor și piedicilor puse de guvernânții monarhiei bicefale habsburgice. În anul 1911, ierarhul efectuase o vizită arhierescă în părțile Făgetului, vechi centru protopopesco, unde, impresionat de frumusețea locurilor de la poalele Padeșului care conservau și amintirea unei vechi sihăstirii, a hotărît să ridice

o mănăstire. În anul următor, 1912, din dania sa și a surorilor Maria și Susana Glava din Românești, care au pus la dispoziție terenul, s-a pus și piatra fundamentală. Mănăstirea avea să poarte hramul „Sf. Prooroc Ilie”, după numele din naștere al ierarhului, iar datorită apelor termale care țîșnesc din adîncul pămîntului, ea a devenit cunoscută și sub numele de „Balta caldă”. Lucrările de construcție și amenajare au continuat și după trecerea vrednicului ierarh la cîrma întregii Biserici Ortodoxe Române, respectiv pînă în anul 1929, prin stăruința preotului Teodor Băianțu din Românești.

Țirnosirea mănăstirii s-a făcut în anul 1931, de către episcopul de atunci al Caransebeșului, Iosif Traian Bădescu. Mai tîrziu aveau să se ridice alte chilii și anexe necesare personalului monahal.

Noul așezămînt a fost încredințat monahului Tarasie Marcu, născut în Lipova. I-au urmat ieromonahul Patrachie Benga, provenit de la mănăstirea Cernica, dar originar din Sintești, apoi ieromonahul Roman Oprîșoni din Gladna Română, în timpul căruia s-au amenajat izvoarele cu apă caldă, tămăduitoare. După Visarion Sintescu, conducerea mănăstirii a fost încredințată singelului Valerian Jic, care printre altele a sădit și o frumoasă livadă cu pomi fructiferi, iar apoi ieromonahul Timotei Iftimie, actualul arhimandrit și stareț al vechii mănăstiri Hodoș-Bodrog. Și tot în perimetrul mănăstirii „Izvorul Miron”, de liniște și reculegere, și-au găsit veșnica odihnă protosingelul Constantin Eftimie, monahii Vasile Glava și Antonie Teodorescu, protosingelul Ieronim Balintoni din Gladna Română, monahul Alexandru Costache, protosingelul Gherasim Moisescu la Timișeni fost paroh în satul Românești, ieromonahul Alexe Udrea, etc. Dintre aceștia, protosingelul Ieronim Balintoni s-a impus și ca un talentat sculptor, lucrînd actuala tîmplă a vechii biserici „Sfîntul Nicolae” din Scheii Brașovului, a bisericii așezămîntului românesc din Ierusalim, iar pe cheltuiala familiei Dionisie Feneș din Făget și ajutat și de sculptorul Busuioc din Berliște — Oravița a executat și tîmpla bisericii „Izvorul Miron”. Acestui vrednic dătător de frumuseți artistice, i-au succedat singelul Gheitzet Dumbravă, bun gospodar, care și-a legat numele de alte vrednice realizări, apoi ieromonahul Ieronim Stoican, actualul duhovnic al mănăstirii „Sfîntul Ilie de la Izvor” — Vasiova, iar din toamna anului 1985, semnatul acestei modeste evocări.

Potrivit arhitecturii tradiționale ortodoxe, biserica mănăstirii „Izvorul Miron” a fost construită în stil neo-bizantin, în plan de navă, ușor treflată, cu fundații de piatră cu soclu înalt, avînd ziduri de piatră și cărămidă, susținute în exterior de șase contraforți, cu două turle din lemn de stejar și brad. La intrare, acoperișul evazat se sprijină pe patru coloane cilindrice, formînd o mică estradă înaltă, cu șapte trepte.

Interiorul bisericii este compus din absida centrală, semicirculară, a altarului, proscomidiar și diaconicon cu intrare din exterior, absidele laterale semicirculare, cu tavanele lor concave. Ferestrele din altar și naos amintesc pe cele medievale, înalte și înguste, iar la pronaosul cu tavanul plat, ele sînt mai lungi. Exonartexul este înalt, cu tavanul drept, iar coloanele se leagă între ele cu arcuri semicirculare atît frontal cît și

în părțile laterale. Pe fațadă, deasupra coloanelor, se desfășoară frontonul bisericii.

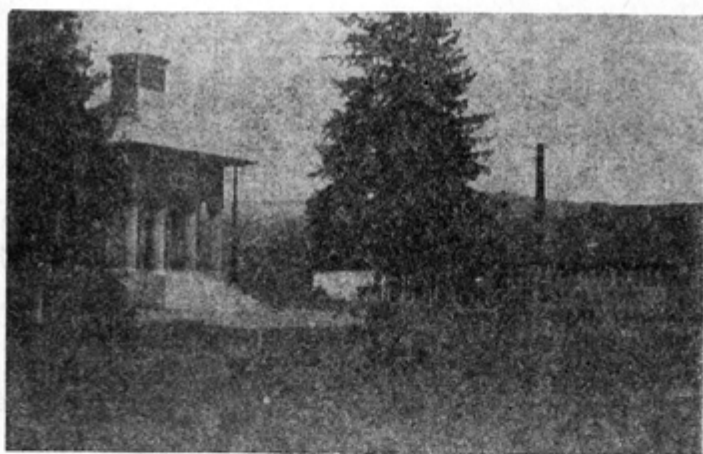
Iconostasul este construit din lemn de tei, împodobit cu delicate ornamente bizantine, măiestrit sculptate, iar icoanele sînt pictate în ulei pe pînză maruflată, în același stil tradițional ortodox.

Pînă în anul 1980, biserica n-a fost pictată. Interiorul era zugrăvit cu cîteva cruci imprimate și icoane în ramă, așezate pe pereți. Lucrările premergătoare picturii bisericii au impus construirea unui acoperiș nou, mult mai evazat, acoperit cu tablă nouă. De asemenea, cele două turle au fost îmbrăcate cu tablă zincată, s-a construit un nou pod sub streșină, iar pereții au fost decapați prin înlăturarea în întregime a vechii tencuieli, pînă la zidăria de piatră, și retencuiți din nou. Au fost confecționate și uși noi. Partea de la intrarea în biserică a fost înfrumusețată prin lucrări de sculptură, împodobindu-se cele patru coloane cu ornamente în relief.

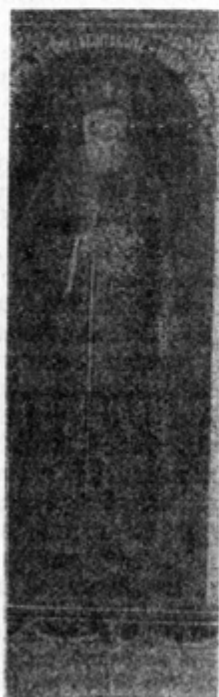
În anii 1980—1981 au început lucrările de pictură în frescă, executată de prof. Ion Șulea-Gorj din Timișoara. Biserica mănăstirii a fost împodobită nu numai în interior, ci și în exterior, în întregime, fiind prin aceasta o realizare unică în Banat. Pictura a fost executată cu straturi de pastă de var și culoare, suprapuse prin repetări, pentru a-i conferi o aderență cît mai mare și rezistență la timp. Exteriorul este împărțit în trei registre. Primul, de sus, redă scene din minunile Mîntuitorului, în cea de mijloc sînt pictați sfinți mucenici, iar în ultimul registru, biografia Sfîntului Prooroc Ilie Tezviteanul, sub a cărui ocrotire a fost pus așezămîntul. În pridvor, se află pictată „Judecata de apoi”, pe tavan îngeri, iar pe fronton, în medalion, Sf. Prooroc Ilie, între îngeri și jerbe de ornamente. Acordul cromatic se realizează pe albastru și ocru, ceea ce conferă întregului ansamblu legătură și unitate. Spre a o proteja, pictura a fost tratată cu emulsie de ceară de albine.

În ultimii ani, prin aceeași purtare de grijă a Chiriarhului eparhiei și sub asistența factorilor de resort ai Centrului eparhial, mănăstirii i-au fost aduse alte îmbunătățiri, printre care : placarea în travatin a soclului bisericii și îmbrăcarea în marmoră albă a treptelor de la intrare, restaurarea chiliilor personalului monahal și construirea unui paraclis pentru oficierea serviciilor divine pe timp de iarnă, cu hramul „Nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul”.

Intemeiată pe vechi și sănătoase tradiții, ctitoria „Izvorul Miron” din Românești traversează astăzi, împreună cu numeroșii ei închinători și vizitatori care o cercetează și împreună cu întregul nostru popor, cea mai luminoasă epocă din istoria patriei noastre, fiind organizată corespunzător și ducînd mai departe mesajul rugăciunii și al muncii pentru mai binele obștesc.

Mănăstirea „Izvorul Miron” ; vedere generală.

Clătorul așezămin-
tului ; patriarhul
Miron Cristea.

Detalii din interiorul bisericii ;
„Sfinții români”.

PROTOPOPUL DR. GEORGE POPOVICI (1862—1927)

Unul dintre exponenții de frunte ai vieții noastre naționale și bisericesti de la cumpăna veacurilor XIX—XX a fost și protopresbiterul dr. G. Popovici.

Frate al renumitului slavist Iosif Popovici, a văzut lumina zilei la 25 aprilie 1862, într-o familie preotească, în localitatea Cliciova din apropierea Lugojului. Urmează școala primară și cea secundară în comuna natală și la Lugoj, trecându-și examenul de bacalaureat în 1881. Din matricolele existente în arhiva liceului „Coriolan Brediceanu” rezultă că tânărul G. Popovici a fost notat doar cu „exceptional” și „foarte bine”. Studiază apoi la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde la 1886 i se conferă titlul de doctor în disciplinele teologice, fiind al doilea doctor în Teologie de pe raza Mitropoliei de la Sibiu (cel dintâi a fost I. Olariu). La Viena a frecventat Facultatea de Filosofie (1885/86), audiind și câteva cursuri la romano-catolici și la protestanți, după care — la invitația episcopului Ioan Popasu al Caransebeșului — ocupă catedra de Dogmatică la Institutul său diecezan. În 1887, la vârsta de numai 25 ani, a fost ales, cu unanimitate de voturi, protopop al Lugojului, funcție ce o deține până la decesul întimplat în 27 decembrie 1927. Încă de la începutul carierei sale preoțești a fost membru în toate corporațiile eclesiale, inclusiv în Congresul național bisericesc, precum și în fruntea tuturor societăților culturale și a epitropiilor fundationale, desfășurînd deopotrivă o vie lucrare și în conducerea despărțămîntului „Astra”. Pe parcursul vieții, dr. G. Popovici a avut și o bogată activitate publicistică, înscriindu-și numele printre colaboratorii organelor „Foaia diecezană” (Caransebeș), „Luminătorul” și „Dreptatea” (Timișoara), „Drapelul” (Lugoj) și „Gazeta Transilvaniei” (Brașov)¹. Relativ la scrierile lui în volum, amintim

¹ Asupra datelor bio-bibliografice, a se vedea: dr. A. Cosma, *Istoria presei române din Banat*, I, Timișoara, 1932, p. 98; I. D. Suciu, *Literatura bândjeand de la început pînă la Unire (1582—1918)*, Timișoara, 1940, pp. 340—341; *Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXXI 1908—1909, partea administrativă și dezbateri, pp. 210—212; ziarul „Drapelul” din 22 iunie 1909, nr. 60; rev. „Luceafărul” din Sibiu, nr. 16—17 din 1909, p. 357; Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972 (cu unele accente critice); Gh. Luchescu, *Lugojul cultural artistic*, Timișoara, 1975, p. 93; I. Stratan, *Dor de itași*, Timișoara, 1977, p. 203; I. Iliescu, *Cultura și cărturarii bândjeni în deceniile independenței*, Timișoara, 1977, passim.

titlurile: *Religiunea și știința* (disertația), Caransebeș, 1899; *Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică sub împăratul Leopold I*, Caransebeș, 1901; *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, *Articole de cuprins literar*, apărute în 1904 sub pseudonim²; *Cuvântări bisericești, I—II*, Caransebeș, 1904, 1908; *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, 1919 (lucrare publicată postum la Caransebeș în 1929). Lucrarea *Diferite însemnări istorice asupra Banatului*³ (probabil pierdute) urmau să completeze informația diacronică privitoare la această provincie.

Dintre operele sale tipărite, cu un conținut variat (omiletic, istoric, literar și cvasi-sociologic), cea mai însemnată rămâne *Istoria* pomenită mai sus⁴ pentru care Academia Română, Secția istorică, în ședința din 28 mai 1909, apreciindu-i meritele — implicit cele dobândite pe tărîm patriotic — l-a ales membru corespondent, iar Societatea istorică din București, ca membru ordinar. Lucrarea începe de la proto-istorie, dar „importante pentru multe amănunte (...) sînt capitolele 16, 17 și 18, consacrate timpurilor moderne” — conchide marele polihistor N. Iorga⁵. Ideea fundamentală a istoriei lui Popovici este aceea a permanenței elementului autohton în stînga Dunării, autorul protestînd ferm împotriva celor ce „vor să șteargă existența românilor din Banat (...)”, fără a-și da seama că din poporul român fac o minune, că unde n-a existat fără ocupațiune cu soada, să existe atît de numeros, puternic și încheat, cum de fapt se arată astăzi și cum s-a valorat și în trecut”⁶.

Deosebit de cultivat, pe lîngă arma scrisului, el a utilizat și funcțiile ce le îndeplinea în diferite organisme civile și eclesiastice tot spre binele poporului său. Un merit personal este de a fi reușit să angreneze în problemele bisericești și școlare personalități verificate, precum Coriolan Brediceanu, dr. George Dobrin, Ștefan Antonescu, dr. Ștefan Petrovici, dr. Valeriu Braniște, dr. Cornel Jurca, dr. Virgil Bejan, Ioan Vidu. Privitor la Vidu, de pildă, se cunoaște rolul protopopului Popovici în stabilirea acestuia în orașul de pe Timiș. La 23 februarie 1918, același protopop înaintează „rugarea comunei bisericești” lugojene, pentru eliberarea maestrului Vidu din închisoarea de la Șopron⁷. Foarte interesante sînt și rapoartele — pînă acum insuficient studiate — prezentate periodic de protopopul Popovici „despre mersul afacerilor bisericești, școlare și fundanționale din protopresbiteratul Lugojului”.

Membru de seamă al Partidului Național Român din fosta monarhie austro-ungară, G. Popovici a activat intens și în sinul „Congregației

² A. Ghidiu — I. Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 214.

³ I. D. Suciu, o.c., pp. 340—341.

⁴ *Ibidem*.

⁵ N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 5, n. 2.

⁶ V. Muntean, *Bizanțul și românii în opera lui G. Popovici*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 9—12/1976, p. 666.

⁷ Mulțumim preotului Gh. Naghi pentru această informație valoroasă (originalul se află în Arhiva Mitropoliei Banatului — Timișoara).

comitatense"⁹. Astfel, la Conferința națională a P.N.R. din 11/23 iulie 1893, întrunită la Sibiu în interesul solidarizării neamului românesc cu conținutul Memorandum-ului, el a fost ales vicepreședinte al biroului. La scurt timp, Comitetul central al partidului intuind sentința în procesul memorandiștilor a numit un comitet de substituți care să continue activitatea partinică; din comitet făcea parte și G. Popovici. După înțemnițarea întregului Comitet central al P.N.R. și interzicerea acestuia, dr. Popovici a luat inițiativa convocării unei consfătuiri confidentiale la Arad, care în 29 septembrie 1894 — sub președinția sa — a elaborat un raport pentru ținerea unei conferințe generale a alegătorilor. Acesta a avut lor în 23 noiembrie din același an la Sibiu, hotărînd: declararea ordonanței ministrului de interne de interzicere a activității P.N.R. ca fiind neconstituțională și contrară legilor în vigoare, menținerea în vigoare a programului partidului de la 1881; condamnarea ideii de „stat național unitar maghiar” și convocarea unui congres al naționalităților din Imperiul austro-ungar¹⁰.

După eliberarea memorandiștilor din temniță, accentuîndu-se tot mai mult neînțelegerile din sinul P. N. R. cu privire la tactica de urmat în viitor față de alegerile parlamentare, președintele partidului dr. I. Rațiu — cunoscînd prestigiul de care se bucura protopopul Lugojului — îi încredințează misiunea de a conduce o consfătuire la care să participe și „activiști” și „pasiviști”, spre a găsi baza unui acord pentru păstrarea unității de conducere a partidului. Această conferință, prezidată de G. Popovici în Timișoara la 13 iulie 1901, marchează primii pași spre ralierea tuturor fruntașilor români transilvăneni¹⁰. Deoarece Conferința națională din 10 septembrie 1905 a decretat „abandonarea politicii de pasivitate”, organizația partidului din județul Caraș-Severin a hotărît ca în alegerile parlamentare din 1906 să se consolideze în toate cele șapte circumscripții electorale. În circumscripția Lugojului, la propunerea lui Valeriu Braniste, a fost proclamat candidat „prota Logojului”. Motivul consta în faptul că aici era situația cea mai grea, numărul alegătorilor români întrecînd pe cel al neromânilor cu abia vreo 400. Ultima oară cînd s-a ales deputat român în această circumscripție a fost în anul 1869. De atunci s-a schimbat treptat raportul numeric de voturi în defavoarea românilor, datorită coloniilor străine înființate după 1881¹¹.

Invitat să se prezinte în mijlocul poporului, dr. G. Popovici și-a expus programul, stăruind asupra luptei pentru limba maternă și validarea ei în administrație și justiție, asupra reorganizării și aplicării legii naționalităților, pentru respectarea autonomiei noastre bisericești și

⁹ A. Ghidiu — I. Bălan, o.c., p. 213.

¹⁰ I. Popescu Puțuri și A. Deac, *Unirea Transilvaniei cu România*, ed. II, București, pp. 720—721.

¹¹ N. Cordoș, *Consfătuirea confidentială a P.N.R. la Timișoara (1901)* în „Banatica”, VII, 1973, pp. 251—258; I. Stratan — V. Muntean, *Monumente istorice bisericești din Lugoj*, Timișoara 1981, p. 78.

¹² Gh. Birăescu, *Infiltrațiunile maghiare în secolul XIX și depopularea Banatului*, București, 1939, p. 151.

școlare, precum și pentru sprijinirea școlilor și parohiilor române din partea statului. În încheiere, făgăduia că va milita pentru bunăstarea co-naționalilor săi în special pentru populația băștinașă de pe valea Begheiului, lipsită de pământ, pentru a fi improprietărită din domeniul statului. În ciuda presiunilor exercitate de autoritățile administrative, toată suflarea românească l-a votat pe protoiereul lugojean. Mandatul său a fost însă contestat, pretextându-se că programul P.N.R. este contrar unității și integrității statului maghiar. În temeiul acestui program G. Popovici a cerut autonomia Ardealului „în limitele despărțirii” (de Ungaria). În timpul alegerilor au intervenit și alte elemente neplăcute autorităților; semnul alegătorilor români a fost „frunza verde” pe care o purtau la pălărie, simbolizând ideea marii Dacoromânii, românii au venit la vot steaguri având năframe în diferite culori, între care și cele ale României; în ziua alegerilor s-a cântat „Deșteaptă-te, române...”, iar preoții prin predici și rugăciuni au influențat poporul...¹².

După dezbateri și cercetări care au durat mai bine de opt luni, mandatul de deputat al Lugojuului a fost anulat, dispunându-se efectuarea de noi alegeri în acest cerc (martie 1907), când G. Popovici a obținut din nou un răsunător succes.

Deputatul Lugojuului și-a inaugurat activitatea parlamentară printr-un discurs-rechizitoriu la adresa proiectului de lege „Appony”, prin care se căuta maghiarizarea școlilor noastre confesionale, subliniind că „la noi românii, sentimentul național este atât de dezvoltat, încât poporul acesta, adevărat, poate fi nimicit prin foc și fier, dar a-l despoia de limba sa, de naționalitatea sa și a-l contopi cu alt popor nu este cu putință”¹³.

În 1918, când Imperiul bicefal era în curs de dezmembrare, dr. G. Popovici participă împreună cu membrii Comitatului executiv al P.N.R. (V. Goldiș, Al. Vaida, Șt. Cicio. Pop, A. Vlad, A. Lazăr, I. Suciu și I. Ciordeș) la memorabila conferință ținută la Oradea în 12 octombrie, la care s-a stabilit proclamarea independenței națiunii române oprimate din monarhie și prin urmare dreptul la autodeterminare a populației românești din Transilvania¹⁴. Apoi, la 1 Decembrie 1918, a luat parte, în calitate de parlamentar de drept al Bisericii române din Banat, la marea Adunare Națională de la Alba Iulia, unde s-a decretat unirea românilor din Transilvania, Banat și din toate teritoriile locuite de ei, cu România. În preajma Conferinței de pace de la Paris, dr. G. Popovici a inițiat și a desfășurat o vie activitate pentru evidențierea drepturilor noastre istorice asupra Banatului, redactând memorii și prezidind mari adunări populare, ca aceea de pe Cîmpul Libertății din Lugoj (10 iunie 1919), la care au participat peste 70.000 români bănățeni, sau cea de la Timișoara din 10 august 1919. „La invitație mai înaltă”, a redactat menționatul

¹² Detalii în „Drapelul”, nr. 55 și 111/1906.

¹³ *Ibidem*, nr. 36 (27 martie) 1907.

¹⁴ I. Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 38.

Protopopul dr. George Popovici.

Memoriu istoric asupra integrității Banatului, iscălit de toți fruntașii români bănățeni și comunicat și guvernului din București, Consiliului dirigent din Sibiu și generalului Franchet d'Espèrey. A întocmit apoi memoriul delegației bănățenilor, trimis României, ca și memoriul înaintat generalului Berthelot.

Hotărîrea de unire pentru eternitate cu țara-mamă este reflectată și în cuvîntarea rostită la 24 mai 1919 de protopopul Popovici, care, făcîndu-se exponentul dezideratelor poporului român și ale naționalităților conlocuitoare din Banat, spunea : „Urmînd glasul vremii, delegații noștri care s-au putut strecura la Alba Iulia participînd la memorabila adunare din 1 Decembrie 1918, au declarat categoric, conform dorinței și voinței poporului român bănățean, că aderă la unirea Banatului cu România”¹⁵.

Prin viața și scrisul său, închinat slujirii neamului românesc, protopopul ortodox dr. George Popovici rămîne în conștiința posterității ca o importantă figură din galeria marilor noștri înaintași, un luptător de marcă pentru unitatea noastră spirituală și statală.

Dr. VICTOR LĂZĂRESCU — pr. dr. VASILE V. MUNTEAN

¹⁵ Dr. G. Popovici, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929, p. 50.

I. D. ȘTEFĂNESCU, UN ÎNVĂȚAT ROMÂN DE PRESTIGIU EUROPEAN

Construind cu tenacitate și înțelegere un sistem unic de interpretare a artei vechi românești, conexînd-o pe aceasta mereu cu fenomenele social-politice interne și externe în cadrul cărora a evoluat, I. D. Ștefănescu s-a ridicat la înălțimea marilor personalități ale istoriei artei românești. Privită din perspectivă istorică, opera sa — amplă, bogată și rezistentă, în liniile ei de forță — stă alături de cea a lui Nicolae Iorga, a lui I. Vătășianu, a lui G. Oprescu. Alături de asemenea savanți, I. D. Ștefănescu ocupă un loc distinct, iar scrierile sale, împreună cu elaboreatele acestora, au meritul de a fi introdus în arta europeană monumentele din România și, mai întii de toate, pictura murală. Pe aceasta, învățatul o găsea demnă de toate elogiile, numind-o „glas al zidurilor”, deslușind-o și propovăduind-o în numeroasele locuri unde cuvîntul său s-a făcut auzit. Urma astfel îndemnurile intuitive mai vechi, care constataseră legăturile artei românești cu marile curente și școli europene¹. Aceasta numai pe de o parte, pentru că tot atît de puternice fuseseră acestea cu arta bizantină și cultura de factură romanică ce se dezvoltase în legătură cu aceasta la sud de Dunăre. Deci un element contextual legat de acea „neliniște care ține spiritul treaz”, tradiția². Posesor al unei culturi istorico-artistice și teologice excepționale, mai întii de toate din aria istoriei religiei și a artei bisericești, I. D. Ștefănescu a (re)văzut de aproape, a cercetat, cu lupa, și a înregistrat cu ochiul apoi pe pelicula fotografică, mii și mii de monumente, în primul rînd pe cele din Țară, înțelegînd specificul lor, caracterul lor național, starea de spîrit la care au răspuns artiștii. S-a apropiat mai mult de cauzalitate, cercetînd originea, rostul și rolul Ortodoxiei în istoria și arta românilor, a realizat cum — parafrazînd un artist pictor — fresta, cu ctitorii și compozițiile ei, reprezintă maniera individuală și caracterul artistului, felul său de a gândi, simți, crea, dar și implicarea lui ca parte a obștei³.

¹ Vezi, de pildă, la Sp. P. Cegăneanu, arh., *Din odoarele bisericești ale Muzeului Național*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice”, an. III, nr. 1, fasc. 9, ian.-martie 1910, p. 1.

² S. M. Cantacuzino, *Introducere la studiul arhitecturii*, București 1926, p. 13.

³ Olga Greceanu, *Specific național în pictură*, București, 1939, p. 22, 53.

Prin numeroasele sale lucrări apărute în țară și în străinătate el domonește pregătirea universitară de excepție, făcută sub îndrumarea lui G. Millet, Ch. Diehl și H. Focillon. Cu primul și-a pregătit și sub îndrumarea sa și-a susținut doctoratul, la 10 martie 1928, la Sorbona iar apoi, timp de 12 ani, i-a fost colaborator la *Ecole des Hautes Etudes et des Sciences Historiques et Religieuses*. Magistrul numit, ca și cel de-al doilea, sau un alt celebru savant francez, H. Focillon, i-au oferit lui I.D. Ștefănescu o catedră la Sorbona. Alții, ca Alfres Baudrillart, l-au adoptat ca profesor asociat la Universitatea catolică din Paris, iar prof. Paul Henri la cea din Bruxelles. Mai degrabă apreciat în afara granițelor patriei, I. D. Ștefănescu face dovada unor largi cunoștințe din domenii destul de puțin cunoscute și unde doar cîțiva învățați răzbisera pînă la acea vreme; adăuga ca argumente sistemului său științific (teoretic) o suită de monumente — ce începeau odată cu deceniul III al veacului nostru să pătrundă în scrierile de istoria artei europene —, cele din România. Pe acestea le prezenta într-un larg context social și politic, istoric și artistic, expuse totdeauna cu un har pedagogic și de conferențiar rar întîlnite⁴. Astfel, autorul lucrărilor de referință *L'évolution de la peinture religieuse du Moldavie, Bucovine, Transilvanie, Valachie* (8 vol. 1200 p., 700 planșe), tipărită pe cheltuiala Sorbonei, și *L'illustration des liturgies* (5 vol.) cu spesele Universității din Bruxelles, ajungea în pragul anilor 1930 o personalitate (re)cunoscută pe plan european, apreciată și considerată onorantă pentru oricare din universitățile occidentale. Priceperea și competența lui I. D. Ștefănescu în arta religioasă continentală — în primul rînd cea de factură bizantină — îi aduc numeroase invitații de a organiza expoziții cu artă românească, a colabora la lucrări științifice sau a susține conferințe, fie la Atena, Paris sau la Bruxelles, fie — în urma invitației papei Pius al XI-lea, din octombrie 1936 — la Roma. Din unghiul acesta de vedere, al străinătății, personalitatea savantului român se revelează și mai pregnant, ca deosebită. Fie că era felicitat pentru succesele sale științifice⁵ sau pentru impresia remarcabilă pe care conferințele sale o produsese⁶, confrății din prestigioase instituții academice și universitare europene, au mereu cuvinte de laudă la adresa colegului lor român. Unii îl considerau „reprezentant distins” al școlii științifice românești⁷, căreia i-a făcut mari servicii, alții îi remarcă „în-

⁴ Harul pedagogic fusese recunoscut încă din anii cînd funcționează ca profesor la Brăila și București (1913—1916), apoi ca director al Liceului Refugiaților de la Iași (1917—1918), unde inițiasă — primul în țară — audiții de vioară și pian însoțite de prelegeri de estetică și istoria artei, la care i-a avut ca invitați pe Mircea Bărsan, George Enescu, Aurel Popovici, Alfred Alexandrescu, Constantin Bobescu, Cella Delavrancea, Florica Acontz, Constantin C. Nottara ș.a.

⁵ Într-o scrisoare din mai 1931 H. Focillon îi adresa cuvinte de laudă pentru studiul asupra monumentelor românești apărut în „Memoires et monuments E. Piot”.

⁶ Vezi felicitările lui Henri Gregoire pentru modul magistral în care a conferențiat, în 1932, la Institutul de filologie și istorie orientală a Universității din Bruxelles (cf. scrisoarea din 21 octombrie 1936).

⁷ Scrisoare H. Focillon, 17 iunie 1939.

vătătura" și „caracterul moral”⁸ iar Ch. Diehl îl numea „învățător în relația dintre artă și religie, muncitor de excepție în aria monumentelor istorice”⁹. Magistrul său, G. Millet, considera că scrierile elevului său i-au adus „stima tuturor celor interesați de arta bizantină și de glorio-sul trecut al României”¹⁰.

Un lung șir de corespondenți — printre care îi aflăm pe Paul Henri, Arthur Watson, Paul Lemerle, David Talbot Rice, René Marique, Djurdjo Boskovic, René Guiland ș.a. — dovedesc întinsele legături științifice ale lui I. D. Ștefănescu cu mari personalități ale istoriei artei universale, cu cei mai autorizați specialiști ai vremii sale¹¹.

Pină în ultimele zile ale vieții, I. D. Ștefănescu a fost o prezență activă, nu numai didactic, științific, domenii în care lucrările sale demonstrează o mare capacitate de cuprindere tematică, dar și printr-o exemplară activitate practică: de membru al Comisiunii Monumentelor Istorice (din 1940), ca organizator și președinte al Comisiei de pictură bisericească, unde a creat o metodologie de avizare și control, luând măsuri pentru asigurarea condițiilor de lucru în ce privește restaurarea picturii murale¹². Militând pentru restaurarea științifică el arăta, îndreptățit de experiență, că: „Restaurarea unui monument pictural pretinde o competență și un tact excepțional. O operație științifică de descoperire și de înțelegere trebuie să preceadă neapărat lucrarea tehnică dar aceas-ta din urmă cere, răbdare, tact artistic, vreme și mijloace potrivite. Și

⁸ Scrisoare A. Baudrillart, 22 mai 1937.

⁹ Scrisoare, Ch. Diehl, 1 iunie 1935.

¹⁰ Scrisoare, G. Millet, 5 mai 1935.

¹¹ Corespondența aceasta, din care o parte se află aici, anexată se, găsește, în original, în *Fondul I. D. Ștefănescu de la Mănăstirea Agapia*. Aici am consultat-o și noi, mulțumind pentru ajutor P. C. Starețe și kolelei noastre M. Sabados, de la Complexul Muzeal Piatra Neamț.

¹² După o lungă carieră, didactică universitară — în cadrul căreia a lucrat 12 ani la *Ecole des Hautes Etudes* — la 15 sept. 1937, cu nr. 2194, Universitatea Mihăileană din Iași respectiv Facultatea de Teologie din Chișinău îl definitiva ca profesor titular la catedra de arheologie creștină și istoria artei bisericești (cf. Decret 3001/1937).

¹³ El însuși a restaurat icoane și frescă (la Agapia, Văratec etc.), fiind astfel unul din cei mai avizați cunoscători ai tainelor legate de pictura murală. Respectiva însărcinare, i se încredințează în anul 1949, de către Patriarhie, în cadrul comisiei conlu-crând laborios cu I. Kefer, art. D. Ionescu Berechet, A. Demian, N. Stoica, A. Avachian, c-un alt cunoscut istoric de artă, Victor Brătulescu, numit în 1956 secretar al acesteia. Comisia numită trece în 1959 de la Ministerul Cultelor la Patriarhie, organizându-se prin deciziile acesteia (nr. 136 și 157/1950) pe lângă Institutul Biblic; în anul 1958 (prin Decizia Patriarhală nr. 633) i se stabilește *Regulamentul de funcționare și Instrucțiunile* necesare. În anul 1959 I. D. Ștefănescu făcea cunoscută *Problema picturii timpurilor și prețul icoanelor* (referat din 20. VI. 1959 către Î. P. S. S. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române), în care prezenta amănunțit soluții tehnice pentru consolidare și restaurare, un proiect de instrucțiuni pentru constituirea documentației (caiet — sarcini) iar în anul următor 23. VII. 1960 elaborează materialul *Restaurarea picturilor murale, opere, monumente de artă*, motivarea prețurilor de lucru, alt referat cu detalii (inclusiv timpul necesar unor operații: decupări, curățiri, restaurare, completări etc.) și cu constatări cu generală valabilitate. Tot pentru Comisia de pictură bisericească, I. D. Ștefănescu a pregătit *Instrucțiunile privitoare la angajarea lucrărilor de pictură bisericească, material-metodologic* în uz încă.

acestea nu se pot hotări decît de la caz la caz, și numai de cunoscători cu experiență bogată și dragoste deosebită de tot ceea ce însemnează trecut, artă și suflet" ¹⁴. Prin acest gen de activitate l-au cunoscut o serie de învățați, între alții Dj. Boskovic și H. Ahrweiller.

Între ultimele cărți ale savantului cu atît de largi legături în confreria istoricilor, figurează, cele editate prin grija Mitropoliei Banatului : *Arta feudală în Țările Române. Pictura murală și icoanele de la origini pînă în secolul al XIX-lea (1981) și Arta veche a Banatului. Arhitectura, picturile murale, icoanele (1981)*, faptă deopotrivă științifică și culturală, asigurînd perenitate cunoștințelor remarcabile ale celui ce a împlinit un rost pontifical în istoria și arta românească.

Redînd, selectiv, un număr de 19 scrisori inedite către I. D. Ștefănescu, păstrate, cum am mai spus, în fondul de la Mănăstirea Agapia — credem că marcăm consecutiv detalii referitoare la virtuțile unei personalități și, totodată, facem un act de dreptate, ce sperăm să-l cîștige întru totul și pe cititor.

IOAN OPRIS

Paris, 18 mai 1931

DRAGUL MEU PRIETEN,

Regretăm că nu putem asista la conferința d-voastră care, sint convins că va fi interesantă : plecăm mîine, marți, la prînz în Irlanda pentru vacanța de Rusalii, unde vreau să lucrez puțin în timpul concediului.

Complimentele și mulțumirile mele pentru studiul din „Monuments Piot” ¹, care anunță o foarte frumoasă carte de artă, și toate gîndurile noastre prietenesti împreună cu omagiile mele pentru doamna Ștefănescu.

HENRI FOCILLON ²

¹⁴ I. D. Ștefănescu, *Restaurarea monumentelor istorice*, extras din revista istorică Română, vol. XIV, fasc. IV, București, 1945, p. 447.

¹ Celebra colecție „Monuments et memoires Eugène Piot” care, din 1893, a fost editată prin „Fondation Eugène Piot”. În cadrul ei s-au publicat numeroase studii de arheologie, istorie și artă.

² Henri Focillon (1881—1943), istoric de artă și estetician de largă suprafață; profesor de istoria artei la Lyon (1913) și conservator al Muzeului local; profesor la Sorbona (1925) și Collège de France (1938) iar din 1939 la Universitatea Yale (S.U.A.). În perioada interbelică a fondat Institutul de înalte studii din București.

Paris, 26 august 1931

PREA ONORATE DOMN,

Scrisoarea D-voastră din 7 august mi-a parvenit în Vosgi unde am petrecut câteva zile de concediu, după ce am fost foarte bolnav în a doua parte a lunii iulie. Scuzați-mă că nu ma răspuns imediat cererii D-voastră. Eu o găsesc foarte legitimă. Conferințele d-voastră, pe care le țineți de mulți ani, au adus Institutului catolic o mare onoare. Cu toate acestea, avem niște reglementări, care nu ne permit să acordăm titlul de atașat oficial (profesor asociat, n.t.) la Institutul catolic celor care nu aparțin corpului său profesoral printr-o numire oficială cu concursul facultăților, de către autoritățile competente.

Tot ceea ce pot eu, și o fac cu plăcere, este să fiți autorizat să scrieți pe lucrarea D-voastră: „Conferențiat la Institutul catolic din Paris” și la nevoie eu vă pot da o scrisoare de care să vă puteți folosi dacă e nevoie.

Noi contăm pentru această iarnă pe cea de a patra serie de conferințe ale domniei voastre și nu mă îndoiesc că ele se vor bucura de aceleași succese ca precedentele.

Vă rog să primiți, dragă Professore, expresia gratitudinii mele, a sentimentelor mele cele mai distinse și mai devotate.

ALFRED BAUDRILLART^{*}
rector

Bruxelles, 11 mai 1932.

DRAGĂ PRIETENE,

Sînt absolut dezolat că s-a întîmplat să pleci fără să-ți spun adio sau, mai curînd la revedere. Iată ce s-a întîmplat. Ieri, marți, după o noapte proastă, reîntorcîndu-mă de la curs, m-am simțit atît de obosit și am fost obligat să mă odihnesc după ce am luat masa. Am rugat să fiu trezit ca să pot ajunge la fundație sau la gară. Dar soția m-a lăsat să dorm. A regretat apoi, cînd a aflat că ai plecat fără să mai vorbim. Toate scuzele mele și crede-mă că-ți sînt foarte recunoscător pentru cele trei conferințe deosebit de atractive și de instructive. Toată lumea este de acord că anul academic 1931—1932 nu putea fi mai strălucit încheiat decît prin conferința ta de luni, care a fost o adevărată capodoperă. Familia Pirenne a fost îndeosebi foarte entuziasmată. Îți spun de pe acum că te poți considera invitat pentru anul următor, într-un moment mai favorabil al sezonului universitar.

Prezintă omagiile și felicitările mele doamnei Ștefănescu. Cum ți-am spus, voi fi la Paris din 2 la 10 iunie, strada Vaugirard nr. 116. Scuzele mele încă o dată și toată prietenia alor mei pentru ai tăi. Admirabilele flori au în această dimineață o nouă strălucire. Este farmecul românesc care învinge în climatul nostru posomorît.

HENRI GREGOIRE^{*}

^{*} Alfred Baudrillart (1858—1942), istoric al religiilor, doctor în litere (1890) și teologie (1895), academician (1918). Din 1907 lector al Institutului catolic din Paris, iar din 1935 cardinal. A condus „Bulletin critique” și „Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique”.

^{*} Henri Gregoire (1881—1964), helenist și bizantolog, membru al Școlii franceze de la Atena, profesor la Universitatea din Bruxelles. A creat și condus revistele internaționale „Byzantion” și „La Renaissance”. Paris, la 7 iulie 1932.

DRAGUL MEU PRIETEN,

Te aștept marția viitoare, la ora șase (6): sper să fiu puțin mai liber la sfârșitul zilei. Tu ști că îmi face plăcere întotdeauna să te văd.

Te rog să prezinți doamnei Ștefănescu omagiile mele respectuoase și cele mai bune amintiri, precum și sentimentele mele prietenești (...).

HENRI FOCILLON

Paris, la 2 noiembrie 1933

DRAGĂ DOMNULE ȘTEFĂNESCU,

Nu găsesc cuvinte pentru a-mi exprima tristețea atât a mea cât și a soției mele. Scrisoarea ta ne-a parvenit într-o tristă zi a morților, și, la lista celor pe care i-am pierdut, părinți și prieteni, se adaugă acum și numele acestui biet copil, pe care noi îl credeam salvat datorită îngrijirilor admirabile ale doamnei Ștefănescu.

Cînd te-am văzut la Paris în timpul acestei lupte atât de grele, am simțit cât de mult suferi, dar ne-am gândit că după o lungă călătorie pe care o ai de parcurs, cînd vei ajunge pe meleagurile natale, de aici înainte dragul fiu nu-ți va mai fi disputat.

Aș vrea să poți găsi o consolare în gândurile prietenilor tăi, care sînt toți alături de tine, chiar fiind departe. Dar știu, de asemenea, că nimic nu poate alina această nedreaptă pierdere, nici chiar conștiința eforturilor desfășurate curajos pentru a o preveni, nici afecțiunea celor apropiați.

Sprîjinind-o pe d-na Ștefănescu, fiind alături în durerea pe care o aveți de îndurat, este singura cale prin care veți reuși cel mai bine să rezistați.

Dragul meu Ștefănescu, eu vă înțeleg durerea, Viața ta de savant, de om care muncește cu atîta sîrguință, nu merita această încercare.

Vei continua cu siguranță, trebuie să continuiți, gîndindu-te la micuțul vostru, pentru a-i păstra o vie amintire.

Din nefericire însă, nici hotărîrile, nici curajul, nici prietenii care vă înconjoară nu pot alina această pierdere dureroasă și nu pot să vă facă să uitați ceea ce ați pierdut.

Noi ne gîndim la tine, la biata ta soție, cu o profundă simpatie și nespus de mîhniti.

HENRI FOCILLON

Paris, 5 mai 1935

DOMNULE MINISTRU,

Dl. I. D. Ștefănescu și-a justificat cu prisosință pînă acum concediile pe care ați binevoit să i le acordați, pentru a-i facilita publicarea lucrărilor. Lunga serie de frumoase cărți, pe care le-a publicat în colecția mea „Orient și Bizanț” i-au adus stima tuturor celor interesați de cunoașterea artei bizantine și de gloriosul trecut al României.

El continuă, în prezent, cercetările sale prețioase, ceea ce ar necesita prezența sa la Paris. El trebuie să stea la Paris și pentru lecțiile pe care Institutul catolic i-a făcut onoarea să i le încredințeze. Deci vă rog Excelență să înlesniți șederea lui la

Paris prelungindu-i concediul, în vederea facilitării tuturor lucrurilor de care are nevoie(. . .)⁵.

(S)Vă rog să primiți, Domnule Ministru, omagiile mele respectuoase,

G. MILLET *

Bruxelles, 15 iunie 1935

DOMNULE MINISTRU,

Am onoarea a vă face cunoscut că profesorul I. D. Ștefănescu, doctor în litere, este invitat de Institutul oriental din Bruxelles, în primăvara anului 1936, pentru a susține, aici, o serie de conferințe despre arta bizantină.

Este a treia oară când îl invit pe dl. I. D. Ștefănescu, să conferențieze la acest Institut, avînd în vedere înalta sa pregătire și valoarea sa deosebită.

Sper, Domnule Ministru, că în interesul „strălucirii” științei românești, veți binevoi să-i acordați savantului I. D. Ștefănescu, colegul meu, concediul, acordîndu-i și înlesnirile necesare pentru deplasarea sa, la Bruxelles la data de mai sus.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, asigurarea devotamentului meu respectuos.

H. GREGOIRE

Marauville, 26 august 1936.

DRAȚUL MEU PRIETEN,

Sînt de-a dreptul necăjit că autorul unei cărți, atît de documentată și de bine făcută ca aceea pe care o citesc în acest moment (fără să mai vorbesc și despre celelalte, numeroase) este înălăturat și împiedicat să-și continue frumoasele sale lucrări. Sînt alături de tine în cererea pe care o faci. Nota pe care am pus-o în aceea scrisoare este măsurată dar categorică. Sper că ministrul va ține cont de ea: am adăugat la sfîrșit un cuvînt adresat personal Ministerului, dar am ținut ca scrisoarea să aibă un tot obiectiv, o „scrisoare” fiind întotdeauna și o recomandare. Or nu e cazul unei „recomandări” propriu-zise, ci de a spune în termeni fermi și obiectivi despre ce este vorba. Dacă n-am procedat bine, spune-mi și o voi concepe în alt fel.

Primește, dragă prietene, te rog, amintirile cele mai frumoase și respectuoasele mele omagii Doamnei Ștefănescu, și ai încredere în sentimentele mele prietenești.

Am toată încrederea că te voi revedea la Paris la întoarcere, și atunci vom discuta despre cercetările tale atît de interesante,

Cu bine,
HENRI FOCILLON

⁵ Text ilizibil în original.

* Gabriel Millet (1867—1953), bizantolog de renume, specialist în iconografie; director la Ecole des Hautes Etudes; profesor la Collège de France.

Marauville, 29 august 1936.

Fie-mi permis să apelez încă odată la prea îngăduitoarea atenție a guvernului român privind lucrările și activitățile confratelui nostru Dl. Ștefănescu, care solicită prelungirea concediului său, cerere la care confrății săi francezi se asociază în mod sincer. Cercetările Dl. Ștefănescu fac onoare științei din țara sa. El scrie și publică tot timpul lucrări foarte importante, și eu certific că a folosit cu multă rigurozitate și cu mult folos șederea pe care guvernul român a binevoit să i-o acorde. Tocmai a apărut prima parte a unei lucrări bogate în rezultate noi și va fi profund regretul ca a doua parte, în curs de apariție, să nu poată fi terminată. Apoi eu știu că Dl. Ștefănescu a fost invitat să țină pentru anul următor un curs la Institutul catolic din Paris și un altul la Bruxelles(...).

El a crezut de cuviință să accepte ca și anii precedenți, gândind că o asemenea misiune nu este numai onorabilă pentru sine, dar de asemenea și pentru școala științifică românească al cărui reprezentant distins este!

Eu cred că puțini lucrători (științifici, n.t.) servesc atât de bine interesele publice ale României. Serviciile pe care el le aduce țării sale, făcând cunoscută istoria monumentelor ei, cu prețul a îndelungate și dificile cercetări, pot fi luate în considerare, fără a comite vreo nedreptate, și, eu am onoarea, ca vechi profesor al Dl. Ștefănescu la Universitatea din Paris — avînd în vedere activitatea deosebită a domniei sale și fără să țin seama de prietenia care ne leagă — să sprijin cererea pe care el o adresează Domnului Ministru al Instrucțiunilor Publice, pe care-l rog să primească amintirile mele foarte respectuoase și fidele.

HENRI FOCILLON
Profesor la Sorbona

Vatican, 21 octombrie 1936

DOMNULE PROFESOR,

Exprim cu o deosebită plăcere, pe această cale, sentimentele de gratitudine ale Sfîntului Părinte⁷ pentru primirea celor două lucrări interesante trimise: 1. *Ilustrarea liturghiilor în arta Bizanțului și a Orientului* și 2. *Pictura religioasă în Țara Românească și în Transilvania*, prin care Dv. i-ați adus un fidel omagiu.

Sanctitatea Sa a răsfoit aceste pagini frumoase și mi-a încredințat sarcina de a vă transmite satisfacția Sa pentru modul în care ați tratat aceste subiecte.

Implorînd, în schimbul acestei mărturii și venerații filiale bogăția harurilor dumnezeiești pentru Dv. și cei dragi Dv., Suveranul Pontif vă aduce binecuvîntarea sa.

Vă rog să primiți, D-le Profesor, asigurarea devotamentului meu religios.

DOMINIQUE JARDINI

⁷ Papa Pius al XI-lea (1922—1939).

Clermont-Ferrand, 25 ianuarie 1937.

DRAGUL MEU COLEG,

Am primit studiul tău asupra ilustrării liturghiilor, pe care ai avut amabilitatea să mi-l promiți în timpul Congresului și pe care-l voi citi cu cel mai mare interes, căci

el constituie un repertoriu prețios și ordonat într-un domeniu care n-a fost încă sistematic explorat. N-am avut timp încă decît să-mi arunc asupra lui o privire, suficient însă pentru a-l semna în *Bibliografia* mea românească de anul trecut, dar sînt bucuros că-l voi putea citi în tihnă.

Aceasta va aminti astfel de plăcutele mele șederi la mănăstirile de care vorbești.

Aflu acum că ești la Agapia. Eu nu știam încă unde să-ți scriu în această perioadă (...) deci îți scriu acolo pentru ați transmite ție și Doamnei Ștefănescu urările mele călduroase pentru noul an.

Te rog să prezinti Doamnei Ștefănescu omagiile mele și bunele amintiri ale soției mele, și să primești, dragul meu coleg, împreună cu vtile mele mulțumiri pentru cartea ta, expresia sentimentelor mele devotate.

P. HENRI *

Paris, 22 mai 1937.

DRAGĂ DOMNULE PROFESOR,

Vă trimit actul de care aveți nevoie. Sînt bucuros să folosesc această ocazie pentru a vă spune cît sîntem de mulțumiți că sînteți printre profesorii Institutului catolic și să confirmăm astfel, încă o dată, marele succes al cursului Dv.

Toți cei care v-au ascultat regăsesc cu cea mai mare plăcere în aceste frumoase volume substanța cursurilor Dv. V-am spus, în particular, că singura dificultate pentru ocuparea postului de profesor asociat la Institutul catolic din Paris consta în faptul că disciplina Dv. este prin specificul ei strîns legată de Facultatea de științe sacre, pentru care Sfîntul Scaun cere o dovadă, potrivit căreia, în cazul d-voastră, că aparținînd religiei greco-ortodoxe nu puteți oficia (serviciul divin, ca preot, n.t.).

Știți foarte bine de altfel, că noi n-am făcut și nici nu vom face vreodată vreo presiune asupra Dv. în acest sens. Așa cum v-am mai scris în alte împrejurări, pregătirea Dv. deosebită și nu numai ea, dar mai ales ținuta Dv. morală, fac o mare onoare țării Dv.

Vă rog să primiți, dragă Domnule Profesor, expresia celor mai devotate și cordiale sentimente.

CARDINAL ALFRED BAUDRILLART

Londra, 12, 6, VII. 1938.

DRAGĂ DOMNULE,

După publicarea cărții *Iconografia timpurie a Arborelui lui Iesei* continui studiul meu și am nevoie pentru această cercetare de fotografii reprezentînd Arborele lui Iesei în pictura murală din statele balcanice, în măsura în care se poate să arate clare pentru reproducere. I-am scris în acest sens și dr. C. Petranu* de la care am primit răspunsul că Dv. puteți să mă ajutați și în măsura în care o puteți face, vă voi fi foarte recunoscător.

* Paul Henri istoric medievist cu o prestigioasă contribuție științifică, cuprinzînd și arta veche românească.

Am fotografii ale Arborelui lui Iesei de la Lavra, Humor, Moldovița și Sucevița (dar acestea din urmă nu sînt bune ca detalii). Ar fi deosebit de potrivit pentru mine dacă aș putea avea fotografii asupra subiectului de la Voroneț, Probota, Suceava, Sucevița, Cetățuia și Hlincea.

Dacă apreciați că mă puteți ajuta, vă rog să-mi spuneți, rămînîndu-vă îndatorat. Sigur, normal, vă voi returna cheltuielile făcute pentru reproducerea după negative cum este mai bine. Al Dv. recunoscător,

ARTUR WATSON¹⁴

Londra, la 1, VIII 1938

DRAGĂ DOMNULE,

Scrisoarea Dv. din 8 august mi-a făcut mare plăcere. Sînt deosebit de încîntat de a avea fotografiile Arborelui lui Iesei.

Partea din proiectata mea carte, pentru care eram îngrijorat, pentru materialul cu studiu și posibilitatea ilustrării, este acum în regulă, pregătită, iar eu capabil să-i adaug sau să o completez conform proiectului.

Deci dacă Dv. puteți să-mi trimiteți fotografiile, după cum spuneți, va fi pentru mine o mare bucurie.

Cu cel mai înalt sentiment de grație, sînt al Dv., sincer,

ARTUR WATSON

Paris, 13 iunie 1967

DRAGUL MEU DOMN ȘI PRIETEN,

Am trecut să revăd scrisoarea ta și sînt foarte bucuros să constat că lucrurile decurg bine în ciuda întîrzierilor. Deci presupun, că M. Lassus, care te va primi la a V-a Secțiune de la Înalte studii în apropiere de crăciun, pentru că, după cum ști, el a urmat Dl. Grabar¹⁵ în vechea catedră a lui G. Millet. Și tu vei regăsi, pentru a conferența, chiar aceeași sală unde l-ai ascultat pe G. Millet (...) Știi, poate, de asemenea, că o catedră de istoria artei medievale orientale a fost creată la Facultatea, și că Dl. Frolov a fost ales simbăta trecută (șeful ei, n. t.).

În fine, pentru că eu voi pleca la reînceperea cursurilor la College de France, după cum ți-am scris, ar trebui să fie ales, tot simbătă, succesorul meu la Sorbona: acesta este doamna Hélène Ahrweiler¹⁶. Iată deci schimbările multe, și un an șco-

¹⁴ Coriolan Petranu (1893—1945), istoric de artă, profesor de istoria artei la Universitatea din Cluj. Secretar al Inspectoratului muzeelor din Transilvania și apoi inspector general onorific al acestora.

¹⁵ Artur Watson, istoric de artă britanic, cu numeroase contribuții la cunoașterea istoriei Bizanțului.

¹⁶ André Grabar (n. 1896), profesor de istoria artei la Ecole des Hautes Etudes (1937), și Collège de France (1946), orientat asupra arheologiei paleocreștine.

¹⁷ Ahrweiler — Glykatzis Hélène (n. 1926), arheolog, istoric de artă veche, profesor și rector al Sorbonei, secretar general al Biroului internațional de istorie.

lar extrem de greu care se va începe în câteva săptămîni. Împreună cu soția mea ne vom odihni trei sau patru săptămîni în Elveția. Și apoi voi relua munca. Îți mulțumesc din nou că te-ai interesat de ai mei. Soția, fiii mei, nurorile și nepoțelele sînt bine. Numai bine îi dorim din tot sufletul Doamnei Ștefănescu, căreia te rog să-i prezînti omagiile mele și cele mai bune amintiri ale soției mele. Pe curînd.

Primește, dragul meu domn și prieten, cele mai cordiale și sincere sentimente de prietenie.

PAUL LEMERLE¹³

Paris, 29 octombrie 1967

DRAGĂ DOMNULE ȘI PRIETENE,

Mi se pare că nimic n-ar trebui să împiedice realizarea proiectelor la care noi ținem! Vei găsi deci la Paris, deoarece domnii Grabar și Guillard sînt pensionați, un stat major bizantin „activ” compus din: eu însumi la Colege de France (profesor șef de catedră la istoria și civilizația Bizanțului); Doamna Ahrweiller la catedra de istoria bizantină de la Sorbona; Dl. Frolov în noua catedră de istoria artei bizantine la Sorbona; eu însumi (vechi) la catedra de istorie bizantină de la Secția a IV-a de la Ecole des Hautes Etudes; Dl. Jean Lasus la vechea catedră a lui Millet, apoi Grabar, la Secția a V-a de la Ecole des Hautes Etudes.

Toată lumea te așteaptă. În ceea ce mă privește, am primit studiul asupra liturghiei și iconografiei, pe care scrisoarea ta îl anunță, pentru care-ți mulțumesc foarte mult. L-am citit cu un viu interes și te felicit sincer. Te invidiez puțin că poți lucra într-o minăstire: eu mă zbat cu mii de dificultăți și tracasări, în zgomot și dezordine (...)

Te rog să transmiți Doamnei Ștefănescu omagiile mele respectuoase și cele mai bune gânduri din partea soției mele. Ție, Dragul meu profesor și prieten, salutări foarte cordiale și prietenești,

PAUL LEMERLE

Edinburgh, octombrie 14 (1967)

DRAGĂ COLEG,

Scrisoarea și extrasul au sosit de aproape două săptămîni; am întîrziat cu răspunsul pentru că a început trimestrul universitar și, ca întotdeauna, am avut multe de făcut. Sînt încîntat că am vești de la tine. Vei merge la Paris în această iarnă? Regret că nu am nici un extras care să fie interesant pentru tine — ultimul, l-am dat Doamnei Nicolescu¹⁴, și se referea la ceramică, subiect ce m-a interesat dintotdeauna, din vremea zilelor noastre de la Ecole des Hautes Etudes cînd am publicat prima mea carte despre ceramica bizantină.

¹³ Paul Lemerle (n. 1903), profesor la universitățile din Dijon și Paris, membru al Institut de France și Collège de France. Bizantolog de renume, președinte al Comitetului internațional de bizantologie, secretar general al Școlii Franceze de la Atena și director la Ecole des Hautes Etudes.

Dacă totul decurge bine noi vom veni din nou în România în vara viitoare, și sperăm să ne revedem. Până atunci, te rog să primești expresia celor mai prietenești sentimente — noi ne gândim adesea cu plăcere la zilele petrecute cu voi.

DAVID TALBOT RICE¹⁴

La Plaine, Saint-Marcellin, vineri, 27 octombrie 1967

DRAGĂ PRIETENE,

Îți mulțumesc foarte mult pentru studiul tău foarte interesant, dovadă a unei intense și bogate activități științifice. Ce minunată e opera ta și cit de mult o admir! Din parte-mi, circumstanțele m-au limitat, din nefericire, la două domenii austere, seci și foarte puțin spectaculoase: tipografia a două ansambluri dispărute, Marele palat și Hipodromul din Constantinopol (...) pe de altă parte, istoria administrativă. Fără îndoială, pionierul respiră aer liber, dar rolul său este ingrat și ignorat. Rămân fidel cuvântului dat, prietenului meu A. Vogt, de a termina publicarea Ceremonialului lui Constantin al VII-lea. Traducerea este terminată de mai bine de zece ani, dar trebuia, dacă n-o adnotez, măcar să corectez și să completez, între altele, remarcabilul comentariu al lui Reiske. Rămân din păcate singur în domeniul topografiei și aproape singur în domeniul istoriei. Și voi intra azi-mine în al 8-lea deceniu, cel în care omul părăsește acest pământ. Voi lăsa fără nici o îndoială multe studii nescrise.

Un succesor, sper, le va continua. E de remarcat că în domeniul meu, oamenii nu sînt deloc dispuși să se aplece asupra unor studii și cercetări, cum se spune azi, atît de austere și puțin „rentabile”.

Domeniul tău, dragă prietene, este cu mult mai atractiv, și, dacă pot zice astfel, mai apropiat de spirit. Ai tot dreptul să fii mîndru de ce vei lăsa.

Îți doresc ca aceste rînduri să te găsească sănătos pentru multă vreme de aici înainte (...) și să-ți poți desfășura în continuare bogata activitate științifică.

Sănătatea soției mele și într-o oarecare măsură chiar și a mea, nu este prea strălucită. Dar ce poți face împotriva serviciilor vîrstei?

Să le accepți, dacă este posibil, cu un suris. Încă o dată îți mulțumesc foarte mult, dragă prietene, pentru frumosul tău studiu.

Din Paris, unde ne vom reîntoarce spre 15 septembrie, îți voi trimite cîteva studii austere. Și toate sentimentele mele cele mai prietenești.

H

RUDOLPHE GUILLAND¹⁵

¹⁴ Nicolescu Corina (1922—1977), istoric de artă cu o bogată experiență muzeografică, profesor de muzeologie și artă veche.

¹⁵ David Talbot Rice, arheolog, profesor la Universitatea Edinburgh.*

¹⁶ Rudolphe Guiland (n. 1888), bizantolog, doctor în litere (1927), succesorul lui Ch. Diehl la Sorbona (1937—1958). Specialist în topografie și viața socială din Bizanț.

Belgrad, 27.XI.1967

DRAGĂ DOMNULE ȘI PRIETENE,

M-am bucurat mult când am primit cele două scrisori precum și cărțile și extrasele pe care ai avut bunătatea să mi le trimiți. Eu am venit, la București, în 18 septembrie, și te-am căutat personal la Patriarhie, pentru a-ți mulțumi și a-ți stringe încă o dată mâna. Pentru că nu erai, și pentru că mi s-a spus că treci pe acolo doar din timp în timp, și-am lăsat câteva cuvinte pentru a-ți aminti de mine. Sper că le-ai primit îndată ce ai ajuns. Regretînd infinit că nu am avut ocazia să te revăd, te rog, dragă domnule și prietene, să primești expresia celor mai frumoase amintiri.

D. BOȘCOVICI¹⁷

¹⁷ Djurdje Bošković (n. 1904), istoric al arhitecturii și artei medievale, profesor, fost director la Institutul de arheologie Belgrad, membru al Uniunii internaționale de arheologie slavă, al ICOMOS. A condus cercetările de la Porțile de Fier (din partea R.S.F. Iugoslavia).

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

PREMIERĂ TEHNICĂ NAȚIONALĂ

Un colectiv format din specialiști ai filialei timișorene a I.C.C.P.D.C. București și cadre didactice de la catedra de utilaje și tehnologia sudurii din cadrul Facultății de mecanică a Institutului politehnic „Traian Vuia” din Timișoara au elaborat o nouă metodă de îmbinare mecanică a armăturilor din oțel-beton.

Constituindu-se ca o premieră tehnică națională, metoda se poate aplica pe marile șantiere de investiții, la barele din oțel P.C. 60, avînd diametru de 18—36 mm, cu avantajul că elimină procedeul de sudură electrică, principalele operațiuni de îmbinare transformîndu-se astfel în ateliere centralizate. Calculată pentru circa 100.000 de asemenea îmbinări pe an, eficiența noului procedeu, comparativ cu cel clasic cu arc electric, se materializează în reducerea consumului de oțel cu 30 tone, a celui de energie electrică cu 65.000 kwh și a manoperei cu 60.000 ore.

O NOUĂ UZINĂ DE PREPARARE A CĂRBUNELUI

Pe platforma industrială din apropierea municipiului Petroșani a intrat în producție un nou obiectiv industrial: preparatia cărbunelui Livezeni. Acționînd în spiritul indicațiilor și orientărilor date de primul bărbat al țării, Președintele Nicolae Ceaușescu, constructorii și montorii au conlucrat cu proiectanții și cu beneficiarul. Noua

uzină de preparare prelucrează și valori-fică superior cărbunele extras de la minele Livezeni și Petrila-Sud.

EXCELENȚĂ CAPACITATE DE PRODUCȚIE

La întreprinderea „Electrotimiș” din Timișoara, unitate — etalon a industriei noastre electrotehnice, creată în anii de glorie ai „Epocii Nicolae Ceaușescu”, a început să producă o nouă și importantă capacitate de producție: Fabrica de mașini specifice pentru industria electrotehnică și utilaje pentru prelucrarea metalelor prin procedee neconvenționale.

Prin noua capacitate se realizează noi tipuri de mașini de prelucrat prin electroeroziune cu electrod masiv și comandă numerică, o variată gamă de roboți industriali și de manipuloare, utilaje pentru liniile de fabricat condensatori, echipamente și alte utilaje cu superiori parametri funcționali și de fiabilitate.

SUCCESE ALE CONSTRUCTORILOR DE MAȘINI

Constructorii de mașini din industria județului Caraș-Severin au finalizat un volum sporit de produse cu înalte performanțe tehnico-funcționale, destinate îndeplinirii unor programe prioritare de dezvoltare a economiei noastre naționale. Astfel, între-

prinderea de construcții de mașini Reșița a finalizat și livrat întregul set de instalații hidraulice de acționare pentru amenajarea râului Dimbovița, agregatele nr. 7 și 8 ale centralei hidroelectrice de la Slatina, precum și două noi motoare de propulsii navale, necesare echipării unor noi nave ce se construiesc în șantierele de la Brăila și Constanța. Întreprinderea de construcții de mașini Caransebeș a realizat o nouă turbină de 6 MW, care inaugurează seria unor noi hidroagregate de mică putere, menite să valorifice potențialul hidroenergetic al unor bazine hidrografice cu debit redus de apă. Întreprinderea mecanică Topleț a asimilat în producție noi utilaje tehnologice pentru agricultură și industrie alimentară, iar Întreprinderea de construcții metalice Bocșa a pus la dispoziția beneficiarilor externi un volum sporit de construcție și furnituri metalice, cu un grad înalt de complexitate tehnică. (România Liberă nr. 13313/26. 08.

AMPLU PROCES DE ÎNNOIRE

Întreprinderea de vagoane din Arad cunoaște un amplu proces de înnoire tehnico-productivă bazat pe aplicarea programului de modernizare, autoutilare și investiții pe acest cincinal. La secția de prelucrări mecanice a intrat recent în funcțiune o mașină de depresat osii de vagoane, realizată cu forțe proprii, care atinge o productivitate de două ori mai mare față de cea înregistrată prin vechiul procedeu de lucru, iar în secțiile de pregătire și debitare precum și în sectoarele de prelucrări la cald s-au dat în folosință noi instalații de transport intern, unele cu comandă automată. Au fost, de asemenea, construite și date în exploatare primele agregate tehnologice ale unei moderne turnătorii de oțel care, la atingerea capacității proiectate, va asigura realizarea unui volum sporit de repere și piese nece-

sare tuturor tipurilor de vagoane produse la Arad.

RANDAMENT SPORIT

Din dorința de a crește randamentul de extracție, la uzina nr. 2 de preparare a banatitelor din cadrul Întreprinderii miniere Moldova Nouă s-a pus în funcțiune o instalație de decuprare a piritei. Prin aceasta, zilnic se recuperează din concentratul de pirită circa 2, 5 tone metal-cupru, cantitate care contribuie la realizarea sarcinilor ce revin întreprinderii.

FLUXURI CERAMICE INTRATE ÎN PRODUCȚIE

Intensificând colaborarea cu colectivele de cercetare științifică de la I.S.I.M. Timișoara, cadrele tehnico-ingenerești de la Întreprinderea de materiale de construcții Timișoara — unitate distinsă recent cu „Ordinul Muncii” clasa a III-a — sporesc mereu consistența programului de perfecționare a organizării muncii, de modernizare a proceselor tehnologice și a produselor. De pe urma acestei conlucrări, înnoirea producției, competitivitatea și eficiența își adaugă noi valențe, unele dintre ele constituind veritabile premii tehnice. Printre cele mai importante realizări se remarcă două noi sortimente de fluxuri ceramice aglomerate, cu utilizarea în ramuri de vîrf ale industriei: un flux destinat sudării oțelurilor pentru structuri detensionate, care lucrează în mediu de hidrogen sulfurat și un altul pentru sudarea automată, cu mai multe arce, a îmbinărilor de colți și a îmbinărilor cap la cap a oțelurilor carbon și slab aliate, în construcțiile navale.

Aceste fluxuri asigură creșterea simțitoare a productivității muncii, a calității și fiabilității la lucrările respective, precum și diminuarea consumului de materiale.

CĂLIREA OȚELURILOR ÎN MEDII SINTETICE

Se știe că mediul optim de călire a oțelurilor este determinat de cantitatea de căldură absorbită de piesă. Mediile clasice de călire, cum sînt apa și uleiul, nu asigură condiții optime procesului de călire. De aceea, întreprinderea de mașini unelte Arad, în colaborare cu institutele de specialitate, a experimentat cu succes călirea pieselor în medii sintetice pe bază de carboximetilceluloză. Componentele mediului sintetic sînt niște produse chimice recuperate și re-folosite în tratamentele termice. În acest fel se înlocuiește uleiul de tratament termic și nu se mai fac investiții în instalațiile costisitoare de la bazinele de călire. Dacă pentru călirea unor piese se folosea ulei destul de costisitor, aceleași piese călite în mediu sintetic aduc un consum redus de substanțe chimice re folosibile. Îmbunătățirea condițiilor de muncă din atelierele de tratamente termice constituie un alt mare avantaj, iar eficiența economică reduce la jumătate cheltuielile materiale, în raport cu procedeul clasic. Mai mult, substanțele re folosibile care compun mediul sintetic de răcire stau la dispoziția tuturor celor preocupați să-și diminueze costurile de producție.

ROBOT INDUSTRIAL

La Întreprinderea de confecții „Bega” din Timișoara s-a omologat seria zero a unui nou robot industrial, creat de specialiștii de la „Electrotimiș”, în colaborare cu specialiști ai Fabricii de memorii electronice și com-

ponente pentru tehnica de calcul. Destinat fabricilor de confecții din țară, noul utilaj are posibilitatea de preluare automată a confecțiilor, de prindere pe umeras, împachetare în folie de polietilenă, dirijare și depozitare în magazine și rastele. Robotul are o productivitate de 300 manevre pe oră și este dotat cu o celulă fotoelectrică și un calculator „Corif”.

TEHNOLOGII DE MARE EFICIENȚĂ

La Întreprinderea textilă din Arad au fost puse la punct și asimilate noi tehnologii de fabricație. Una dintre ele se aplică la obținerea articolelor peliculizate în mediu apos, pentru care se folosesc în totalitate produse indigene, înlocuindu-se astfel metoda clasică la care era necesar un mediu de solvenți organici, obținut cu produse din import. O altă realizare este obținerea unei noi compoziții pentru pasta de imprimare cu coloranți pigmenți, procedeu care, pe lângă faptul că permite îmbunătățirea tușului și facilitează mărirea suprafeței de imprimare, crează posibilitatea utilizării ca ingredient în pasta de imprimare a unui produs auxiliar indigen. O creștere de 100—100% a productivității muncii s-a obținut în urma aplicării unei noi tehnologii la țesăturile din bumbac, unde s-a reușit comasarea operațiilor de descleiere, fierbere și mercerizare.

MINUNATE PRODUSE ELECTRONICE

Colectivul Întreprinderii de aparate electrice de măsurat din Timișoara și-a îmbogățit nomenclatorul de fabricație cu noi produse. Între altele se numără umiditoarele și dispozitivele electronice pentru controlul pierderilor de boabe la combinele de cereale, produse executate în premieră națio-

nală de către formațiile de lucru de la secția autoutilare a întreprinderii. Au fost livrate unităților agricole 1000 asemenea umiditoare și peste 200 dispozitive electronice.

VOLUM SPORIT DE PIESE ȘI SUBANSAMBLE RECONDIȚIONATE

Colectivul Întreprinderii de reparații auto Timișoara a dobândit o valoroasă experiență în acțiunea de recuperare, recondiționare și refolosire a pieselor, subansamblelor și a altor materiale utilizate în procesul tehnologic de reparare a autovehiculelor. În secții și ateliere au fost organizate locuri de muncă specializate pentru efectuarea recondiționărilor, urmărirea acestei activități făcându-se cu ajutorul calculatorului electronic. S-au conceput noi tehnologii și utilaje pentru lărgirea gamei de piese și subansamble recondiționate, ca spre exemplu tehnologia și utilajele aferente pentru superfinisat și echilibrat dinamic arbori cotiți. Generalizate în toate unitățile centralei de reparații auto, acestea au determinat introducerea în circuitul economic a mii de arbori cotiți motor anual și economisirea unei mari cantități de oțel înalt aliat.

RECORDURI LEGUMICOLE

Legumicultorii din jud. Arad au obținut în acest an 375.000 tone legume. Pentru realizarea acestei producții, pe lângă suprafața inițială s-a mai prevăzut o altă de 6.000 ha. cu a doua cultură. La irigații s-au folosit toate resursele de apă — bălți, canale de desecare, puțuri, iar lucrările de întreținere s-au făcut la timp și de bună calitate. Produsele au fost recoltate cu mare grijă, fiind create puncte de sortare în fiecare fermă.

Dintre fermele legumicole excelează cea

din Nădlac, unde culturile au fost întreținute prin prașile manuale și mecanice, cu fertilizarea fazială. Irigațiile au fost asigurate numai din surse locale, folosind canalele de desecare în care a fost adusă apă din Mureș. La asociația legumicolă din Horea, irigarea s-a făcut cu 26 electropompe și 20 motopompe, precum și cu apa din fântini.

O bună parte din producția obținută de la culturile duble și succesive a fost destinată industrializării, urmărindu-se permanent respectarea tehnologiilor de cultură și realizându-se producțiile prevăzute la toate sortimentele.

UN NOU MEDICAMENT

„Rumeyn” reflectă denumirea unui nou medicament românesc realizat de cercetătorul timișorean Constantin Iercescu, după aproape șase ani de cercetări asidue. Este un unguent obținut din rumeioară cu multiple calități terapeutice. Este antireumatic, antiedematos, analgezic și cicatrizant. După șarja zero, noul unguent este destinat farmaciilor.

LUCRARE DE ARTĂ MONUMENTALĂ

În holul Aeroportului internațional din Timișoara a fost realizată o valoroasă lucrare de artă monumentală, intitulată „Aviația română — sol al păcii și prieteniei”. Această compoziție murală, creație a artiștilor plastici Lidia Ciolac și Romul Muțiu din municipiu, înfățișează imaginea planetei noastre într-o viziune originală și interesantă privită dintr-un avion în zbor. Ingenios concepută, lucrarea simbolizează mesajul de pace și prietenie al poporului român adresat întregii lumi.

VIZITA OFICIALĂ ÎN AUSTRIA A PREA FERICITULUI PATRIARH
TEOCTIST, ÎN FRUNTEA UNEI DELEGAȚII
A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La invitația E. S. Arhiepiscopului romano-catolic Hermann Groer al Vienei, a E. S. Arhiepiscopului Karl Berg al Salzburgului, a Fundației „Pro Oriente” din Viena, condusă de Em. S. Cardinalul Franz König (i.r.), Președinte de onoare, dl. Theodor Piffel-Percevicu fost ministru federal al educației, Președinte, și de dl. Alfred Stirnemann, Secretar general, precum și la invitația parohiei române și a comunității române din Viena în frunte cu P. C. Părinte Marin Braniște, P. F. Patriarh Teoctist a efectuat o vizită oficială în Austria, între 19 iunie — 1 iulie 1987, însoțit de o delegație de ierarhi și clerici. Din delegație au făcut parte: I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P.S. Episcop Nifon Ploieștenul, vicar patriarhal, P.C. Părinte Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Patriarhiei Române, P. C. Părinte Alexandru Tudor, consilier patriarhal și C. Părinte Diacon Ion Caraza, asistent la Institutul teologic universitar din București, în calitate de interpret. Pentru pregătirea vizitei și ca invitați ai parohiei și ai comunității din Viena, s-au deplasat în Austria și P. C. Părinte Arhidiacon Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, P. C. Părinte Petru Dorobanțu, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, cărui i s-a încredințat organizarea expoziției de carte bisericească editată în cuprinsul Patriarhiei Române, precum și C. Părinte Ioan Protopopescu de la Cancelaria Sfântului Sinod. În cadrul aceluiași invitații, a fost prezent și corul catedralei patriarhale din București, condus de preoții Iulian Cirstoiu și Constantin Drăgușin.

La sosirea pe aeroportul din Viena din ziua de 19 iunie a.c., delegația a fost întâmpinată de oficialități bisericești și laice, precum și de un numeros grup de români.

Delegația a fost găzduită în Palatul arhiepiscopal din Viena, bucurându-se de ospitalitatea arhiepiscopului Hermann Groer. Programul vizitei a cuprins întâlniri cu personalități oficiale bisericești, civile și obștești, vizite la instituții, servicii religioase în domul din Viena și în catedrala din Salzburg, vizite la mănăstiri și întâlniri cu românii din Viena și cu credincioșii parohiilor ortodoxe române din Viena și Salzburg.

În duminica din 21 iunie s-a oficiat sfânta liturghie în capela ortodoxă română din Viena, prezidată de însuși P. F. Patriarh Teoctist care la sfârșit a vorbit credincioșilor despre dubla aniversare care a prilejuit însăși vizita la Viena a delegației Bisericii noastre strămoșești: împlinirea a 200 ani de la recunoașterea oficială a comunității române din Viena și a 80 ani de la înființarea capelei proprii a românilor ortodocși din capitala Austriei. P. F. Patriarh Teoctist a spus printre altele: „Este un fapt bine cunoscut că românii ori unde s-ar afla, se simt înfrățiți unii cu alții, uniți în cuget și simțiri, prin mărturisirea aceleiași credințe moștenite de la înaintași, prin aceeași limbă pe care o păstrează cu scumpătate, ca pe o comoară de mare preț, prin dragostea nezduncinată față de pământul străbun și prin conștiința unității de neam pe care o țin aprinsă în suflete ca pe o flacără pururea vie... Deosebit de important ne apare mai întâi faptul că, de-a lungul existenței lor, atât colonia cît și parohia română din Viena au împlinit rosturi și idealuri comune, ele fiind deo-

potrivă vetre de credință, de cultură și de simțire românească. În sinul lor a ars și continuă să ardă nestinsă flacăra credinței străbune și a dorului după locurile natale, ele fiind întruchiparea simbolică cea mai aleasă a căminului părintesc și locul de fericită întâlnire a datinilor cu prăznuirile bisericești și naționale... Bisericiuța aceasta este, împreună cu sediul cultural al coloniei române din Austria, un adevărat pridvor al prieteniei și colaborării cu celelalte confesiuni și naționalități din această țară, un amvon de propovăduire a păcii, apropierii între oameni și popoare și în mod deosebit o verigă de aur în lanțul legăturilor de prietenie dintre poporul român și cel austriac."

La sfânta liturghie au fost prezenți numeroase oficialități bisericești din capitala Austriei reprezentând gazdele și celelalte comunități ortodoxe. Masa oficială oferită de P. F. Patriarh Teoctist într-unul din palatele Vienei a fost onorată de prezența a peste 300 persoane, în cadrul căreia s-au rostit toasturi. Corul catedralei patriarhale din București a interpretat melodii bisericești, naționale și populare, entuziasmând pe participanții pentru care ziua respectivă rămâne de neuitat.

În după amiaza aceleiași zile, Em. S. Cardinalul König a oficiat vecernia în domul „Sf. Ștefan”, unde corul catedralei patriarhale a susținut un concert, bucurându-se de aprecieri unanime.

În ziua următoare de 22 iunie a.c., după ce a fost primită la Parlamentul austriac, precum și de conducători ai unor instituții centrale din Viena, delegația Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist a fost primită de dr. Kurt Waldheim, Președintele Republicii Austriei. Cu prilejul respectiv, P. F. Patriarh Teoctist a transmis Președintelui Waldheim un mesaj de salut, calde urări de sănătate și fericire personală, iar poporului austriac prieten urări de prosperitate și pace, din partea Președintelui Nicolae Ceaușescu al Republicii Socialiste România, fiind rugat de Președintele Waldheim să transmită Președintelui României aceleași urări de bine și prosperitate.

În seara aceleiași zile, delegația a fost primită la Universitatea din Viena, unde într-un cadru festiv și în prezența unei numeroase asistențe a fost salutăată de rectorul Universității. I. P. S. Mitropolit Antonie a prezentat prelegerea intitulată „Românii și Viena”, iar pr. prof. Ernst Chr. Suttner a dezvoltat subiectul „Biserica Ortodoxă Română verigă între Răsărit și Apus”.

În încheierea festivităților de la Universitate, P. F. Patriarh Teoctist a rostit o amplă alocuțiune, spunând printre altele: „Sînt dator să adaug că bucuria pe care o trăim acum este sporită de cîntea de a ne ști oaspeții acestei instituții de renumit prestigiu care este Universitatea din Viena... Mi-aș îngădui să tilculesc acest fapt ca fiind unul din roadele îndelungatei conlucrări culturale și ale identității aspirațiilor spirituale dintre țările noastre, România și Austria”.

În ziua de 23 iunie, a.c., delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de personalități din partea gazdelor, a oficiat un parastas la cimitirul eroilor români din localitățile Tulln și Zwetendorf, prin I. P. S. Mitropolit Antonie, răspunsurile fiind nile din Viena și elevi ai școlilor din localitate, cu toții ascultînd alocuțiunea Prea date de corul catedralei patriarhale din București. Au fost prezenți membri ai colo-Fericitului Patriarh Teoctist care a evocat cu emoție eroismul soldaților români căzuți pentru apărarea libertății unui popor prieten.

După vizitarea bisericii benedictine Göttweig, P. F. Patriarh Teoctist a oferit autorităților locale Crucea patriarhală pentru mirenii și medalia aniversară instituită cu prilejul celor 200 ani de existență a comunității românești din Viena și a 80 ani de existență a parohiei ortodoxe române din acelaș oraș.

În 24 iunie 1987, în Palatul arhiepiscopal din Viena a avut loc o conferință de presă la care au făcut prezentări ale Bisericii Ortodoxe Române P. F. Patriarh Teoctist și I. P. S. Mitropolit Antonie, după care P. F. Patriarh Teoctist a răspuns la întrebările ziariștilor. A fost apoi vizitată catedrala mitropolitană grecească și catedrala ortodoxă rusă, delegația noastră fiind pretutindeni primită cu deosebită căldură. Au fost vizitate deopotrivă și alte biserici, sediul Episcopiei evanghelice din Viena, ai cărei întîlștătători sînt originari din Transilvania, vorbind încă românește.

În seara aceleiași zile, în Palatul Pallavicini a avut loc un simpozion organizat de Asociația „Pro Oriente” în cadrul căreia Mgr. Wilhelm Nyssen a dezvoltat pre-

legerea „Specificul Ortodoxiei și al Teologiei românești și învățătura de credință a unei Biserici ortodoxe într-o țară latină”, care s-a bucurat de o foarte bună apreciere. După concertul prezentat de corul catedralei patriarhale, E. S. Arhiepiscopul Hermann Groer a anunțat decizia Asociației de a acorda Prea Fericitului Patriarh Teoctist titlul de „Protector” al Fundației „Pro Oriente” în cadrul unei frumoase cuvîntări, la care a răspuns P. F. Patriarh Teoctist.

În 25 iunie a.c., după vizitarea muzeului metropolitan din Viena și a celui din palatul Hofburg unde se păstrează tezaurul rămas de la împărații Austriei, delegația s-a deplasat la Crucea lui Șerban Cantacuzino din Gaterholz pentru un scurt parastas în memoria voievodului care a contribuit la despresurarea Vienei de turci în 1683. În aceeași zi a avut loc și concertul oficial al coralei patriarhale din București, care s-a bucurat de un succes răsunător.

În zilele următoare au fost vizitate alte centre importante din Viena și au avut loc participări la serviciile religioase oficiate în catedrale romano-catolice. În 27 iunie delegația s-a deplasat la Salzburg, la invitația Arhiepiscopiei din acel oraș. În ziua următoare, în capela ortodoxă din castelul Mirabell din acel oraș, P. S. Episcop vicar Nifon Ploieșteanul a oficiat sfînta liturghie, în prezența Prea Fericitului Patriarh Teoctist și a întregii delegații care a fost salutată de P. C. Părinte Dumitru Viezuianu, parohul comunității române din acel oraș. A răspuns P. F. Patriarh Teoctist, adresînd un cuvînt de învățătură credincioșilor care umpleau biserica și arătîndu-le scopul vizitei în capitala Austriei. În continuare, au fost apoi vizitate și alte obiective bisericești.

În 30 iunie a.c. a avut loc o festivitate academică, în cadrul căreia președintele Asociației locale „Pro Oriente” a adresat un cuvînt de salut, iar P. S. Episcop vicar Nifon Ploieșteanul a prezentat expunerea intitulată „Biserica Ortodoxă Română și angajamentul ei ecumenic”. În încheiere, P. F. Patriarh Teoctist a rostit o amplă alocuțiune, subliniind intenția ecumenică a vizitei efectuate: facilitarea dialogului între Biserica Ortodoxă și Biserica romano-catolică din Austria și cultivarea prieteniei dintre cele două țări și popoare prietene.

În ziua de 1 iulie 1987, după ceremonia de despărțire într-un cadru festiv și emoționant efectuată la aeroportul din Salzburg, și după o escală la Viena, delegația Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu P. F. Patriarh Teoctist s-a înapoiat în țară. La aeroportul Otopeni ea a fost întâmpinată de ierarhi și clerici, iar la Palatul Patriarhal s-a oficiat un polihroniu.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist efectuată în Austria a constituit nu numai un prilej de exprimare a unui mesaj ecumenic, de deschidere și dorință de colaborare și de unitate, ci și un mesaj de pace din partea credincioșilor Bisericii noastre strămoșești și a poporului român adresat credincioșilor și poporului austriac, ducînd peste hotare bunul nume al Bisericii noastre, buna ei organizare, libertatea în care își desfășoară activitatea, bunul nume și realizările obținute în patria noastră. („Telegraful Român” nr. 25—28/1987, pp. 1—3).

NOUĂ SESIUNE PLENARĂ ÎN DIALOGUL ORTODOXO-ROMANO-CATOLIC

Comisia internațională mixtă pentru dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxă și Romano-Catolică și-a reluat lucrările celei de a patra sesiuni plenare (întrerupte și eșuate în 1986) în aceeași localitate Cassano delle Murge de lângă Bari (Italia), între 9—16 iunie 1987. Au participat 25 teologi romano-catolici și 20 teologi ortodocși reprezentînd majoritatea Bisericilor ortodoxe autocefale surori, sub copreședinția mitropolitului Stilianos al Australiei și a cardinalului Jean Willebrands.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și P. C. Părinte prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic universitar din București.

După dezbateri grele și anevoioase, Comisia mixtă a adoptat un document comun, dar nu de acord teologic, ci de dialog, asupra temei „Credința, Tainele și unitatea Bisericii”, ca o continuare a textului publicat în 1982, după cea de a doua sesiune, asupra temei „Taina Bisericii și a Euharistiei în lumina tainei Sfintei Treimi”. Textul face parte dintr-un ansamblu de documente pe care Comisia și-a propus să le redacteze spre a contribui la restabilirea comuniunii plene de credință și viață sacramentală între cele două Biserici, dar el evidențiază atât punctele comune cât și cele divergente, mai ales cu privire la tainele de inițiere, ce urmează să fie adâncite de comisiile de specialiști din ambele Biserici.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a adus un aport substanțial la desfășurarea lucrărilor, intervenind în numeroase rânduri pentru depășirea momentelor de criză și menținerea dialogului „în stare de plutire” și însăși în ceea ce privește redactarea textului comun ca document de lucru, de continuare a dialogului expus întreruperii. S-a făcut simțită dorința de a se trece la abordarea problemelor grele, prin care dialogul poate fi testat cu privire la rostul continuării lui, între care uniaticismul cu toate formele sale prozelitiste, mai vechi și mai noi, este îngrijorător și supărător pentru partea ortodoxă.

Totuși, grație eforturilor depuse de numeroși membri ai Comisiei — între care în primul rând reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române — dialogul spre unitatea dorită va continua. La Cassano, după o impresionantă procesiune religioasă închinată unității creștine, municipalitatea a acordat străzii principale a acestui oraș denumirea de „Calea reconcilierii creștinilor”, ca expresie a acestei dorințe unanime.

Cea de a cincea sesiune plenară a Comisiei internaționale mixte de dialog va avea loc la mănăstirea ortodoxă Valamo din Finlanda, între 19—27 iunie 1988, cu tema „Taina hirotoniei în structura sacramentală a Bisericii”. O subcomisie constituită „ad hoc” din cinci teologi ortodocși și alți cinci romano-catolici, cu experți din partea ambelor părți — din care va face parte și un delegat al Bisericii Ortodoxe Române — va prezenta un raport asupra problemelor puse de uniaticism în relațiile dintre cele două Biserici. (S. O. P., nr. 120/1987, pp. 7—8; „Telegraful Român”, nr. 25—28/1—15 iulie 1987, pp. 1—4) (Mariana Sârbu).

DIALOGUL GENERAL ORTODOX-LUTERAN LA A PATRA SESIUNE

Între 28 mai — 3 iunie 1987, Academia ortodoxă din Conia (Creta) a găzduit lucrările celei de a patra întruniri din cadrul dialogului general ortodox-luteran, pusă sub genericul „Scriptură și Tradiție”. Cele trei sesiuni anterioare s-au desfășurat la Espo (Finlanda) în 1981, Limassol (Cipru) în 1983 și Alentowen (Pensilvania — S.U.A.) în 1985.

La lucrările celei de a patra sesiuni au participat reprezentanți ai tuturor Bisericilor ortodoxe locale autocefale, iar din partea luterană 14 delegați proveniți din Europa, Asia și S.U.A.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. C. Părinte prof. Viorel Ioniță și C. Diacon asist. Ion Caraza, ambii de la Institutul teologic universitar București.

Sedintele s-au ținut pe grupe separate, în funcție de confesiune, dar și pe grupe comune, discutându-se referatul elaborat în anul 1986 de comitetul restrâns de la Geneva. Au fost dezbătute punctele comune, convergențe și deosebitoare în ceea ce privește concepția și raportul dintre Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție în învățătura celor două Biserici. Discuțiile s-au purtat în jurul canonului Sfintei Scripturi, a inspirației divine, a legăturii dintre Scriptură, Tradiție și Biserică, punându-se un accent aparte pe Tradiția apostolică, pe dezvoltarea Tradiției și autoritatea sfinților părinți

În conținutul ei, pe criteriile Tradiției celei adevărate și caracterul ei dinamic. Partea luterană a ținut să precizeze că Martin Luther prin expresia „sola Scriptura” nu dorește de fapt să anuleze Tradiția, el însuși folosind în scrierile sale pe dascălii Bisericii primare, ci a intenționat doar să înlăture practicile străine intervenite în Biserica apuseană a evului mediu cu privire la Biblie.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au luat parte activă la dezbateri, reliefind raportul de unitate, complementaritate și egalitate între Scriptură, Tradiție și Biserică, întru Duhul Sfânt, în contribuția lor la mântuirea neamului omenesc. Scriptura nu poate fi deasupra Bisericii și nici în afara ei.

După ultima ședință consacrată comemorării a 1200 ani de la Sinodul VII ecumenic, dezbaterile au fost sintetizate în 11 hotărâri luate în unanimitate, ce reflectă în majoritate — pe lângă deosebirea cu privire la conținutul Sfintei Scripturi — punctele comune și convergente asupra temei studiate. S-a precizat astfel, printre altele, că „funcția Sfintelor Scripturi este să apere autenticitatea experienței vii a Bisericii în ocrotirea Sfintei Tradiții de toate încercările de a falsifica credința adevărată, nu să submineze autoritatea Bisericii, Trupul lui Hristos”, iar mai departe că „teologii luterani țin să afirme că formula luterană „sola Scriptura” a intenționat întotdeauna să se refere la revelarea lui Dumnezeu, la actul de mântuire adus de Dumnezeu prin Hristos și puterea Sfântului Duh și astfel la Sfânta Tradiție a Bisericii, așa cum s-a expus în acest act, împotriva tradițiilor omenești ce întunecă învățătura autentică a Bisericii. Referirea la Scriptură este, pentru noi, referirea la Evanghelia Mântuirii, la Hristos și astfel la Sfânta Tradiție care este viața Bisericii, pentru a acționa în calitate de criteriu al autenticității sale și a accentua astfel unitatea și universalitatea Bisericii pentru preamărirea fericită în comun a Sfintei Treimi”.

Cea de a cincea sesiune a dialogului general ortodox-luteran este planificată pentru anul 1989, cu tema „Biserica și Tradiția”, ca o dezvoltare logică a temelor anterioare. („Telegraful Român”, nr. 25—28/1—15 iulie 1987, p. 4).

SESIUNE ECUMENICĂ

Între 14—21 august 1987 a avut loc la Residencia San Cristobal, localitatea Majadahonda de lângă Madrid — Spania, sesiunea anuală a Comisiei permanente aparținătoare Comisiei „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În cea mai mare parte, delegații au reprezentat principalele grupuri coordonatoare ale Comisiei, cum sînt: „Credința apostolică”, documentul „Botez, Euharistie, Ministerium”, „Unitate și Reînnoire”, „Rugăciunea pentru unitatea creștină”, „Ciclul de rugăciune ecumenică”, „Misiune și unitate”. Conducerea lucrărilor a avut-o directorul Comisiei pastorul dr. Günter Gassmann, ajutat de moderatorii grupelor amintite. A fost analizată activitatea întregii comisii, rezultatele concrete ale muncii ei și programele viitoare, cu repartizarea pe comitete de lucru a unor teme precise spre a fi studiate în optica realizării unor noi convergențe ecumenice.

În cadrul plenarelor și ședințelor pe grupe s-au dezbătut referatele de bază pentru elucidarea problemelor ce revin fiecăruia dintre grupurile coordonatoare arătate.

Din partea bisericii Ortodoxe Române a participat, în calitate de membru Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului care a prezentat referatul intitulat Contribuții la analiza răspunsurilor privind documentul „Botez, Euharistie, Ministeriu”.

La sfîrșitul lucrărilor a fost redactată o scrisoare din partea Comisiei „Credință și Constituție”, adresată Bisericilor membre, cu privire la rezultatele dezbaterilor avînd în centru documentul „Botez, Euharistie, Ministeriu” (Dr. Timotei Sevcicu, Episcopul Aradului).

INTRUNIRE JUBILIARĂ

Intre 9—13 mai 1987, la Bari (Italia) a avut loc o întrunire ecumenică dedicată împlinirii a 900 ani de la strămutarea moaștelor Sfântului Ierarh Nicolae, de la Mira Likiei la Bari (1087), precum și împlinirii a 1200 ani de la cel de al VII-lea Sinod ecumenic (Niceea, 787).

La lucrările acestei întruniri au participat reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, ai Patriarhiei Alexandriei, ai Patriarhiei Antiohiei, ai Patriarhiei Moscovei, ai Patriarhiei Române ai Bisericii Greciei, precum și ai Bisericilor Ortodoxe din Cipru, Polonia și Finlanda. Din partea Bisericii Romano-Catolice au participat reprezentanți ai Secretariatului pentru unitatea creștină de la Vatican, profesori ai Institutului de Teologie ecumenică „San Nicolo” din Bari, profesori de la Universitatea din Basilicata și de la Universitatea din Bari, specialiști în istorie și artă.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de pr. prof. dr. Nicolae D. Necula de la Institutul teologic universitar din București.

Prima parte a întrunirii, dedicată aniversării celui de al IX-lea centenar de la strămutarea moaștelor Sfântului Nicolae, s-a desfășurat la basilica „San Nicolo” și la Institutul ecumenic. Participanții la întrunire au fost prezenți la tradiționala procesiune anuală cu icoana Sfântului Nicolae, iar în după-amiaza zilei de duminică din 10 mai au luat parte la serviciul ecumenic desfășurat în basilica „San Nicolo”.

Cea de a doua parte a lucrărilor a fost consacrată aniversării a 1200 ani de la Sinodul VII ecumenic. După cuvîntarea de deschidere, rostită de mgr. Salvatore Manna, rectorul Institutului ecumenic, au fost prezentate referatele stabilite în prealabil, asupra temei: „Legitimitatea cultului icoanelor”.

Pe lângă referate și comunicări, au mai fost prezentate două expuneri însoțite de proiecții de diapositive privind tradițiile iconografice locale din Puglia și Basilicata.

În cuvîntarea de închidere a lucrărilor, prof. Cosimo Fonseca rectorul Universității din Basilicata, a prezentat tradiția iconografică, în mare parte comună Bisericilor Ortodoxă și Romano-Catolică, ca un posibil punct de pornire în dialogul teologic ortodoxo-romano-catolic. (A. Alexandrescu)

APRECIERI ASUPRA DIALOGULUI ORTODOX-ROMANO-CATOLIC

„Drumul dialogului este drumul lui Dumnezeu” — a subliniat recent P. F. Patriarh Parthenios III al Alexandriei într-un articol publicat de cotidianul atenan „Kathimerini”. Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe africane, care a fost el însuși membru al comisiei de dialog pînă la recenta sa întronizare, s-a declarat convins de necesitatea continuării dialogului cu Biserica Romano-Catolică. „Drumul dialogului nu trece prin vorbe triumfaliste... În istoria Bisericii există și erori, greșeli... Dialogul are nevoie de sinceritate, de o autocritică permanentă, de mărturisirea păcatelor... Noi toți care participăm nu sîntem infailibili, iar mersul dialogului nu depinde doar de noi: el depinde de Dumnezeu...”

„Dialogul trebuie să îmbrățișeze toate religiile și întreaga omenire — a mai arătat P. F. Sa. Calea dialogului este viața în adevăr și dragoste, unitatea tuturor oamenilor în viață în dragoste, deoarece adevărul este dragoste și dragostea este adevăr pentru toți”. (S.O.P. nr. 120/1987, pp.8—9) (Mariana Sărbu).

Intr-un interviu acordat recent ziarului vest german „Die Welt”, cardinalul Friederich Wetter de München și Freising a subliniat străduința Bisericii Romano-Catolice de a depăși diferențele ce despart Biserica Răsăritului de cea a Apusului, „ambele aflându-se pe abzele Sfintei Scripturi și a marii Tradiții a Bisericii”.

Arhiepiscopul Friederich Wetter a caracterizat ca „foarte importante” relațiile ecumenice ale Bisericii Romano-Catolice cu Biserica Ortodoxă. „Deosebirea de credință dintre romano-catolici și ortodocși sînt foarte mici, iar depărtarea culturală apărută în timpul celor o mie de ani ar trebui depășită, deoarece dialogul cu Biserica Ortodoxă are rolul de a duce spre unitate”. („Ordinariats — Korrespondenz”, nr. 13/1987, p. 11) (L. I. Jebelean).

DISTINȘI OASPEȚI STRĂINI ÎN VIZITĂ PRIN ȚARA

Un grup de profesori, pastori și studenți de la Institutul teologic prezbiterian „McCormick” din Chicago, SUA, a efectuat, în perioada 30 aprilie — 12 mai 1987, o vizită turistică în țara noastră, prilej cu care au putut cunoaște aspecte ale vieții noastre bisericești.

După sosirea la București, oaspeții au vizitat mănăstirea Cernica, unde au fost întâmpinați de P. Cuv. Teofil Panait, starețul mănăstirii, care le-a prezentat complexul mănăstiresc și muzeul.

În zilele următoare, grupul de teologi americani a poposit pe meleagurile Moldovei, mai întîi la Roman, unde au fost primiți de P. S. Arhiepiscop vicar Ioachim Vasluiuanul, care i-a condus la catedrala episcopală, făcînd prezentarea istorică a Episcopiei Romanului și Hușilor și a lăcașului de închinare. În duminică din 3 mai oaspeții au asistat la oficierea sfintei liturghii în catedrala mitropolitană din Iași, după care au vizitat biserica Trei Ierarhi și mănăstirile Golia, Gălata și Cetățuia. Vizita a continuat la mănăstirile Văratec, Agapia și Neamț, apoi Voroneț, Moldovița și Sucevița, oaspeții putînd cunoaște îndeaproape viața din aceste așezăminte, cu deosebire ceea ce privește participarea monahilor la viața comunităților locale, precum și la cea a Bisericii în general, datorită pelerinajelor care adună mulți credincioși la sărbătorile mai mari. Cu prilejul vizitei la mănăstirea Neamț, teologii americani s-au întîlnit cu profesorii și elevii Seminarului teologic, făcînd un instructiv schimb de opinii în legătură cu menirea învățămîntului teologic în lumea contemporană.

În orașul Cluj-Napoca, oaspeții au vizitat Institutul teologic protestant și Seminarul teologic ortodox, unde au fost întâmpinați de P. S. Episcop vicar Justinian Maramureșanul, de profesori și elevi ai școlii. Apoi, sosind la Alba Iulia, grupul s-a oprit la catedrala și Episcopia ortodoxă, unde a fost primit de P. S. Episcop Emilian, precum și la catedrala romano-catolică, unde a fost întâmpinat de Em. Sa episcopul Jakab Antal.

La Sibiu, oaspeții au vizitat mai întîi catedrala, tipografia arhiepiscopală, reședința mitropolitană și colecția muzeală, apoi Institutul teologic, unde s-au întîlnit cu profesori și studenți. Cu acel prilej au fost evidențiate legăturile dintre cele două Institute teologice, din Sibiu și din Chicago, stabilite cu mai bine de 15 ani în urmă, cînd au fost inițiate schimburile de studenți și vizitele reciproce. În aceeași zonă, la mănăstirea Simbăta de Sus, au vizitat biserica, muzeul de icoane pe sticlă, atelierul de pictură, precum și noile clădiri aflate în curs de construcție, iar la Brașov au fost vizitate biserica „Sf. Nicolae” și muzeul din Schei.

În drum spre București, oaspeții au poposit la mănăstirea Sinaia, unde li s-a prezentat istoricul și activitatea așezămîntului.

După înapoiere în capitală, grupul american s-a întîlnit cu profesori și studenți ai Institutului teologic, a vizitat tipografia Institutului Biblic și Seminarul teologic.

În ziua de 12 mai a.c., oaspeții au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Teoctist, prilej cu care au exprimat sentimente de aleasă grațitudine pentru ospitalitatea arătată pe întreaga durată a vizitei, precum și recunoștința lor de a fi putut cunoaște nemijlocit viața unei alte Biserici ortodoxe autocefale. (A. Alexandrescu).

„PACE PE PĂMÎNT. 1000 ANI ÎNTRE VOLGA ȘI RIN”

Între 21—26 aprilie 1987, la Institutul pentru Bisericiile de Răsărit din cadrul Comisiei ecumenice a Conferinței episcopilor germani din Regensburg (RFG), Bisericiile romano-catolică și protestantă din RFG au organizat un simpozion internațional dedicat împlinirii unui mileniu de la creștinarea poporului rus.

Tema generală a fost: „Pacea pe pământ. 1000 ani între Volga și Rin”. Programul a cuprins probleme de istorie bisericească, de Teologie, de politică și de istorie laică. Au participat 98 delegați din Uniunea Sovietică, Bulgaria, România, Italia, Franța, Iugoslavia, Grecia, RFG, RDG, Ierusalim, Austria și Polonia.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de pr. prof. Ștefan Alexe și diac. asist. Ioan Caraza, ambii de la Institutul teologic din București.

Un loc important l-au ocupat discuțiile referitoare la actuala situație politică internațională, analizându-se cu deosebită seriozitate atitudinea și acțiunile marilor supraputeri și a blocurilor militare în problema limitării cursei înarmărilor și a căilor necesare de urmat în vederea dezarmării.

În ziua de 25 aprilie, referatele și comunicările au fost grupate sub genericul a două teme: „Limbă și literatură: slavistică și literatura rusă”; „Muzică și artă: îmbogățire reciprocă în cadrul culturii europene”. La cea de a doua temă pr. prof. dr. Ștefan Alexe a prezentat referatul intitulat „Mitropolitul Petru Movilă creator de punți între Răsărit și Apus”. Deși a fost stabilit către sfârșitul simpozionului, referatul a avut numărul maxim de ascultători și s-a bucurat de o foarte bună apreciere.

În duminica din 26 aprilie, s-a oficiat sfânta liturghie ortodoxă de către toți clericii ortodocși, iar I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului a vorbit despre „Biserica Ortodoxă Rusă în trecut și în prezent”, în care a amintit la loc de cinste pe mitropolitul Petru Movilă. (Fl. Roșca).

VASTE ACȚIUNI ÎN FAVOAREA PĂCII

Academiile ecumenice din Europa au organizat recent la Driebergen (Olanda) o vastă întrunire consacrată păcii, cu participarea a peste 200 delegați reprezentând numeroase țări ale Europei, Asiei, Africii și Americii. Printre participanți se numărau clerici și teologi exponenți ai Bisericilor creștine, politicieni și politologi, experți cu problemele dezarmării care au adoptat un apel adresat tuturor popoarelor și guvernelor lui pentru instaurarea unei păci trainice pe întreaga noastră planetă.

* * *

„Grupul de lucru” al Bisericilor creștine din R.F.G., cu sediul la Frankfurt a anunțat că în cursul anului 1988, Bisericiile din R.F.G. vor organiza un „Forum pentru dreptate, pace și conservarea creației”. După cum a declarat Heinz Joachim Held, președintele acestui „Organ de lucru”, la lucrările acestui „Forum” vor fi invitate toate Bisericiile europene, ca un fapt „de importanță excepțională” în pregătirea conferinței internaționale cu aceeași temă ce va avea loc în 1990. („Junge Kirche” nr. 6/1987, pp. 376—377) (L. I. Jebelean).

CONDAMNARE FERMĂ A RASISMULUI

Între 15—16 iunie 1987, la Roma a avut loc întrunirea anuală a Grupului consultativ pentru gândire și acțiune socială (C.G.S.), care permite efectuarea „unui schimb între oficiile corespunzătoare ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-catolică în probleme sociale și de interes reciproc”.

Subiectul principal dezbătut a fost respingerea rasismului de către toate Bisericile, ca păcat împotriva demnității persoanei și unității familiei umane. S-a ajuns la un acord substanțial asupra temeiurilor biblice privind respingerea oricărei discriminări sau sistem opresiv bazat pe rasă, culoare, descendență sau origine națională sau etică. O asemenea discriminare este contrară misiunii pe care Hristos a încredințat-o Bisericii de a reuni întregul Său popor.

Deși rasismul a luat multe forme de-a lungul istoriei, și deși astăzi se înregistrează noi și supărătoare manifestări ale acestei racile, problema crucială este apartheidul, un sistem legal al discriminării pe bază de rasă. De aceea, Grupul consultativ pentru gândire socială și acțiune a discutat căile de reînnoire ale eforturilor Bisericilor, menite să revitalizeze angajamentul creștin de a depăși această formă deosebit de nocivă a rasismului. Deosebit de semnificativ este și faptul că acest schimb de opinii a avut loc la 16 iunie a.c., la cea de a 11-a aniversare a masacrului de la Soweto.

Partea finală a întrunirii a fost dedicată unui schimb de activități de interes mutual și unei discuții asupra modului de întărire a colaborării în domeniul social între oficiile membre ale Grupului consultativ. („Ecumenical Press Service”, 1—7 iulie 1987, p. 8).

O STRĂLUCITĂ CLARIFICARE ARHEOLOGICĂ

Determinarea locului în care Mântuitorul Iisus Hristos a fost îngropat înainte de a învia a constituit o problemă controversată timp de secole, disputa purtând pecetea rivalităților confesionale. În timp ce protestanții au opinat pentru „Grădina mormintului”, ortodocșii și romano-catolicii au susținut că Iisus a fost îngropat pe locul unde se înalță biserica „Sfântului Mormint”, preferințele pelerinilor manifestându-se mereu în funcție de confesiunea căreia aparțineau.

Recentele săpături arheologice au lămurit și această dilemă, confirmând punctul de vedere ortodox și romano-catolic. În actualul plan general al Ierusalimului, „Grădina mormintului” din afara zidului vechiului oraș părea să corespundă cel mai bine relatărilor biblice, dar săpăturile făcute indică drept loc tocmai cea veche biserică din interiorul vechiului oraș îngrădit.

Concluziile arheologilor au fost prezentate într-o serie de rapoarte publicate la Washington în „Revista de arheologie biblică”. Din ele rezultă că „Grădina mormintului” a fost folosită timp de șase veacuri î.d.Hr. eliminându-se posibilitatea ca Iisus să fi fost îngropat acolo, deoarece Evanghelia precizează că Golgota se afla în afara zidurilor orașului adăugind: „Iar în locul unde a fost răstignit era o grădină și în grădină un mormint nou, în care nu mai fusese nimeni îngropat... acolo L-au pus pe Iisus, pentru că mormintul era aproape” (Ioan 19, 41—42). Astfel, după cum a stabilit arheologul Gabriel Barkay, peșterile mortuare din „Grădina mormintului” datează din secolele VIII—VII î.d.Hr. și nu au mai fost folosite în acest scop „așa încât nu se poate să fi fost aici mormintul în care a fost îngropat Iisus”.

Dimpotrivă, în ceea ce privește vechea biserică cu cupolă săpăturile au confirmat că în timpul Mântuitorului, pe locul respectiv se afla grădina unui cimitir.

Arheologul Dan Bahat al zonei Ierusalimului a demonstrat că pe locul bisericii existase mai întâi o carieră de calcar care în secolul I în.d.Hr. a fost umplută cu reziduri și „transformată în grădină sau livadă, unde creșteau curmali, smochini, roșcove și măslini”, iar în timpul activității Mântuitorului servea și ca cimitir. Acolo s-au găsit cel puțin patru morminte datînd din perioada respectivă, dintre care unul se crede că ar fi aparținut lui Iisus, constînd dintr-o anticameră și o nișă săpată în stîncă, tăiată în lungime. „Dovezile par sigure că la sfîrșitul erei respective, zona în discuție servea ca vast teren de înmormîntare”. Același arheolog arată că Iisus a fost înmormîntat lîngă un deal bolovănos, considerat Golgota, care se afla pe atunci în afara orașului. Zidul lărgit care înconjoară acum zona respectivă a fost construit între anii 41—44 d.Hr.

Mai tîrziu, după ce romanii au distrus Ierusalimul, înăbușînd răscoalele iudeilor din anii 70 și 132, împăratul roman Hadrian a construit un nou oraș, a acoperit grădina cimitirului și a ridicat deasupra un templu păgîn.

Apoi, deși ruinele construcției respective au complicat lucrurile, atunci cînd împărăteasa Elena, mama împăratului Constantin cel Mare, a vizitat Ierusalimul în anul 326, comunitatea creștină de acolo a reușit să identifice locul mormîntului lui Iisus. Atunci Constantin cel Mare a construit o rotundă în jurul mormîntului și o biserică în apropiere.

Deși cimitirul a fost șters de pe fața pămîntului, „rămîne faptul că acolo a fost într-adevăr un cimitir... iar în momentul de față știm că amplasamentul său se potrivește perfect condițiilor din secolul I” concluzionează arheologul Dan Bahat. („The Faith of Orthodoxy”, aprilie 1987, p. 2).

MARIOLOGIA — O PIEDICĂ ÎN CALEA UNITĂȚII CREȘTINE ?

Nu ne-am propus să insistăm în cele ce urmează asupra locului Prea Curatei Fecioare Maria în doctrina și cultul Bisericii creștine tradiționale, cu continuitate apostolică. Locul și rolul Maicii Domnului în întreaga operă de mîntuire, obiectivă și subiectivă, în pietatea credincioșilor, au fost relevate cu pregnanță în atîtea tratate și studii de specialitate, în articole și cuvîntări, în literatura beletristică și artistică, ele punînd în evidență considerentele biblice și motivația tradițională, continuitatea cultului de supravenerare ce i se atribuie cu începere încă din primele decenii ale veacului apostolic. Sînt cunoscute, deopotrivă, și nuanțele și diferențele existente și în această privință între Bisericile apostolice, Ortodoxă și Romano-Catolică, asupra cărora de asemenea nu insistăm, deoarece fondul comun rămîne același, iar „reîntoarcerea la credința veacului apostolic” — de care se vorbește cu mereu mai multă insistență în contactele ecumeniste contemporane — nu poate eluda, *la timpul său*, nici acest adevăr doctrinar.

Iată, însă, că Mariologia riscă să se transforme de pe acum într-o adevărată piatră de poticnire în calea unității creștine, să provoace un adevărat „scandal” în dialogul ecumenic între marile confesiuni creștine. De unde pînă mai ieri, lucrurile păreau să meargă pe un făgaș ascendent în contactele bilaterale și multilaterale pe drumul restituirii unității pierdute, iată că dintr-odată cerul senin al relațiilor intercreștine se acoperă din nou de norii întunecați ai vechilor conflicte doctrinare. Se știe că S. Sa Papa Ioan-Paul II a declarat anul 1987 ca „an marial”, desigur pentru Biserica Romano-Catolică. Nu interesează aici nici motivația hotărîrii luate și nici scopul ei, pe care nu le comentăm de nici o manieră. În fond, fiecare Biserică are dreptul ei să stabilească și să comemoreze, cînd și cum dorește, momente și personalități ale istoriei mîntuirii sau figuri mai importante ale trecutului ei propriu, dar fără a le impune altora. De aceea, o considerăm și noi, în mod firesc, ca pe o problemă internă a Bisericii respective, asupra căreia nu ne putem pronunța și nici nu o facem.

Constatăm, însă, că de unde la început hotărîrea asupra „anului marial” a trecut mai mult sau mai puțin neobservată în mediul celorlalte Biserici și confesiuni creștine, ea devine de la o zi la alta un obiect de controverse teologice și atitudini diametral opuse. Papa Ioan-Paul II a însoțit la hotărîrea respectivă și „Enciclica asupra Prea Curatei Fecioare Maria în viața Bisericii în mers”, redactată în trei părți principale, fiecare dintre ele cu cîte trei capitole. Cele trei părți ale enciclicii tratează „Taina lui Hristos”, „Taina Bisericii” și „Viața concretă a Bisericii și a creștinului”. După o analiză exegetică și meditativă a textelor mai importante din Noul Testament, partea a doua accentuează relația Maicii Domnului cu Biserica, cu poporul lui Dumnezeu, cu drumul Bisericii în dialogul ei ecumenic, cu măreția Bisericii în această lume, iar cea de a treia abordează problema intercesiunii și a medierii Prea Curatei Fecioare ca slujitoare a Domnului, prezența ei în viața Bisericii și cea personală și, firește, semnificația pe care papa dorea să o acorde „anului marial”. Dar, după cum vom vedea în continuare, se pare însă că tocmai aici se află și nodul gordian al problemei: papa recomandă și altor confesiuni — fără a le denumi — aprofundarea Mariologiei în acest an.

Dacă la început enciclica „anului marial” nu a stîrnit comentarii și mai ales reacții în mediul teologilor și reprezentanților de frunte ai confesiunilor Reformei, pe zi ce trece problema capătă o amploare crescîndă, poate și datorită „apologetilor” enciclicii care încearcă s-o impună atenției unor cercuri creștine mai largi, peste sfera celor cărora era destinată de fapt. Astfel, elogiind enciclica „marială”, teologul romano-catolic Max Thurian, în același timp consultant pe lingă Comisia „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, apreciază că între documentul în cauză și cele ale papei Paul VI, intitulat „Lumen Gentium” și „Marialis Cultus”, „există o continuitate, dar și o mare originalitate, specifică gîndirii papei Ioan-Paul II, gîndire profund înrădăcinată în Sfînta Scriptură, deschisă dialogului ecumenic și în relație constantă cu viața bisericească și personală” și tot el conchide: „Cu ajutorul unei enciclici atît de bogată în substanță biblică și doctrinară se poate spera că anul marial va fi o perioadă de aprofundare a credinței, de reînnoire spirituală și de progres spre unitatea tuturor creștinilor” (SOEPI, nr. 12/16 aprilie 1987, p. 5).

Așa fiind, reacțiile nu au întîrziat nici ele. Spre pildă, episcopul Gustav Reingrabner, conducătorul Bisericii Evanghelice-luterane a Austriei, a declarat recent că „anul marial proclamat de papă este o problemă internă a Bisericii Romano-Catolice și nu oferă dialogului ecumenic nici un fel de șansă. Mai mult, nu ar trebui să se prezinte ca o ocazie de dialog evenimente care mai mult separă decît unesc”. El și-a exprimat speranța că anul marial nu va degenera într-un „val de mariolatricie, deoarece aceasta ar ridica ziduri între Biserici” (rev. cit.).

O altă reacție, și mai aspră, a țîșnit din mediul protestanților italieni. Pastorul reformat G. Fuligno, spre exemplu, membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a declarat recent buletinului de presă „NEV” al Federației Bisericilor protestante din Italia, că lectura atentă a enciclicii ridică două probleme: „Una este decepția provocată credincioșilor protestanți, prin accentul care se pune pe un punct de mare divergență între catolici și reformați și alta e faptul că doctrina marială poate servi ca bază de deschidere a unui dialog cu Biserica Ortodoxă. Bisericile protestante din Italia sînt, de acum încolo, puse în fața dilemei de a ști dacă reafirmarea Mariologiei le poate permite să continue dialogul ecumenic cu Biserica Romano-Catolică. Spre deosebire de teologul Max Thurian, apreciez că prin această enciclică, Biserica Romano-Catolică înțelege să frîneze dialogul ecumenic în loc să-l încurajeze. Acest document este inacceptabil... Nu era absolut deloc nevoie să se deturneze atenția Bisericilor de la dezbaterile importante pe care au angajat-o pe tema dreptății, păcii și salvărilor creației, pentru a le provoca să discute problema Feciorei Maria” (SPP Informations, nr. 15/15 aprilie 1987, p. 6).

De pe altă poziție, mai înaltă, Consiliul Federației Bisericilor evanghelice din Italia a subliniat, de asemenea, că inițiativa papei Ioan-Paul II „nu reprezintă un progres pe drumul ecumenismului”. La antipozii propunerii papale în legătură cu aprofundarea comună a Mariologiei în cursul acestui an, aceeași Federație și-a anunțat intenția de-a dezbate problema marială într-o reuniune publică, insistînd asupra interpretării pe care Bisericile i-au dat-o în cursul istoriei, ba chiar și „asupra absenței rădăcinilor biblice ale cultului marial” (?!) (SOEPI, nr. 12/16 aprilie 1987, p. 5).

Fără îndoială, exagerările n-au fost și nu pot fi niciodată folositoare nimănui, după cum nici Mișcările ecumenice contemporane. Pînă la restituiră unității creștine în „duh și adevăr” mai este încă de străbătut un drum lung și anevoios. Se fac pași mai mici și mai mari în această direcție, se înregistrează acorduri și convergențe doctrinare promițătoare pentru continuarea dialogurilor multilaterale, ce trebuie să ducă într-o zi la refacerea unității creștine, dar pînă atunci mai sînt multe altele de dezbătut și încă destule. Nu încap îndoială că Mariologia este un important capitol de credință și viață creștină, la care nu se poate renunța dacă se dorește într-adevăr restituiră la tradiția veacului apostolic. Dar a o aduce acum în discuție, nu este oare prematur?

Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

VIZITĂ CANONICĂ JUBILIARĂ

Îmbrăcată în haină de sărbătoare, mănăstirea „Izvorul Miron” — Românești, jud. Timiș, a primit vizita canonică a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae în ziua de 20 iulie 1987. Sărbătoarea hramului — „Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul” — a coincis în acest an și cu împlinirea a trei pătrare de veac de la sfințirea pietrei fundamentale a așezămîntului — ctitorie a patriarhului Miron Cristea, pe atunci episcop al Caransebeșului.

Obștea mănăstirii, numeroșii clerici aparținînd parohiilor limitrofe, precum și mulțimea credincioșilor și închinătorilor, au făcut Chiriarhului o impresionantă primire — concludentă expresie a atașamentului și dragostei față de Întîistătătorul Mitropoliei Banatului. În numele tuturor, P. On. Părinte Doru Milostean, protopopul Făgetului, a rostit o amplă alocuțiune, la care a răspuns I. P. S. Mitropolit Nicolae, mulțumind pentru primirea făcută.

Împreună cu soborul de preoți și diaconi, I. P. S. Mitropolit Nicolae a oficiat, apoi, sfînta liturghie arhierescă, la solemnitatea momentului contribuind deopotrivă cîntarea omofonă intonată de mulțimea credincioșilor, dintre care o bună parte s-au împărtășit cu Sfintele Taine. Cu toții au putut asista și la hirotesia întru protosinzel a ieromonahului Olivian Bindiș, întîistătătorul așezămîntului, iar la momentul potrivit au ascultat un bogat cuvînt de învățătură rostit de I. P. S. Mitropolit Nicolae.

După încheierea sfîntei liturghii, soborul slujitor a oficiat un parastas în memoria regretatului patriarh Miron Cristea, ctitorul așezămîntului, precum și a tuturor slujitorilor acestui sfînt lăcaș trecuți la cele veșnice.

Sărbătoarea jubiliară a mănăstirii a luat sfîrșit cu agapa comună în cadrul căreia s-au rostit toasturi.

SFINȚIRI DE BISERICI

În duminica din 9 august 1987, credincioșii parohiei Uivar din protopopiatul Timișoara au întîmpinat cu alese sentimente de bucurie pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care a descins în mijlocul lor însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, spre a le sfinți lăcașul de închinare cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”. În numele tuturor celor prezenți, P. On. Părinte Cornel Pleșu, conducătorul protopopiatului Timișoara, a rostit un cuvînt de bun venit, iar Întîistătătorul eparhiei și-a exprimat bucuria de a fi împreună cu credincioșii la această festivitate bisericească locală. Printre invitați se numărau și preoții romano-catolici de pe raza comunei.

După ritualul sfințirii apei și a tîrnosirii lăcașului, cu așezare de sfînte moaște, a urmat sfînta liturghie arhierescă. Mulțimea credincioșilor prezenți au dat răspunsurile prin cîntarea omofonă și au ascultat cu mare atenție cuvîntul de învățătură al Chiriarhului eparhiei.

La sfârșit, preotul paroh Grațian Miclăuș a prezentat o succintă dare de seamă asupra întregii activități bisericești locale. Apoi, în cadrul agapei ce a urmat, oferită de consiliul parohial, I. P. S. Mitropolit Nicolae, întreținându-se cu credincioșii și invitații prezenți, le-a adresat îndemnul de a continua să cultive aceeași atmosferă de armonie și unitate, de muncă spornică spre mai binele obștesc și prosperitatea patriei noastre scumpe.

*
*
*

În cronică parohiei Iecea Mare din protopopiatul Timișoara, duminică din 30 august 1987 a căpătat o semnificație aparte: momentul sfințirii bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, după împodobirea ei cu o pictură nouă, lucrată în tempera de Teodora Cican din Timișoara, și respectiv după reînnoirea iconostasului și a mobilierului acestui sfânt lăcaș de închinare.

În dimineața zilei, mulțimea credincioșilor și soborul preoților au făcut o călduroasă primire Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae care a descins însoți de P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial, P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, a rostit un cuvânt potrivit momentului, iar Întâistătătorul eparhiei a răspuns, binecuvîntînd pe toți cei prezenți.

Împreună cu soborul slujitor, I. P. S. Mitropolit Nicolae a oficiat, apoi, ritualul sfințirii bisericii, cu așezare de sfinte moaște, precum și sfînta liturghie arhierescă. Cîntarea omofonă, armonioasă, a conferit momentului un plus de pietate, la fel ca și împărtășirea a numeroși credincioși cu Sfintele Taine. Cuvîntul de învățătură și zidire sufletească, rostit de Întâistătătorul eparhiei, a fost ascultat în aceeași atmosferă de rugăciune și profundă evlavie.

După ce în cadrul serviciului divin a fost hirotosit întru iconom, preotul Adrian Stratulat, parohul local, a prezentat la sfârșit un amplu raport de activitate, reliefind atașamentul față de Biserica noastră strămoșească și jertfelnicia credincioșilor locali grație cărora au putut fi încheiate lucrările de primenire la lăcașul de închinare.

Agapa comună, în aceeași atmosferă de profundă unitate și armonie, a încheiat festivitatea bisericească locală.

INTRARE ÎN CLER

În zilele de 16—17 iulie 1987, în cadrul sfîntelor liturghii arhieresti, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae i-a hirotonit întru diacon și apoi preot pe candidatul la preoție *Mihai Banda*, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, numit pe seama parohiei Coșarii din protopopiatul Lugoj.

După efectuarea îndătinăței practici liturgice și administrative la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, noul intrat în cler, primind îndrumările necesare din partea Consiliului Eparhial, a fost instalat în parohia pe seama căreia a fost numit și hirotonit.

DIN NOU ÎN MIJLOCUL OBȘTEI MĂNĂSTIRII TIMIȘENI

Sărbătoarea hramului mănăstirii Timișeni-Șag, din ziua de 29 august, „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul”, a însemnat în acest an un moment de solemnitate aparte, grație descînderii Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae în acest așe-

zămînt de rugăciune, trăire duhovnicească și muncă sirguincioasă. Viețuitoarele mănăstirii, împreună cu numeroșii credincioși și închinători, au făcut înfrumusețarea și înălțarea ei, au făcut-o caldă și aleasă primire.

În mijlocul soborului de preoți și diaconi, I. P. S. Mitropolit Nicolae a oficiat, apoi, sfînta liturghie arhierască, rostind și un înălțător cuvînt de învățătură pe marginea pericopei evanghelice a zilei. Răspunsurile liturgice au fost intonate în comun de viețuitoarele așezămîntului, împreună cu toți credincioșii prezenți dintre care o bună parte s-au împărtășit cu Sfintele Taine.

Agapa comună, oferită de obștea mănăstirii, a încheiat o binecuvîntată zi de rugăciune, evlavie și trăire creștinească.

HARAMURI MĂNĂSTIREȘTI

Este îndeobște cunoscut faptul că toate așezămintele mănăstirești din cuprinsul eparhiei își sărbătoresc hramul în cursul lunilor de vară, în acele zile spre ele îndreptîndu-se pașii închinătorilor și credincioșilor din așezările învecinate și din multe alte localități. Astfel, la praznicul Sfîntului Prooroc Ilie Tesviteanul din 20 iulie, pe lângă mănăstirea „Izvorul Miron” — Românești, își mai sărbătoresc hramul și paraclisul „Sf. Ilie de la Izvor” — Vasiova, precum și schiturile aflate pe Muntele Semenic și Muntele Mic, iar străvechea mănăstire Săraca de la Șemlacul Mic își aniversază hramul la 6 august — „Schimbarea la Față”.

Conform obiceiului îndătinat, la praznicele mănăstirești au participat și delegații chiriarhali care, împreună cu înfrumusețătorii așezămîntelor și cu preoții sosiți din parohiile învecinate, au oficiat serviciile divine, oferind credincioșilor și asistență religioasă particulară solicitată. După ritualul vecerniei cu priveghere, al utreniei și maslului de obște, pretutindeni s-a săvîrșit sfînta liturghie în sobor, cu rostiri de predici și împărtășirea credincioșilor, precum și a unor parastase în amintirea slujitorilor trecuți la cele veșnice.

Cîstind cu prezența lor, în pietate și dragoste, acele sărbători mănăstirești, credincioșii și închinătorii au trăit elevate momente de ațînire și înălțare sufletească, într-o atmosferă de evlavie și unitate ortodoxă și românească.

DIN ACTIVITATEA SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBES

În cursul vacanței de vară, respectiv în luna iulie 1987, absolvenții anului IV, însoțiți de dirigintele clasei, preot prof. Nicolae Morar, au efectuat o excursie în țară, cu scop instructiv-educativ și patriotic-cetățenesc, pe un traseu bogat și cuprinzător. Cu acest prilej au fost vizitate obiective de interes istoric, național și bisericesc, printre care: amfiteatrul roman și urmele cetății de la Sarmizegetusa, catedrala „Reîntregirii”, cetatea și muzeul „Unirii” de la Alba Iulia; mănăstirile Nicula, Rohia și Moisei din Maramureș; mănăstirile din Nordul Bucovinei: Putna, Sucevița, Moldovița, Humor, Voroneț, Arbore, Dragomirna, Neamț, Agapia, Văratec; Palatul Culturii din Iași și bisericile monumente istorice „Trei Ierarhi”, „Golii” și „Galata”; complexul paleocreștin de la Niculițel și mănăstirile dobrogene Cocos și Saon; vestigiile greco-romane de la Histria, Tomis și Adamclisi; biserica „Sf. Nicolae” din Scheii Brașovului și biserica „Neagră”; mănăstirea Simbăta și cetatea de la Făgăraș; Institutele teologice, ortodox și protestant, din Sibiu, muzeul Bruckenthal, catedrala mitropolitană și bisericile monumente istorice (ortodoxe, evanghelice și romano-catoalice); reședința episcopală de la Rîmnicu Vilcea și mănăstirile Olteniei subcarpatice, Cozia, Govora, Dintr-un lemn, Surpatele, Bistrița, Arnota, Hurezi, Tismana și

Lainici .Amintim în acest context și cuvintele ziditoare de suflet adresate elevilor de Prea Sfințitul Episcop Gherasim Cristea al Rîmnicului și Argeșului.

Momente de neuitat și de vibrantă emoție sufletească au trăit elevii la mormîntul lui Ștefan cel Mare, unde au luat parte la parastasul oficiat în memoria marelui voievod, iar în muzeul mănăstirii au omagiat personalitatea domnului moldovean prin cîteva piese corale. Aceleași sentimente au încercat și la Lancrăm, la mormîntul lui Lucian Blaga, clipe înfrumusețate prin recitarea unor versuri din lirica sa.

Excursia instructivă a contribuit deopotrivă și la lărgirea orizontului cultural și patriotic al elevilor seminariști. (Pr. prof. Nicolae Morar).

ACOLO UNDE INCEPE ETERNITATEA...

În ziua de 9 iulie 1987 a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Alexandru Nicoliciu* din Timișoara, în vîrstă de 76 ani.

S-a născut la 3 octombrie 1911 în com. Vălișoara, jud. Caraș-Severin, într-o veche familie preotească. Și-a efectuat studiile în orașul Caransebeș, unde a urmat consecutiv cursurile învățămîntului elementar, apoi pe cele medii la liceul „Trajan Doda”, iar în continuare pe cele ale Academiei teologice pe care a absolvit-o în anul 1933. Mai tîrziu și-a desăvîrșit pregătirea teologică la Facultatea de Teologie din București, obținînd titlul de licențiat în anul 1947.

În anul 1934 a intrat în ogorul Domnului, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Tufari, păstorită anterior de tatăl său. În cursul activității sale de peste patru decenii a mai păstorit consecutiv și parohiile Teregovă și Tirnova, de unde s-a pensionat la începutul anului 1975. În următorii șase ani și-a reluat activitatea la parohia Timișoara IV, de unde s-a pensionat definitiv, continuînd totuși să slujească și să răspundă chemărilor ori de cîte ori era solicitat, pînă în clipa decesului. Pentru meritele sale în cîmpul vieții bisericești a fost distins cu rangul de iconom stavrofor.

Serviciul religios al înmormîntării a fost oficiat în ziua de 11 iulie a.c., în biserica parohiei Timișoara III, de un mare sobor de preoți și diaconi, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a membrilor familiei și a numeroși credincioși. Corurile parohiale din Tirnova și Timișoara IV au intonat răspunsurile liturgice, iar personalitatea defunctului a fost evocată în cuvîntările roștite de preotul Ioan Olariu și respectiv ing. Florian I. Goga, membru al Consiliului Eparhial.

În dangătul clopotelor, osemintele regretatului preot au fost înhumate spre veșnică odihnă în cripta familiei din cimitirul parohial din str. Cosminului.

Preotul *Nicolae Bivol* de la parohia Văliug, în vîrstă de 72 ani, a înțecat subit din viață, dar după o grea suferință, în ziua de 21 august 1987, într-un spital din București.

Născut la 1 ianuarie 1915 și-a efectuat pregătirea profesională la Facultatea de Teologie din Chișinău și mai tîrziu la Institutul teologic universitar din Sibiu, unde și-a luat titlul de licență în anul 1967. Hirotonit în anul 1942, a slujit cu sîrg în ogorul Domnului timp de 44 ani, păstorind consecutiv mai multe parohii, printre care Bazoș, Povergina și Bîchigi, iar din 1970 pînă la deces parohia Văliug din protopopiatul Reșița. Pentru activitatea sa pastorală a fost distins de conducerea bisericească.

Rămășițele pămîntesti ale defunctului au fost depuse în biserica parohială din com. Dărăști-Ilfov, unde intenționa să se retragă la pensie. Prohodul a fost oficiat în ziua de 25 august a.c., printr-un sobor de șapte preoți, necrologul fiind rostit de C. Părinte Serafim Moroșan, parohul locului. După oficierea serviciului religios, în prezența familiei îndoliate, a clericilor și credincioșilor, sicriul a fost înhumat în cimitirul parohial.

În aceeași zi de 21 august 1987 a trecut în nemurire și preotul pensionar *Ioan Negrei*, în vîrstă de 75 ani, cu ultimul domiciliu în parohia Mocerîș.

A văzut lumina zilei la 30 decembrie 1912, într-o familie de agricultori din com. Zlagna, jud. Caraș-Severin, unde a urmat și școala elementară. Și-a continuat pregătirea la Caransebeș, unde a urmat liceul „Traian Doda” și cursurile Academiei teologice pe care le-a absolvit în anul 1939. Un an mai târziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Mocerîș din protopopiatul Oravița, pe care a păstorit-o timp de peste două decenii. Ulterior a funcționat la parohia Dalboșet, de unde s-a pensionat în 1978, retrăgându-se în comuna în care și-a desfășurat cea mai mare parte din activitate în ogorul Domnului. A fost iubit, stimat și prețuit de toți credincioșii săi.

Slujba înmormântării a fost oficiată de un sobor de opt preoți în ziua de 22 august a.c., în prezența membrilor familiei și a numeroși credincioși din Mocerîș și Dalboșet, cele două coruri parohiale dînd răspunsurile liturgice. P. On. Părinte Gheorghe Neda, protopopul Oraviței, a rostit cuvîntarea funebă, activitatea defunctului fiind evocată și de preotul Ioța Berbentea de la parohia Dalboșet.

În asistența tuturor celor prezenți, sîcrîi cu rămășițele sale pămîntești a fost, apoi, înhumat în cimitirul parohial.

În ziua de 24 august 1987, într-un spital din Timișoara, a încetat prematur din viață, după o îndelungată și grea suferință, preotul Ștefan Poliță, de la parohia Măru, în vîrstă de 46 ani.

Născut la 22 octombrie 1941 în com. Voislova, jud. Caraș-Severin, din părinți agricultori, a urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală și Rusca Montană. Vocația preotească i-a orientat pașii spre Seminarul teologic din Caransebeș pe care l-a absolvit în 1960. Și-a continuat pregătirea preotească la Institutul teologic universitar din Sibiu și București, unde în anul 1964 a obținut titlul de licențiat în Teologie. În anul 1966 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Feneș, după care a păstorit timp de aproape șapte ani parohia Tîrnova din protopopiatul Reșița. Cu începere din anul 1973 s-a transferat la parohia Măru din protopopiatul Caransebeș al cărei titular a fost pînă în clipa decesului. Deși a avut o activitate relativ scurtă în ogorul Domnului, ea s-a dovedit rodnică mai ales pe tărîm gospodăresc, prin purtarea sa de grijă restaurîndu-se și pictîndu-se lăcașurile de închinare din Tîrnova și Măru.

În ziua de 27 august a.c., în biserica parohială din Voislova și în prezența unui impresionant număr de credincioși sosiți din mai multe parohii a avut loc serviciul religios al prohodului, oficiat de un sobor de 20 preoți, în frunte cu P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul Caransebeșului, care a rostit și necrologul. Chipul și meritele defunctului au fost evocate și de preoții Ioan Racoveanu de la parohia Oțelul Roșu I și respectiv Mihai Suru din Voislova.

După oficierea slujbei, cortegiul funebru a condus sîcrîi cu rămășițele pămîntești ale regretatului preot spre locul de veșnică odihnă din cimitirul parohiei în care s-a născut, întru așteptarea învierii celei de obște.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

SLUJIRI ARHIEREȘTI

Sărbătoarea din 6 august, „Schimbarea la Față”, are o semnificație aparte pentru credincioșii Eparhiei Aradului. Cu acel prilej un important număr de credincioși își îndreaptă pașii spre vechiul așezământ de cultură și spiritualitate românească din acest colț al țării — mănăstirea Hodoș-Bodrog — pentru a se înălța duhovnicește.

Prea Sfințitul Episcop Timotei, venind în întâmpinarea dorințelor credincioșilor, a deschis o frumoasă tradiție de a sluji în fiecare an cu prilejul sărbătorii în acest vechi așezământ. Astfel, la sărbătoarea din acest an, în cadrul sfintei liturghii, P. S. Sa a rostit un cuvânt de învățătură despre însemnătatea hramurilor mănăstirești, între care cel al „Schimbării la Față” este ilustrat de mărețe așezăminte din țara noastră și de la Locurile sfinte. În acest cadru, Chiriarhul eparhiei a arătat și contribuția românească la edificarea și înzestrarea sfintelor locașuri din importante centre ortodoxe.

La sfârșitul slujbei s-a oficiat parastasul pentru adormitul în Domnul, episcopul Visarion.

În după amiaza zilei de 6 august a.c., P. S. Sa a făcut o vizită canonică parohiei Simpetru German din protopopiatul Arad.

În duminică din 30 august 1987, Prea Sfințitul Episcop Timotei a descins în parohia Mocrea, protopopiatul Ineu, prilej cu care a binecuvîntat lucrările de la biserică, a sfințit noua casă parohială și a oficiat sfânta liturghie arhierescă. În cadrul ei P. S. Sa a vorbit credincioșilor despre „cinstirea părinților”, în contextul pericopei evanghelice și în legătură cu hramul bisericii „Sf. Apostol Andrei”, elocvent pentru începuturile creștinismului la noi și păstrarea tradițiilor părintești.

La vremea convenită, parohul locului, preotul Augustin Braiț, a fost hirotosit sachelar, iar membrii consiliului parohial au fost distinși cu singhelii.

În după amiaza zilei, P. S. Sa a făcut un popas duhovnicesc la biserica parohială din Șiria, asistînd la slujba vecerniei și rostind un cuvînt ocazional privind păstrarea frumoaselor tradiții locale.

HRAMUL MĂNĂSTIRII HODOȘ-BODROG

Ca în fiecare an, ziua de 15 august — Adormirea Maicii Domnului — are pentru preoții și credincioșii Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului o importanță aparte: ea este și hramul mănăstirii Hodoș-Bodrog.

Încă din ajunul sărbătorii, numeroși credincioși și închinători își îndreaptă pașii spre sfîntul așezământ pentru a se ruga împreună, pentru a afla întărire și mîngiere sufletească. Centrul eparhial din Arad împreună cu conducerea mănăstirii se străduiesc an de an să asigure credincioșilor prezenți asistența religioasă solicitată.

Programul slujbelor cu prilejul hramului a început încă din dimineața zilei precedente, prin oficierea sfintei liturghii și a celorlalte servicii religioase, cu rostiri de

predici și împărtășirea credincioșilor. După slujba vecerniei s-a oficiat maslul de obște și utrenia cu priveghere, preoții rânduți stînd la dispoziția credincioșilor pentru asistența religioasă particulară.

Cu deosebită bucurie duhovnicească a fost așteptată sfînta liturghie arhierască din ziua hramului, oficiată împreună cu soborul de preoți și diaconi de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Răspunsurile liturgice au fost date în comun de credincioșii prezenți la sfînta mănăstire.

În cadrul sfîntei liturghii, I. P. S. Mitropolit Nicolae a rostit un ziditor cuvînt de învățătură, pornind de la pericopa evanghelică a zilei cu privire la surorile Marta și Maria, „ambele fiindu-ne date ca exemple de către Mintuitorul: una pentru partea materială, cealaltă pentru partea spirituală”. Apoi, I. P. S. Sa a împărtășit cu Sfintele Taine un mare număr de credincioși care s-au pregătit în prealabil pentru primirea lor.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, Prea Cuv. Arhim. Timotei Iftimie, întîistătătorul așezămîntului, a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae — în numele Prea Sfințitului Episcop Timotei care din binecuvîntate motive nu a putut participa la sărbătoarea hramului, în numele viețuitorilor mănăstirii și al credincioșilor — pentru bunăvoința și amabilitatea de a descinde în mijlocul clericilor și credincioșilor eparhiei, dorindu-i sănătate deplină și întru mulți ani.

Sărbătoarea hramului s-a încheiat cu panahida mică în cripta mănăstirii, pentru ierarhii Eparhiei Aradului adormiți în Domnul, după care obștea mănăstirii a oferit o agapă.

HIROTONIE

Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie arhierască în catedrala episcopală din Arad, în zilele de 2 și 3 august 1987, cu prilejul respectiv hirotonind întru diacon și apoi preot pe tînărul *Gheorghe Hațegan*, licențiat în Teologie, pe seama parohiei Almașu Sec din protopopiatul Deva.

După ce tînărul cleric și-a efectuat practica liturgică și administrativă la catedrala episcopală și Centrul eparhial, primind îndrumările necesare a fost instalat în parohia pe seama căreia a fost numit.

OASPEȚI LA CENTRUL EPARHIAL

În ziua de 28 iulie 1987, Prea Sfințitul Episcop Timotei a primit vizita părintelui Corneliu Dorin Jacotă, împreună cu soția, de la parohia ortodoxă română din Offenbach/M — R. F. Germania iar în ziua de 28 august a.c., a primit vizita părintelui Ioan Gherman de la parohia ortodoxă română din Cleveland — S.U.A., întreținîndu-se cu cei doi clerici într-o elevată atmosferă bisericească și românească.

În ziua de 31 august 1987, un grup de patru călugărițe ortodoxe, romano-catoalice și protestante — conduse de sora Ursula de la mănăstirea Poymeril și aflate în drum spre mănăstirea Agapia, unde urmau să participe la consultația monahală organizată aci — au făcut un popas la Arad. Aci au fost primite de Prea Sfințitul Episcop Timotei, vizitînd catedrala din oraș, precum și Centrul eparhial. După ce li s-au prezentat aspecte din viața eparhiei, oaspețele au avut cuvinte de apreciere pentru Biserica Ortodoxă Română, arătînd că doresc să continue legăturile deja statornicite cu mănăstirile din țara noastră și viețuitorii lor.

CONFERINȚELE PREOTEȘTI DIN LUNA MAI

Lucrările conferinței preotești din luna mai a.c., cu tema: „Biserica Ortodoxă Română și contribuția ei la promovarea unității pan-ortodoxe și a unității creștine”

(cu prilejul împlinirii a 1200 de ani de la sinodul VII ecumenic) s-au desfășurat la sediul celor șapte protopopiate ale eparhiei, potrivit îndrumărilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La protopopiatele Deva și Arad, lucrările conferinței au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei, iar la celelalte de către delegații chiriarhali, care au insistat asupra importanței tematicii conferinței, asupra necesității unității panortodoxe și a unității creștine, realizarea acestora constituind împlinirea voinței Mîntuitorului Iisus Hristos exprimată în rugăciunea Sa din preajma Sfințelor Patimi (Ioan 17, 1—13). S-a subliniat că Biserica Ortodoxă Română militează neobosit pentru intensificarea tuturor măsurilor destinate realizării unității și păcii, păstrînd nealterat tezaurul primit de la Mîntuitorul Iisus Hristos și de la înaintașii noștri.

Referatele principale au fost întocmite și prezentate de preoții: Eftimie Dobrean (Arad), Simion Mladin (Ineu), Constantin Ilica (Lipova), Ioan Fodor (Brad), Cornel Ilica (Deva), Valer Cosma (Orăștie) și Mircea Schramel (Petroșani).

Pe marginea temei și a referatelor au luat cuvîntul mai mulți preoți, scoțînd în evidență diferite aspecte ale tematicii generale, cum ar fi: învățătura ortodoxă despre cinstirea icoanelor, precum și rolul acestora în Biserica și cultul ortodox, participarea Bisericii Ortodoxe Române la mișcarea ecumenică, în cadrul celor trei mari organisme internaționale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace, rolul creștinismului în general și al Bisericii Ortodoxe Române în special, în promovarea culturii, etc.

În încheierea lucrărilor, P. S. Episcop Timotei și delegații eparhiali au prezentat concluziile pe marginea referatelor prezentate, a luărilor de cuvînt și asupra modului desfășurării lucrărilor, arătînd că această conferință nu a avut numai darul comemorării a 1200 de ani de la Sinodul VII ecumenic, dar s-a dovedit a fi și o contribuție la unitatea creștină. Totodată, s-a scos în lumină și faptul, că prin unitatea noastră de credință contribuim substanțial la păstrarea unității de neam. P. S. Sa a îndemnat stăruitor pe fiecare preot să-și aducă aportul său personal, împreună cu credincioșii, la unitatea Ortodoxiei, contribuind astfel și la unitatea poporului nostru.

TRECERE LA CELE VEȘNICE

În ziua de 18 iunie 1987 a încetat din viață preotul pensionar *Octavian Cîmpeanu*, în vîrstă de 83 de ani.

Adormitul în Domnul s-a născut la 27 martie 1904 în localitatea Stănița, jud. Hunedoara, într-o familie de preot cu 15 copii. După absolvirea școlii primare s-a înscris la liceul „Avram Iancu” din Brad.

Vocația preoției l-a determinat să urmeze cursurile Academiei teologice din Arad, pe care le-a absolvit în anul 1926.

Încă din anul 1925 a fost hirotonit întru diacon pe seama catedralei din Arad, funcționînd în același timp și ca profesor. Mai tîrziu a fost numit preot misionar al protopiatului Radna și apoi preot la parohia Bîrzava, unde a funcționat pînă la pensionarea sa intervenită în anul 1968.

În tot timpul lungii sale activități pastorale a dovedit un zel și o rîvnă deosebită pentru lucrarea în via Domnului, iar pentru meritele dobîndite în activitatea pastoral-misionară, a fost distins cu rangul de protopop onorific.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 20 iunie a.c., de un sobor de preoți și diaconi, avînd în frunte pe P. C. Părinte Ioan Florea consilier eparhial delegat al Prea Sfințitului Episcop Timotei. Au rostit cuvîntări P. C. Părinte Ioan Florea și P. C. Părinte Gheorghe Căvășdan de la parohia Arad-Centru, scoțînd în evidență bogata activitate pastoral-misionară a celui trecut la cele veșnice.

După încheierea serviciului religios, sicriul cu osemintele sale a fost înhumat în cimitirul parohial din Arad.

† Teoctist, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii creștine*. Partea a III-a, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, mănăstirea Neamț, 1985, 495 pagini.

În anul 1985, la Tipografia Centrului Mitropolitan de la Mănăstirea Neamț a văzut lumina tiparului o carte ce poartă titlul sugestiv și emblematic „Pe treptele slujirii creștine”. Cel care a urcat aceste trepte ale slujirii Bisericii sale strămoșești nu este altul decât autorul, adică fostul Mitropolit al Moldovei și Sucevei și actualul înfiștător al Bisericii noastre.

În paginile acestei cărți voluminoase sînt înmănușate și derulate gânduri și idei întrupate într-o experiență liturgică, pastorală și ecumenică unică în felul ei, atît în privința trăirii personale, cît și a diversității și bogăției ideatice și expresive.

În „Cuvîntul Înainte”, I.P.S. Sa se confesa cititorilor săi că a cutezat să tipărească o parte din cuvîntările sale — rostite cu diferite prilejuri — în primele două volume, care poartă același titlu sugestiv și evocator, „Pe treptele slujirii creștine”. Din propria-i mărturisire, reținem că, biruit fiind de gînd — aîdoma cronicarului moldovean, de odinioară — a hotărît să pună la îndemîna cititorilor alt „rod duhovnicesc... odrăslit din iubirea cu care autorul a slujit Biserica 35 de ani din treapta arhierescă” (p. VII). Pirga acestui rod duhovnicesc s-a concretizat și materializat și în paginile volumelor III și IV, care conțin predici, meditații, cuvîntări ocazionale, îndrumări pastorale etc.

Deși are un conținut tematic variat, volumul al III-lea se prezintă totuși cu o gîndire ideatică unitară, potențată și vivificată de o adîncă trăire și experiență liturgico-pastorală și ecumenică. Pentru autorul acestui volum, această experiență s-a materializat îndeosebi întru „vestirea Evangheliei păcii...” (p. VI).

Lecturînd acest volum, cititorul — preot, student în teologie, teolog de formație sau

creștinul obișnuit — se înfîlnește nu numai cu această trăire și experiență liturgică a celor 35 de ani de arhierie — exprimată într-un grai propriu vechilor Cazanii și Hri-soave — ci și cu o cugetare adîncă, logică și expresivă.

Din paginile acestui volum, vom excerpta — spre exemplificare — îndeosebi acele gînduri și idei emblematică demne de orice antologie teologică românească, fiindcă ele exprimă cît se poate de veridic atît subtilitatea și acuratețea gîndirii teologice a autorului, cît și disponibilitatea registrului său meditativ despre lume și viață, cu imperatiile ei categorice — pacea și munca. Partea a I-a, intitulată „Iisus Hristos viața noastră”, este un adevărat florilegium de gînduri și idei, turnate într-un limbaj accesibil celui mai exigibil cititor.

Teologhisind despre rugăciune — ca o formă de viețuire în Hristos — Arhipăstorul Bisericii de pe plaiurile străbune ale Moldovei conchidea, sententios și apodictic, că însăși munca și hărnicia sînt, de asemenea, tot forme prin care se împlinește minunat rugăciunea” (p. 4), care rămîne — după propria-i afirmație — „cel mai prețios dar al inimii curate pe care Dumnezeu îl hărăzește tuturor celor ce se îndreaptă spre El” (p. 8). În contextul aceleiași teologhisiri, I.P.S. Sa adeverea că „... cel ce păsește pe calea postului cu mînglierea rugăciunii nu se simte orfan și singuratic, neajutorat și izolat, ci în comuniune cu toți filii aceluiași Tată Ceresc” (p. 11). Acest spirit comunitar frătesc, timbrat de dragostea jertfelnică a lui Hristos, ne cere ca „din ce avem noi să facem și pe cel ce nu are să se îndulcească, avînd conștiința că tot ce avem noi nu este al nostru, ci al lui Dumnezeu” (p. 12).

Cu ocazia vizitei Pastorului Glen Garfield Williams — fostul Secretar general al Conferinței Bisericiilor Europene — la Catedrala mitropolitană din Iași (17 mai, 1981), Arhipăstorul Moldovei adeverea — printre altele — că „fiilor Bisericii Ortodoxe Române, credința le este mai scumpă decît aurul, pentru că o moștenim de la Sfinții Apostoli

și Sfinții Părinți ai Ortodoxiei. Păstrînd-o neștirbită, ea este spre lauda înaintașilor noștri, spre mărirea lui Dumnezeu și cinstea noastră, a urmașilor lor" (p. 17). Pentru I.P.S. Sa, "... sfinții odrășiți din neamul nostru, ca și evlavia noastră față de Sfintele Moaște ale Prea Cuvioasei Parascheva..., ale Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, ale Prea Cuviosului Dimitrie de la București..., ne sînt pilde vii de credință statornică și de curată mărturisire a lui Hristos, dar și mărturii ale permanentei și neîntreruptei noastre ființări ca neam pe aceste plaiuri" (p. 19). Aceste cuvinte revelatoare ale dimensiunii ontologice a istoriei neamului românesc, sînt nu numai o chemare pentru cunoașterea și afirmarea etnogenezei neamului nostru, ci și o mărturie peremtorie a continuității elementului daco-roman în spațiul carpato-pontico-danubian. Evident, istoriografia românească va trebui să descopere în aceste prezențe ale spiritualității neamului românesc — cum au fost și sfinții ridicați din sinul poporului — alte mărturii irefutabile ale permanentei și neîntreruptei noastre ființări ca neam pe aceste plaiuri.

În predicile, pastorale, meditațiile și cuvîntările sale ocazionale, Arhipăstorul Bisericii din Nord — Estul țării își trădează dragostea sa ființială pentru glia străbună și pentru neamul românesc. Aproape că nu este predică, pastorală, meditație sau cuvînt ocazional în care gîndul și vorba I.P.S. Sale să nu fie stăpînite de această simțire curată românească... De la înălțimea amvonului, I.P.S. Sa își povățuia și îndemna fiii săi duhovnicești — cu autoritatea sacerdotală — să nu uite niciodată „că sîntem fiii acestor ctitori de țară și de frumuseți, de unitate și statornicie, că sîntem un popor care ne-am legat cu toate fibrele simțirii și cu toată credința inimii de legea și de Biserica părinților noștri" (p. 41). Într-un cuvînt rostit de Sfintele Paști, Întîistătătorul Bisericii Moldovei reamintează ascultătorilor săi că „din binecuvîntatul ogor al vestirilor Sfintei Evanghelii n-au lipsit... strămoșii noștri daco-romani, care au primit Evanghelia păcii prin truda Sfîntului Apostol Andrei. Pe firul de aur care ne leagă pe noi, fiii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, de Lumina adusă de cel dintîi apostol chemat la propovăduire s-au înșirat de-a lungul secolelor ca niște mărgăritare neprețuite vrednicile și roadele ortodoxiei noastre românești, oglîndite în lăcașurile străvechi de închinare, în odoare și vase liturgice, în fresce, scrieri și imnuri, ofranda binecuvî-

tată a evlaviei înaintașilor noștri" (p. 51—52). Cu alt prilej, autorul remarcă că, „din aceste ctitorii și din toate sfintele noastre locașuri de închinare, ca dintr-o visterie nesfîrșită, ca dintr-un Siloam al luminii și harului, au luat credincioșii și slujitorii Sfîntului altar putere pentru a-l întîmpina, duminică de duminică, sărbătoare de sărbătoare, pe Hristos, nu numai în Biserică, ci și în sufletele lor" (p. 85).

Într-o pastorală de Sfintele Paști, evidențiind aportul fiilor luminați ai Bisericii noastre strămoșești la păstrarea și afirmarea unității de credință, de limbă și de neam, I.P.S. Sa scria că mulți dintre aceștia „au prisosit în muncă, în jertfelnicie, în nesfîrșită iubire pentru Biserică și pentru propășirea sufletească a poporului" (p. 167). Desigur, aceleași cuvinte se pot spune și despre autorul afirmației de mai sus, care a avut și este stăpînit doar de acest crez al muncii jertfelnice și al iubirii incandescente și statornice pentru Biserica și neamul său. Fi-rește, fericite sînt acele nații care pot da asemenea slujitori ai altarelor, ai slovei și ai vieții obștești!

Într-un cuvînt omiletic, I.P.S. Sa nu pregeta să reamintească ascultătorilor săi că „din moși-strămoși, noi, fiii poporului român, păstrăm în inimă dragostea de țară și de pămîntul nostru strămoșesc, de care ne leagă atît leagănul cît și mormîntul. În adîncurile-lui se odihnesc trupurile celor care l-au apărut cu jertfa vieții lor... Să ne iubim patria... Să facem... ca planurile gospodărești elaborate prin înțelepciunea și dăruirea conducerii de stat — își îndemna pilduitor, și cu alese simțăminte patriotice, I.P.S. Teotist, fiii săi duhovnicești — să fie duse la îndeplinire cu prisosință" (p. 349).

Din alt cuvînt omiletic reținem că, „în lupta dirză pentru păstrarea conștiinței de neam și de lege românească, altarul ortodox a fost în tot trecutul zbuciumat o ancoră puternică" (p. 436). Sub cupolele Bisericii Ortodoxe Române, românii de sub ocupația străină, vremelnică, „puteau cînta românește și se simțeau pe adevărata lor vatră părintească privind la tricolorul românesc de deasupra ușilor împărătești, tricolor pe care-l purtau în inimi cu nădejdea izbăvirii și unificării tuturor fraților de un singe, ideal pentru care erau neînfricați în acțiuni și în luptă" (p. 436).

Pentru I.P.S. Sa, participarea creștinilor diferitelor Confesii, Biserici sau denominațiuni creștine la rugăciunea comună constituie o formă de intercomuniune, la nivel de rugăciune. „Sîntem încredințați că mergînd

pe acest drum al rugăciunii — precizia I.P.S. Sa — dialogul teologic început între diferitele Biserici va dobîndi roade binecuvîntate" (p. 20). O asemenea aserțiune lămuritoare are și darul de a corecta unele afirmații făcute de teologi de marcă, aflați însă sub influența excesivă a unei teologii ecumenice deformatoare, care identifică cele două noțiuni — intercomuniune și comuniune (o*ommunicatio in sacris*).

"Pacea" și "binele obștesc" — corelate întotdeauna cu împlinirea voii lui Dumnezeu — sînt un leit-motiv al tuturor pastoralilor, predicilor, meditațiilor și cuvîntărilor ocazionale ale I.P.S. Sale, Teotist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Într-una din aceste pastorale, I.P.S. Sa menționa că cel care are "conștiința îndeplinirii voii celei sfinte a Ziditorului...", își va simți inima bătînd întotdeauna cu putere pentru tot binele obștesc; va socoti o datorie legată de chemarea la strădania ce trebuie să o depună pentru așezarea dreptății sociale și pentru instaurarea păcii pe pămînt" (p. 106). Într-o predică la Nașterea Domnului (8 septembrie 1985), I.P.S. Sa punea la inima clericilor și credincioșilor săi și adevărul că "pacea este condiția însăși a mîntuirii noastre, a bunăstării, a oricărui progres din viața oamenilor și popoarelor de pretutindeni, iar noi slujitorii și închinătorii Dumnezeului păcii... trebuie să fim cei dintîi în această strădanie de a sluji telurile păcii" (p. 348). Partea a II a volumului — intitulată, sugestiv și edificator, "Rămîneți întru iubirea mea" — este străbătută de cîteva idei directorii, printre care la loc de frunte se înscriu păstrarea unității ortodoxiei și necesitatea creștinilor de a se strădui să refacă unitatea creștină, pierdută, ca o mărturie elocventă a rămîinerii în iubirea lui Hristos. Această rămîineră întru iubirea lui Hristos este potențată și reactualizată atît în cadrul liturghiei, cît și în cel de liturghie după liturghie. "Rostită în clipa instituirii Sfintei Euharistii și îndată după prima comuniune pascală cu ucenicii, chemarea lui Iisus, ca aceștia să rămână în iubirea Lui — afirma I.P.S. Sa într-o Pastorală de Sfintele Paști, în anul 1981 — dobîndește pentru noi ca și pentru ei valoare de mesaj sfînt pururea de înțeles și de urmat" (p. 120).

Într-un cuvînt omiletic, I.P.S. Sa evidențiază faptul că, la Sfînta Liturghie, îndemnul apostolic de a ne ruga „a găsit întotdeauna în inimile și sufletele credincioșilor creștini din sînul Bisericii noastre străbune un ecou adînc și o plînire prin trăire pilduitoare" (p. 129).

Relevînd că adoptarea calendarului iulian

îndreptat nu poate constitui motiv de dezbinare de trupul Bisericii strămoșești, de neascultare față de Sfîntul Sinod, I.P.S. Sa arăta că „oricine se izolează de această comuniune de viață duhovnicească, pentru lipsa de înțelegere a motivelor îndreptării calendarului recunoscută ca bună de toată Ortodoxia...", acela se îndepărtează în fapt de Mîntuitorul Însuși, de învățătura Sfîntilor Apostoli și de rînduielele Sfîntilor Părinți. Și, ceea ce este tot atît de dureros și păgubitor de suflet — constata I.P.S. Sa — se îndepărtează și se răcește față de Tradiția noastră românească și de unitatea sufletească a poporului nostru, ieșind astfel din făgașul haric al celor aproape două mii de ani de viață și lucrare bisericească" (p. 135).

În contextul acelorași idei precumpănitoare și preocupări constante — ce vădește conștiința trăirii unității de credință și de neam — I.P.S. Sa declara că „nimeni nu trebuie să se izoleze, ci dimpotrivă, să-și sporească strădanile pentru a vieții în sînul Bisericii celei adevărate, Biserica Ortodoxă Română, și pentru a da înfățișarea unității spirituale a credincioșilor, care este și o cheazăie a unității de neam" (p. 143).

După cum s-a precizat mai sus, în momentul de față, unii teologi ortodocși — părtași ai unei teologii protestantizate, de factură ecumenistă — identifică noțiunea și realitatea de „intercomuniune" cu cea de comuniune euharistică (*communicatio in sacris*), sau le reduc doar la starea de așa-zisa „ospitalitate în materie de primire a Euharistiei". În cuvîntul rostit în Catedrala Mitropolitană cu prilejul vizitei I.P.S. Mitropolit Ioan de Helsinki, la 9 mai 1983, I.P.S. Mitropolit Teotist preciza că — în deplină conformitate cu învățătura dogmatică, canonică și cultică a Bisericii Ortodoxe — această comuniune euharistică „nu poate fi concepută în afara unității de credință, a mărturisirii și trăirii ei prin Sfintele Taine, păstrate ca adevăratul tezaur dumnezeiesc în Bisericiile noastre... Pentru noi — adeverea I.P.S. Sa — Potirul credinței este mărturia că păstrăm întreg Trupul lui Hristos: învățatură, tradiție și rînduiele care toate ne călăuzesc pe drumul dragostei și unității. Totodată este și semnul văzut și real că Hristos este prezent în Biserică..." (p. 144). Prin urmare, „fără Sfintele Taine, fără a ne bucura de mijlocirea Maicii Domnului și a Sfîntilor, care sînt mădulare ale Bisericii triumfătoare, și fără venerarea Sfintei Cruci și a Sfîntelor Icoane, noi nu putem avea părtaşie la rugăciune și nu ne putem bucura de roadele sale mîntuitoare" (p. 150).

Partea a III-a — intitulată „La izvorul viu și înolitor al credinței noastre ortodoxe” — este străbătută de aceeași idei directorii ale gândirii și acțiunii pastorale ale I.P.S. Sale. Evocînd actul de la 1885 — recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii noastre — I.P.S. Sa spunea: „Ca Biserică națională, cu o istorie de două ori milenară, ... a slujit întotdeauna năzuințele de afirmare și de neafirmare ale poporului nostru” (p. 214). În același context, I.P.S. Sa își conștientiza ascultătorii despre apostolicitatea și ortodoxia învățăturii Bisericii noastre, evidențiind relația organică dintre păstrarea dreptei credințe — moștenită din moștrămoși — și sufletul românesc nealterat, împătimit întru dragostea de neamul și glia străbună. „De aceea — sublinia I.P.S. Sa — nu avem nevoie de învățături străine, sau venite din altă parte, de practici dăunătoare dreptei credințe și sufletului nostru românesc, de vreme ce avem cîntări și slujbe, învățături și datini atît de frumoase și pline de seva învățăturii mîntuitoare. Spiritualitatea noastră, fîlul nostru specific de trăire și închinare, de mărturisire și de preamărire a lui Dumnezeu sînt legături trainice cu Biserica părinților noștri, cu poporul și pămîntul străbun” (p. 215).

Fervent slujitor al refacerii unității creștine, al ecumenismului orizontal și vertical, I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, declara — la cea de-a doua Conferință panortodoxă presinodală (Chambésy, 3—12 sept. 1982), în calitate de conducător al delegației Bisericii noastre — că suspînul după unitatea cerdinței” ... nu este numai al credinciosului, nu este numai al omului, ci este suspînul Sfîntului Duh, care ne călăuzește și ne ocrotește în și prin lucrarea Sa mîngîietoare pentru Biserică și lume” (p. 222).

Referindu-se la cei care părăsesc credința strămoșească, I.P.S. Sa declara — cu alt prilej — că aceștia „cad în primejdie de a-și pierde conștiința românească, lipsindu-se de frumusețile unității noastre de credință și luînd calea izolării și înstrăinării” (p. 256—257), fiindcă „unitatea noastră de credință este una și aceeași cu unitatea de neam” (p. 258). De aceea, „păstrați adevărul — își îndemna declarativ Arhipăstorul Moldovei turma sa duhovnicească — că Biserica și cuvîntul Evangheliei nu se poate împărți” (p. 283).

În paginile volumului „Pe treptele slujirii creștine”, Mariologia ocupă un loc aparte (p. 346). De fapt, autorul dă expresie credinței și evlaviei poporului nostru dreptcredincios

față de Maica Domnului, care este pururea în stare de rugăciune, adică solitoare pentru mîntuirea sufletelor noastre. În acest sens — explica I.P.S. Sa — ea ni-l oferă pe Iisus, nu numai prin faptul că s-a întrupat din ea, ci și prin rugăciunile pe care permanent le înalță la Iisus Izbăvitorul nostru. În icoana ortodoxă, Maica Domnului este înfățișată cu pruncul în brațe, în stare de permanentă oferire a lui Hristos lumii și a tuturor oamenilor lui Dumnezeu” (p. 318). Desigur, această interpretare iconografică vădește nu numai un bun cunoscător al istoriei artei creștine, ci și un împătimit în rugăciunea către Maica Domnului.

În ultima parte a volumului intitulată „Pe același făgaș de cerdință ortodoxă și de viață românească” — cititorul se întâlnește cu aceleași îndemnuri și povețe părintești, izvorite din experiența celor 35 de ani de păstorie arhierească — pe care I.P.S. Sa le-a dat cu competență și dăruire în diferite ocazii (vizite canonice, sfîntiri de biserici, predici etc.). Într-o astfel de ocazie, I.P.S. Sa își îndemna fiii dohovnicești să păstreze „dreapta credință ortodoxă, unitatea de credință” (p. 376—377), fiindcă „cel ce se rup de unitatea Bisericii noastre, de unitatea Ortodoxiei” se îndepărtează „de credința strămoșilor lor” și se înstrăinează de „neamul lor” (p. 383—384).

Adînc înrădăcinat în evlavie și trăirea poporului nostru, I.P.S. Sa mărturisea că cinstirea Sfîntelor Moaște este o cheazăie a unității de credință și de neam (p. 405—414).

O expunere prezentată la invitația Fundației „Pro Oriente”, în aula Universității din Viena (7 iunie, 1979), i-a prilejuit I.P.S. Sale posibilitatea de a face o adevărată incursiune în istoria poporului român. Printre altele, autorul menționa că, în conștiința și evlavie credincioșilor români, chipul Sfîntului Vasile cel Mare a fost întotdeauna prezent, și îndeosebi „în colindele religioase, ele însele mărturie de netăgăduită valoare istorico-documentară” (p. 429—430). Cu alt prilej, I.P.S. Sa afirma că „... pictura bisericilor a răspuns, de-a lungul veacurilor, nu numai unei cerințe tradiționale a ortodoxiei, ci și unei dorințe vii și proprii a credincioșilor români de a avea, în felul acesta, cheazăia și ilustrarea obirșiei lor duhovnicești de păstrători fideli ai tezaurului de credință ortodoxă” (p. 436).

Vorbînd despre „Dreptarul cinstirii sfîntilor în Biserică”, I.P.S. Sa preciza — ascultătorilor săi — că „nu calendarul în sine este dogmă de neschimbat, ci pomenirea și cinstirea sfîntilor, împreună cu icoanele și sfîn-

tele lor Moaște" (p. 466). Și, după cum se știe, îndreptându-se calendarul nostru — adevărea constatare I.P.S. Sa — cu nimic nu a fost atinsă dogma cinstirii sfinților" (p. 466).

Ca o afirmație exponențială a crezului său de viață, a gândurilor, ideilor și îndrumărilor părintești cuprinse în paginile acestui volum, I.P.S. Sa își încheia lucrarea cu cuvintele: „Ca păstrătoare a tezaurului de credință ecumenic, Biserica Ortodoxă trebuie să fie un model de unitate, manifestată în trăirea, și închinarea, în slujirea și mărturisirea ei" (p. 468).

Excerptele din paginile acestei lucrări — asupra cărora ne-am oprit cu insistență — s-au vrut doar o incitare a cititorilor la lectura acestui volum, ce chintesențiază o înțelepciune adunată într-o viață de om, care s-a învrednicit să fie Arhiepiscopul lui Hristos și cel de-al cincilea Patriarh al Bisericii noastre strămoșești.

În ultimele file ale volumului al III-lea, cititorul ia cunoștință și de cuprinsul celui de al IV-lea volum, care se anunță a fi încărcat de aceeași gândire ideatică și de aleasă trăire creștinească. Fără îndoială, cititorul va fi ispitit să zăbovească îndelung și cu folos și asupra rodului duhovnicesc adunat în paginile celui de-al IV-lea volum, odrăslit din mintea și pana aceluiași Arhiepiscop din stirpea lui Dosoftei, Iacob Putneanu și Veniamin Costache.

Citind predicile I.P.S. Sale, constăți că ele poartă un cuvânt părintesc, izvorit dintr-o inimă sinceră și plină de iubire, care reverberază ecouri ale unei trăiri creștinești autentice. Aceasta le oferă o notă de originalitate, franchețe, mireasmă și autenticitate. „Cum să nu fiu fericit eu, ca părinte și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, și să nu multumesc fierbinte Bunului Dumnezeu, Cel în Treime închinat — se confesa cu atita suavitate și sinceritate I.P.S. Sa — pentru bucuria de a vă simți bătaile inimii „curate și bune" (Luca VIII, 15), din care răsar atât de pilduitor adevărurile Învierii lui Hristos?" (p. 45).

Predicile și pastoralele I.P.S. Sale mustesc de duhul Scripturilor. Textele scripturistice — cu care sînt presărate cuvintele sale — sînt alese cu discernămint și tălc, folosindu-se de ele pentru a-și birui gândul, a înroarea suferințele credincioșilor și a-și argumenta ideile ce curg aiodoma unor cascade torențiale. „Am văzut lumina cea adevărată", „Cinstirea crucii, urmarea lui Hristos", „Cruce și înviere", „Din moarte la viață și de pe pămînt la cer",

„Este un singur Trup și un singur Duh", „Biblia în cultul liturgic" și altele, sînt predici paradigmatic și elocvente în acest sens.

Înzestrat cu un talent narativ fugar și cu totul remarcabil I.P.S. Sa metaforizează adeseori exprimarea sa atât de directă și de vie. Pentru I.P.S. Sa, mănăstirile rămîn „Si-oane ale credinței" (p. 18), și, „după cum soarele de toamnă poleiește cu aurul razelor sale plaiurile încărcate cu rod îmbelsugat, tot astfel „Soarele dreptății, Hristos, Răsăritul cel de sus" poleiește cu purpura martirajului, în această zi, sfînta noastră Biserică" (p. 170). Despre Catedrala mitropolitană din Iași, I.P.S. Sa, spunea că „Sionul altarelor românești din Moldova și Bucovina celebrează în graiul ei tainic, dar măret, Epifania ortodoxă a neamului nostru și idealul sfînt de unitate și suveranitate națională" (p. 191).

Unele greșeli de tipar (de exemplu, nota 17 de la pagina 425 — Hardouin în loc de Hardouin — nu eclipsează forma grafică de excepție în care a apărut acest expozeu al cugetării unuia dintre cei mai înzestrați ierarhi ai Bisericii noastre întru harul cuvîntului.

Lucrarea întocmită de actualul Patriarh al Bisericii noastre — pe vremea arhipăstoririi Bisericii Moldovei — este o ofrandă adusă Logosului de cuvîntul și harul său arhieresc întru slujirea Bisericii și neamului românesc. Din vistieria dragostei sale părintești, I.P.S. Sa a așezat nu numai la inima ascultătorilor, ci și a cititorilor, gânduri și povești pline de înțelepciune și de o actuală orientare creștinească și civică.

Scrisă în graiul cărților noastre de cult — care i-au folosit și ca izvor de meditație religioasă — lucrarea rămîne o carte de căpătîi pentru oricare cleric al amvonului ortodox românesc. Din paginile lucrării reținem adevărul peremptoriu că „altarul credinței a fost una cu acela al limbii noastre, al neamului, al patriei" (p. 253), de care I.P.S. Sa a fost pururea conștient în trăirea și mărturisirea sa creștinească și în atitudinea și acțiunea sa civică românească.

Pr. Prof. NICOLAE V. DURĂ

Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867—1918) — după documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986, 548 pp.

Noua carte publicată recent de I.P.S. Mitropolit dr. Antonie Plămădeală al Ardea-

lului se înscrie în seria celor apărute pînă acum, ce dovedesc intensă preocupare a autorului pentru cîteva probleme foarte serioase privind istoria și cultura noastră națională. Menționăm aceste prestigioase volume, în ordinea apariției lor: *Dascăli de cuget și simțire românească* (1981), *Pagini dintr-o arhivă inedită* (1984), *Lazăr-Leon Asachi în cultura română* (1986), *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul, 1874—1898, după acte, documente și corespondență* (1986), urmată la scurt timp de *Românii din Transilvania sub teroarea regimului austro-ungar (1867—1918), după documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea, găsite în arhiva inedită a acestuia, din care au fost scoase la lumină și Paginile din 1984*.

Pe baza cercetărilor documentare, autorul reconstituie cu talent profilul unor valoroase personalități din trecut, salvîndu-le de la uitare și repunîndu-le în circuitul firesc al istoriei și culturii noastre naționale. Așa procedează și în această recentă lucrare, privind într-o lumină reală personalitatea lui Elie Miron Cristea — „personalitate surprinzătoare prin multilateralitatea preocupărilor și prin pasiunea cu care, în Transilvania, s-a implicat în epocă, fiind și el, pe lângă ceilalți, cunoscuti, unul dintre stîlpii ei”. Această implicare rezultă cu pregnanță și din documentele și scrisorile pe care autorul le publică în acest volum, „completînd portretul celui care, ridicat dintr-o familie de țărani topolițeni, a ajuns la cele mai mari demnități la care putea aspira cineva în România, în vremea aceea: episcop mitropolit primat, patriarh, regent și prim-ministru” (Preliminarii, p. 5). El își propune să scoată în evidență, mai ales, „unele aspecte din lupta poporului român din Transilvania împotriva asupritorilor din perioada dualismului (1867—1918), pe baza unor documente, scrisori, articole de presă privind activitatea lui Elie Miron Cristea, în partea a doua a acestei perioade” (p. 5).

Ales episcop pentru eparhia Caransebeșului, la 21 noiembrie/4 decembrie 1909, în împrejurări foarte grele, pentru români, Elie Miron Cristea a avut de înfruntat peripețiile nerecunoașterii de către guvernul de la Budapesta. După multe intervenții și declarații, abia în aprilie 1910 i-a fost obținută, instalarea avînd loc la 25 aprilie. Perioada aceasta a fost atît de grea și obosi-

toare, încît și în cuvîntarea de la hirotonia într-un arhieru, Elie Miron Cristea nu s-a putut abține să nu o menționeze, socotind-o aproape o minune: „Cine cunoaște mai de aproape împrejurările care au premers alegerii mele și fazele — prin care a trecut această afacere pînă azi, acela — și puțin credincios fiind — trebuie să recunoască că o mină nevăzută, mina lui Dumnezeu, mi-a fost aproape, m-a protejat” (p. 7).

După ce în Preliminarii reconstituie biografia lui Elie Miron Cristea, pe baza hîrtiilor rămase de la acesta — în afara celor editate deja în *Pagini dintr-o arhivă inedită* — autorul mai pune în valoare o multime de scrisori, acte, rapoarte, articole și lucrări publicate, care întregesc imaginea complexă a acestei puternice personalități bisericești, cu largi orizonturi religioase, culturale și politice.

În capitolul II sînt urmărite luptele românilor sub regimul dualist pentru dreptate, demnitate și unitate, în cîteva aspecte foarte acute la vremea aceea: lupta împotriva maghiarizării numelor românești, împotriva asimilării lor, împotriva maghiarizării școlilor românești, pentru apărarea demnității și proprietății românilor, pentru apărarea continuității românești în Transilvania și pentru apărarea credinței. În toate acestea, Elie Miron Cristea „s-a manifestat ca un combatant veșnic pe front și veșnic gata de replică” (p. 25).

În calitate de conducător al unui grup de 71 studenți români de la universitățile din Austro-Ungaria, Elie Miron Cristea a participat în septembrie 1894 la Congresul studentesc de la Constanța, rostind un înflăcărat discurs (reprodus în cap. III, pp. 43—45), în care ecurile procesului Memorandumului, abia încheiate, s-au putut distinge cu claritate, prin dezvăluirea suferințelor și afirmarea speranțelor românilor din Transilvania. A trebuit ca după congres să rătăcească o vreme prin Moldova, pentru a aștepta să se mai potolească minia autorităților de acasă împotriva sa. Cuvîntarea i-a îngreunat situația la alegerea ca episcop de Caransebeș și cînd și-a depus candidatura ca mitropolit al Ardealului.

Cap. IV (pp. 46—103) descrie documentat lupta dusă pe diverse planuri, pentru supraviețuirea națiunii române din Transilvania sub regimul dualist, prin mijloace și măsuri destinate progresului în special economic, preconizate de Asociațiune. Fiind pătruns de importanța și necesitatea lor, Elie Miron Cristea și le însușește pe deplin, devenind unul dintre cei mai activi propa-

gatori și înfăptuitori ale acestora. Măsurile cuprindeau: promovarea meseriilor printre români, testament și funcții, grija pentru școlile românești și pentru apărarea limbii, promovarea activității „Asociațiunii”, audiențe la arhiducele Franz-Ferdinand, la Viena, banca culturală „Lumina”, „Asociațiune a femeilor române” la Tilișca; un apel la românii din SUA pentru catedrala din Sibiu; Biserica, îndrumătoare a activităților politice ale preoților.

În toate acestea, Elie Miron Cristea, în calitatea lui de secretar și asesor consistorial la Sibiu, a fost o prezență activă, plin de inițiative practice și organizatorice de mare eficiență, care au ridicat nivelul economic, cultural și conștiința politică a poporului român din Transilvania.

Capitolul V se ocupă cu tratativele oficiale ale conducătorilor națiunii române din Transilvania, în ultima perioadă a dualismului (1910—1918), potrivit documentelor aflate în arhiva lui Elie Miron Cristea (pp. 104—156). Acestea „pot fi utile fie și numai pentru comparații sau pentru stabilirea unor nuanțe”, deoarece „provin din arhiva unuia care a fost nu numai conducător bisericesc, ci și important conducător politic în Transilvania vremii. Și apoi, cele mai multe sînt documente originale” (p. 104). Istoricii vor putea găsi în ele lucruri importante, ca de exemplu scrisorile în original ale lui Ștefan Tisza. Sînt relateate și tratativele propuse de premierul ungar pentru împăcarea cu românii. Primele tratative cu Tisza au fost duse de dr. Ioan Mișu în 1910 și încheiate cu un eșec. Ele au fost publicate în 1938 la Sibiu, de Silviu Dragomir. Dar tratativele nu au fost abandonate de Tisza, considerate necesare pentru politica ungară, și au fost reluate în 1913 și 1914, de data aceasta cu Comisia permanentă a Consiliului Național Român. Elie Miron Cristea a primit misiunea delicată de a transmite conțelului Tisza rezultatul consultării românilor. El descrie pe larg întîlnirea cu Tisza, micile concesii făcute de acesta, discutarea și respingerea lor în Comitetul Național. Tratativele au eșuat din nou. Conțelul Tisza a făcut și alte demersuri pe lingă Elie Miron Cristea, prin cîteva scrisori.

Capitolul următor tratează anii primului război mondial și situația critică a românilor din Imperiul habsburgic. Se relatează aici și reacția oficialităților la pastorală lui Elie Miron Cristea de Crăciunul anului 1917, pentru care a fost chemat la Curtea din Viena „ad audiendum verbum” (să dea explicații), dar care n-au mai avut loc, spu-

nîndu-i-se că poate părăsi Viena, deoarece împăratul este ocupat cu chestiuni mult mai grave și mai urgente”. Se precipitau evenimintele care aveau să ducă la prăbușirea imperiului bicefal.

Ultimul capitol înfățișează cele din urmă spasme ale imperiului, atitudinea românilor din Transilvania și Ungaria în relația cu Elie Miron Cristea și Unirea cea mare de la 1 Decembrie 1918.

Fără punerea în valoare a documentelor și scrisorilor din arhiva lui Elie Miron Cristea, publicate în *Pagini dintr-o arhivă inedită*, portretul adevărat al său ar fi rămas aproape șters și, în cele din urmă uitat, și ar fi rămas uitat și tot ce a făcut și trăit în anii de sub regimul dualist, pînă în 1918 — cum scrie autorul. Dacă s-ar fi rămas numai la imaginea schițată de O. Goga în însemnările sale, portretul lui Elie Miron Cristea ar apare astăzi jenant, o caricatură. Arhivele au scos, însă, la iveală un om cu atîtea preocupări și arderi în slujba neamului românesc din Transilvania sub stăpînire străină, încît ignorarea lor ar fi însemnat nu numai o mare pagubă, ci o nedreptate. Activitatea sa bisericească și națională este o mărturie, iar documentele de arhivă date la lumină și valorificate de strălucitul autor conturează pe de-a-ntregul personalitatea acestui luminat bărbat, odrăslit din pătura cea mai sănătoasă a poporului român din Transilvania dinainte de Unirea cea mare, căci „după Șaguna n-a fost altul mai mare, în viața bisericească a Transilvaniei, înainte de Unirea din 1918, decît Elie Miron Cristea”.

Cele 280 scrisori (pp. 199, 386) adresate lui Elie Miron Cristea de 95 personalități cunoscute, între care și străini — ca de exemplu conțelul Karátsonyi Ferencz, deputat parlamentar și consilier regal, dr. Rudolf Schuller, premierul ungar conțelul Tisza Istvan, abatele Metodiu Zavoral — dovedesc marelui prestigiu și puternica personalitate care s-a bucurat de o considerație deosebită între bărbații frunți ai neamului românesc din epoca dualismului, documente care pun deoptrivă în lumină aspecte ale situației grele ale poporului român din Transilvania, pentru care românii se frămîntau și luptau, socotindu-l pe Elie Miron Cristea ca pe unul dintre cei mai de seamă bărbați ai neamului.

În cele XXIV de *Addenda* (pp. 393—526) sînt prezentate documente dintre cele mai variate, tot atîtea surse de cunoaștere a preocupărilor acestei complexe personali-

tați salvată pe drept de la uitare de I.P.S. Mitropolit Antonie.

Un indice de nume încheie lucrarea deosebit de valoroasă și interesantă, ilustrată și cu cîteva reproduceri care stîrnesc și ele interesul cititorului, ajutîndu-l să-și cunoască mai bine istoria și luptele înaintașilor și învățîndu-l să prețuiască moștenirea lăsată de ei. Cunoașterea, luptei și faptelor lor pentru salvarea neamului oropsit sub stăpîniri străine este o datorie. Cartea ne ajută să o împlinim.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Din activitatea bisericească a Episcopiei ortodoxe a Oradei în ultimele două sute de ani, Oradea, 1984, XXIV+392 pp.

Editată cu prilejul împlinirii a două veacuri de la zidirea „bisericii cu lună” (1784), cartea a fost tipărită cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Episcop dr. Vasile Coman al Oradei și apărută în condiții grafice excelente, îmbogățită cu ilustrații. Volumul este de fapt o sinteză a vieții naționale și bisericești care a pulsat de-a lungul ultimelor două secole în orașul de pe malul Crișului Repede.

În densa prefață, semnată de Întîistătătorul Eparhiei Oradei, se subliniază cu argumente abundente faptul că Biserica Ortodoxă din acest colț de țară a servit dintotdeauna și cu abnegație cauza poporului român, fără ezitări, chiar și în vremurile cele mai grele. „Biserica cu lună” a polarizat, de la înălțarea ei, o comunitate național-bisericească deosebit de activă în lupta de emancipare a românilor din Transilvania și a contribuit la ridicarea vieții bisericești și culturale.

În studiul semnat de prot. dr. Gheorghe Lițiu sînt prezentate antecedentele construirii „bisericii cu lună”. Autorul conchide că ridicarea acestui minunat lăcaș de cult a fost una dintre succesele remarcabile ale ortodocșilor din Oradea și împrejurimi, obținute în lupta dusă în secolul XVIII, pentru conservarea credinței lor și a ființei lor naționale autentice (pp. 21—49).

Același autor, prezentînd în capitolul următor fazele construcției „bisericii cu lună”, subliniază coincidența istorică între pune-

rea pietrei de temelie a lăcașului de închinare și izbucnirea mării mișcări populare condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Ambele după cum se știe, au avut loc în luna noiembrie 1784. Sînt urmărite cu minuție fazele construcției, menționînd numeroasele greutăți materiale și politice care au apărut în cei șase ani ce au precedat terminarea ei. Numeroase greutăți au aminat și sfințirea „bisericii cu lună” de către un ierarh.

Abia în anul 1836 are loc tîrnosirea de către episcopul Maxim Manuilovici, care, ca președinte a consistoriului local, cîștigase anterior merite deosebite în promovarea Ortodoxiei la Oradea (pp. 50—87).

În capitolul „Comunitatea bisericii cu lună în a doua jumătate a secolului XIX” sînt enumerate eforturile făcute de credincioșii și preșii locali în vederea consolidării vieții naționale autonome, pusă sub scutul Statului Organic șangunian. Aceasta a fost de fapt rodul luptei consecutive a românilor din Transilvania de pînă în anul 1868. Se subliniază că enoriașii comunității respective au fost deosebit de activi și în perioada care a precedat istoricul act din 1918 — Unirea Transilvaniei cu România. Sînt puse în evidență și realizările culturale deosebite (pp. 88 — 129), fondurile și fundațiile ce oglindesc spiritul de sacrificiu al enoriașilor, preoții, învățătorii și bărbații de frunte ai comunității care au activat în perioada respectivă (pp. 130—147).

În capitolul intitulat „Zorile libertății naționale ale poporului român din Bihor”, dr. Gheorghe Lițiu prezintă contribuția românilor din orașul de pe Crișul Repede la istoria hotărîre de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Se evidențiază rolul de seamă al vicarului Roman Ciorogariu care în 1920 va deveni și primul episcop al renăscutei eparhii (pp. 148—158).

În partea a doua a lucrării este tratată perioada dintre anii 1920—1984, ce coincide și cu activitatea contemporană a Episcopiei Oradei.

În primul capitol semnat de diaconul dr. Teodor Savu sînt analizate documentat și amănunțit „demersurile pentru reînființarea episcopiei” (pp. 164—186). Cititorul își poate forma o imagine clară în special asupra realizărilor epocale legate de activitatea primului episcop. În capitolul următor, același autor dedică pagini documentate „Urmașilor lui Roman Ciorogariu” (pp. 181—185). Se prezintă activitatea episcopilor Nicolae Popovici și Valerian Zaharia, dar mai cu seamă înnoirea Episcopiei Ora-

diei și odată cu aceasta și a catedralei prin purtarea de grijă a actualului Întâistătător Prea Sfințitul Episcop Vasile, cu începere din anul 1971.

Numeroase și interesante amănunte sînt oferite și în capitolul intitulat „Așezăminte pentru formarea slujitorilor bisericești” (pp. 186—211).

Din contribuția protopopului Andrei Lupșa la acest volum se distinge capitolul „Sub ocupația horisto-fascistă între anii 1940—1944” (pp. 236—250). Aici au fost prezentate importante date inedite cu privire la viața bisericească din această perioadă deosebit de grea, subliniindu-se activitatea neobosită a preoților de la „biserica cu lună”. Sînt evocate și curajoasele acțiuni ale clerului și enoriașilor în apărarea ființei lor naționale și ortodoxe. Anexa documentară a capitolului oferă numeroase date concrete destinate înțelegerii mai clare a desfășurării evenimentelor dintre anii 1940—1944.

Partea a treia a cărții aparține protopopului Constantin I. Olariu, în care analizează „Catedrala episcopală, „biserica cu lună” din Oradea. Partea artistică” (pp. 251—338). Autorul prezintă cu competență și cu lux de amănunte arhitectura, sculptura, pictura, obiectele de cult, artele aplicate și decorative, toate legate de biserica amintită. Cîteva pagini sînt dedicate cărților vechi care s-au aflat în patrimoniul bisericii. La fel este prezentat și fondul arhivistic produs de parohie în cele două secole de existență.

În ultima parte a lucrării apar cîteva studii mai scurte privitoare la unele probleme istorice și contemporane. Remarcăm lucrarea protopopului Andrei Lupșa, intitulată „Legea românească, locul și rolul ei și presa bisericească din Ardeal” (pp. 347—354). Studiul subliniază meritele revistei înființată de episcopul Roman Ciorogariu, apărută începînd cu anul 1921.

Lucrarea protopopului Ioan Negroiu evocă realizările meritorii pe tărîm economic și gospodăresc ale eparhiei, subliniind cele două perioade deosebit de fructuoase

legate de păstoria episcopilor roman Ciorogariu și Vasile Coman (pp. 361—372).

Volumul este completat cu rezumate în limbi străine și un indice al numelor de persoane.

În încheiere, notăm că dincolo de subiectul principal, lucrarea răspunde și unor exigențe istorice mai largi, contribuind în primul rînd la elucidarea frămîntărilor istoriei a meleagurilor bihorene, ca o etapă superioară în cercetările privind istoria Episcopiei Oradei.

Pr. EUGEN GREUCEANU

Artur Silvestri, *L'école littéraire de Tomis (IV—e VI—e — siècle)* (*Școala literară din Tomis, sec. IV—VI*), în: „Revue roumaine”, București, an. XLI, nr. 7, 1987, pp. 57—67.

Criticul și istoricul literar Artur Silvestri, cunoscut din studiile, cronicile și recenzile publicate în ultimul deceniu, semnează un studiu de erudiție în valoroasa publicație lunară „Revue Roumaine”, anul CLI, nr. 7/1987, pp. 57—68.

Studiul, de incontestabilă valoare în perspectiva viitorului, privește, din nou, literatura străromână. Autorul a mai abordat această fundamentală problemă de cultură și literatură română într-un studiu pe care l-am remarcat și noi în prezentarea „Almanahului” de la Viena, pe anul 1986 (a se vedea rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 6/1986, pp. 131—133).

Studiile privind începuturile literaturii române se întind se amplifică și se adîncesc an de an. În ultimii ani se acordă o atenție deosebită vieții spirituale a străromânilor, a spiritualității din perioada geto-dacă, pre-romană, a începuturilor din epoca dominației romane și din perioada formării popoului român. În aceste investigații, atenția se oprește inevitabil la literatura patristică, în care se implică și începuturile literaturii noastre. Problema este încă în faza căutărilor, dar perspectivele sînt optimiste. Scrierile patristice au întreținut flacăra culturii în lungile perioade întunecate ale istoriei. Iar noi românii — scrie I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, în „precuvîntarea” la volumul „Studii patristice” (1984) — „am avea

motive suplimentare de natură să justifice necesitatea familiarizării cu scriitorii patristici, dat fiind că operele lor, tălmăcite încă din bună vreme, reprezintă unul din capitolele esențiale ale vechii noastre literaturi. Așa cum sa arătat mai ales în ultimii ani, apoi printre autorii patristici se găsesc și citiva străromâni, destul de vitregiți până acum, ale căror opere au greutatea lor, mai mică sau mai mare, în determinarea fizionomiei spirituale a poporului român. Artur Silvestri însuși, de care ne ocupăm acum, scria în „Almanahul” pe anul 1986, editat de parohia ortodoxă română din Viena: „Ieșită din contribuțiile savante și monumentale, cu înfățișare de sinteză, ale lui Ioan G. Coman și Nestor Vornicescu, din teritoriul ipotezei pure, ideea de literatură străromână poate fi examinată acum și din punctul de vedere al istoriei literare. Sint, așadar, acești scriitori (despre care atît Ioan G. Coman cît și Nestor Vornicescu s-au exprimat cu entuziasm) niște scriitori adevărați? Ioan G. Coman i-a fixat în mediul lor spiritual și a dat la această întrebare un răspuns pozitiv; Nestor Vornicescu (într-o solidă cercetare privitoare la scrierile patristice la Dunărea de Jos (...)) a admis, fără discuție, că este așa, schițînd însă și un examen aplicat genurilor literare. Adevărul acesta este, și istoricul literar poate să îndrăznească acum să dezvolte ceea ce, fără destelenirea întreprinsă prin studiile speciale, ar fi fost altfel cu neputință de făcut” (p. 154).

Așadar, Artur Silvestri, istoric literar, se alătură istoricilor care, întemeiați pe migăloase cercetări, afirmă și confirmă existența unor scrieri proromâne pe pămîntul nostru, angajîndu-se astfel într-o problemă de frumoasă perspectivă.

Cu o remarcabilă concizie, Artur Silvestri deschide acest studiu cu relația dialectivă dintre spiritualitatea autohtonă și penetrația creștinismului pe pămîntul strămoșilor noștri.

Redăm foarte succint conținutul studiului pentru informarea cititorilor care n-au ajuns să-l citească integral.

Penetrația creștinismului în Dacia s-a produs înainte de retragerea autorităților și legiunilor romane (271) în sudul Dunării, în epoca anterioară domniei lui Traian, consecință a misiunii Sfîntului Apostol Andrei în Scythia Minor și Tracia. Ea a fost facilitată de o anume spiritualitate locală, un fel de „substanță emdogenă”, susceptibilă a primi preceptele creștine. Azi există suficiente probe despre existența acestui fond autohton asupra căruia a operat spirituali-

tatea patristică. Creștinismul, indistinct printre numeroasele culte din Dacia imperială, rămîne în epoca post-provincială o formă de identitate etnică, pentru că era foarte apropiat de doctrina lui Zalmoxis: Lipsa documentelor scrise cu privire la pătrunderea creștinismului în Dacia nu înseamnă decît un mod de dezvoltare („romanitatea orientală”, după o expresie a lui Nicolae Iorga), dependent de o cultură predominantă. În spațiul etnogenetic al românilor, care este „spațiul lui Burebista”, literatura este încă determinată de spiritul genetic, întemeiat pe oralitate, ceea ce se va numi mai tîrziu folclor.

Primele realizări literare atestate la români sînt însemnări cu caracter etic, elogiile aduse martirilor în perioada persecuțiilor, amintiri despre „pătimirile” creștinilor, provocate de Roma încă păgînă. Puține din aceste scrieri s-au păstrat în forma lor originală, fiind alterate de copisti. Totuși, unele sînt mărturii prețioase, chiar dacă sînt anonime. Astfel, pe la anul 270 sau mai tîrziu, un necunoscut, originar din Scythia Minor, compune „Martirul lui Astyon și Epictet”, decapitați la Dunărea de Jos. Eroii sînt asiatici, îmbarcați pe o navă cu destinația Pontul Euxin. Acest prim „martiriu” a servit, pînă la un anumit punct, ca paradigmă canonică pentru autohtoni.

O cronică ce respectă „compoziția primară” este „Martirul lui Irineu de Sirmium”, compus în Moesia, unde prezența daco-romanilor era masivă. Este o operă latină, care reproduce procesul-verbal adresat în 304 de guvernatorul Probus, care prin caracterul său dramatic sugerează o veritabilă „tragedie creștină”. Pătimirea lui Montanus de Singidunum, martir daco-roman, este scrisă probabil de același autor. Națiunea este pierdută, dar a existat în mod cert, fiind menționată în „Viața lui Pollion”. Acest gen de compoziție a rămas în Banat și Transilvania. Mai sînt apoi și martirajul lui Mercurius, arhistrateg roman, amintit în folclorul oltean și martirajul lui Dasius din Durostorum, păstrat în versiune greacă, tradus din latină, în nordul Dunării. Alcătuite cu măiestrie care întrece modelul și relevă o mare forță de exprimare artistică și psihologică, aceste opere demonstrează repulsa față de Roma păgînă. Acești anonimi de la Dunăre, care au compus elogiile amintite, dependenți de Tomis, ilustrează nivelul de civilizație al unei provincii îndepărtate.

În epoca lui Constantin cel Mare, perspectivele se modifică. Martirii de la Dunărea de Jos sînt victime ale barbarilor. Teodoret

al Cyrului relatează calamitățile de la Duros-torum. „Pătimirea lui Sava Gotul” inaugurează o nouă perioadă: lupta contra invaziilor neîntrerupte. Istoria lui Sava Gotul circula peste tot în ținuturile de sub protecția romană. Este prima scriere patristică alcătuită pe teritoriul țării noastre (a se vedea, pe larg, importanța acestei scrieri la I.P.S. dr. Nestor Vornicescu).

Primele opere daco-romane, care nu mai sînt anonime, au apărut în regiunile unde persecuțiile au fost mai intense. Este vorba de un debut impunător, care, departe de a rămîne izolat, crează o adevărată școală, întinzîndu-se pînă în Dacia autonomă, la dacii liberi. Romanizarea primește un nou impuls, dincolo de frontierele temporare. Întîiul centru, prin importanța și continuitatea sa, este școala literară de la Tomis cu reprezentanți iluștri timp de două secole. Ei ilustrează „spiritul pontic”, favorizînd sinteza spiritului grec și latin. Cetățile maritime: Tomis, Histria, Callatis, nu sînt singurele care au dezvoltat o cultură proprie. Influența acestora trece Dunărea și Carpații. La Buzău și Moldova, existența relațiilor cu centrul din sudul Dunării sînt indubitabile. Operele tomitane circula pe un teritoriu foarte vast în Europa. Ioan Casian ajunge în Galia, Dionisie Exiguus activează la Roma, etc. Aportul școlii tomitane la consolidarea spiritului bizantin în Apus este considerabil. Alături de ea se amintește „școala danubiană” inaugurată de Wulfila, din care s-au ridicat cîțiva arieni. Chiar dacă filosofia lor este obiect de discuție, contribuția lor literară rămîne.

Influența școlii tomitane se extinde la nordul Dunării și în cîmpia Olteniei. Doctrina niceeană și calcedoniană pătrunde la daco-romanii rustici. Laurențiu de Novae, discipol al lui Niceta de Remesiana, atestă activitatea literară pe aceste meleaguri (în spațiul moaso-panonian). Relațiile Banatului și Transilvaniei cu Moesia nicetană, chiar dacă sînt mai puțin atestate, sînt sigure.

Formele de „cultură organizată” la periferia imperiului, în apropierea lumii barbare, nu trebuie considerate ca anormale, chiar dacă, cu puține excepții, prezența unei vieți urbane este incertă.

Amintită mereu în cele anterioare, școala tomitană se bucură și de un capitol special (ultimul). Autorul prezintă pe „cel dintîi reprezentant ilustru” al literaturii din Scythia Minor: Betranion, un capadocian venit la Pontul Euxin și se afla în Tomis în anul 369 cînd se ridica împotriva împăratului arian Valens. Contemporanii îl considerau ca „om

diligent și renumit pentru virtutea sa”. Omiliile sale împotriva arienilor sînt pierdute. I se atribuie o epistolă adresată Sfîntului Vasile cel Mare (vezi pe larg la I.P.S. dr. Nestor Vornicescu). Este probabil și autorul „Pătimirii lui Sava Gotul”, operă remarcabilă prin eleganța stilului. O altă epistolă trimisă Sfîntului Vasile cel Mare, prin guvernatorul Scythiei Minor, relevă înclinația spre literatură în-un mediu laic, deși conținutul este de esență religioasă. Epistola s-a pierdut, dar conținutul ei se cunoaște din răspunsul Sfîntului Vasile. Desigur, scrisoarea depășește caracterul particular, referindu-se la o stare de lucruri din nordul Dunării.

Urmasul lui Betranion la Tomis, Terentiu, participă la Sinodul II ecumenic. Remarcat în literatura aceti-ariană, Terentiu este înlocuit la Tomis de Thautim I, un daco-roman, care se bucura de o deosebită reputație în lunga sa activitate. A fost filosof și ascet. I se atribuie „un ghid monahal” în spiritul getic. Se presupune că a fost adept al lui Zalmoxis. Mai sînt amintiți: Timotei de Tomis, Ioan succesorul lui Timotei, Theotim II, invitat de împăratul Leon I să „arbitreze” conflictul în jurul monofizitismului, ceea ce dovedește că Bizanțul apelează la „luminile” Tomisului. Toți au scris în limba latină.

Prezența unui mitropolit, Paternus, dovedește că în Scythia Minor orașele cu viață culturală sînt numeroase.

Acești scriitori nu sînt nici „scîți” și nici „goți”. Ei sînt daco-romani care cunosc perfect limba latină, avînd o gîndire europeană bine întemeiată. Călugării de la Duzăre posedă cunoștințele necesare pentru a combate cu o logică admirabilă tot ce se abate de la hotărîrile calcedoniene. Între aceștia se numără și Ioan Maxentiu, care încearcă să convingă pe Justinian să adopte „formula scytă”, compusă de călugării daco-romani (Ioan Maxentiu, Petrus, Leontie și un alt Ioan). El este autorul unui „Libellus fidei” și a două cărți contra nestorienilor, dialoguri de „tip socratic”.

Este posibil — scrie Artur Silvestri, bazat pe studii de autoritate, străine și române — ca Leontiu, prezent printre călugării scîți, să fie identic cu Leontiu din Bizanț, o personalitate marcantă a epocii sale.

Inițiatorul formulei scitice este Petre Diaconul, probabil identic cu „Petrus Episcopus”, căruia Dionisie Exiguus îi aduce elogii.

Dar contribuția daco-romanilor din Scythia Minor nu se oprește aici. Mai sînt și alți scriitori cunoscuți sau necunoscuți încă.

Studiul lui Artur Silvestri este deas și in-

terasant, folosind o bibliografie bogată — studii de specialitate sau de informație generală, ca inegalabila colecție Migna.

Prin aprecierile judicioase din studiile pe care le-a realizat Artur Silvestri se înscrie printre cercetătorii români care depun eforturi pentru a fixa începuturile literelor române în spațiul și la timpul lor.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

Friederich Müller, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen* (Monumente lingvistice germane din Transilvania), editura Kriterion, București, 1986, 293 pp.

Cartea este de fapt o reeditare a celei apărute cu un veac în urmă, respectiv în 1864, dar evident cu caractere latine, nu cu cele „gotice”. Redactor al cărții este Grete Kloster-Ungureanu, care a alcătuit și o postfață, precum și un glosar de termeni arhaici. Semnata postfeței, scrie că „reîmpărirea cărții lui Friedrich Müller este un semn al stimei ce o poartă generația prezentului din țara noastră față de valorile culturale ale trecutului”. Și este neîndoielnic așa. Generația de astăzi a germanilor din

România, dorește să știe și ea cit mai mult despre trecutul lor. De aceea, toate lucrările istorice ce apar în fiecare an, sînt întotdeauna așteptate cu nerăbdare.

Volumul este mai puțin un document cu prapire la uzul limbii germane „autohtone” din Transilvania — dependența limbii scrise de limba vorbită aici este preponderent observabilă — ci mai mult o carte de documente necesare istoriei generale. Ea este deopotrivă și o lucrare de referință pentru cercetarea numelor de persoane și locuri din Transilvania. Cartea cuprinde în total 72 documente, primele date din secolul XII, iar ultimul din 1 decembrie 1598.

Cu referire la carențele existente în glosar Grete Kloster Ungureanu scrie: „Ar fi un ecou binevenit, dacă lipsurile din glosar ar stimula cititorul spre a întreprinde studii lexicale transilvano-germane”. În ceea ce ne privește credem, însă, că studii lexicale întreprinde cu competență „Dictionarul transilvano-săsesc” (Siebenbürgischsächsisches Wörterbuch), în redacția sa sibiană, dar un volum aparte, ce ar cuprinde documentele descoperite în ultimii ani, scrise în limba germană în Transilvania, dar și în Banat, Țara Românească, Moldova și în Maramureș, în aceeași perioadă, ar fi foarte necesar.

Dr. GERHARDT HOCHSTRASSER

POȘTA REDACȚIEI

CONTRIBUȚIE LA BIOGRAFIA PATRIARHULUI MIRON CRISTEA

Intr-o scrisoare trimisă recent, prof. Eugen Glück din Arad, colaborator al revistei noastre, ne-a pus la dispoziție câteva interesante detalii cu privire la biografia patriarhului Miron Cristea, de pe vremea cînd își efectua studiile la Budapesta. Rod al cercetărilor de arhivă, ele confirmă un episod cunoscut, reconstituind deopotrivă ceva din atmosfera vremii și împrejurările în care viitorul episcop al Caransebeșului promova examenul de doctorat.

Mulțumind corespondentului nostru și pe această cale, reproducem în continuare textul scrisorii ce îmbogățește cunoștințele noastre asupra marelui ierarh și om de cultură.

„Recentele cercetări efectuate de subsemnatul în arhiva Universității „Eötvös Lóránd” din Budapesta ne-au oferit șansa de a vedea și actele privind obținerea doctoratului în Filologie de către marele ierarh Miron Cristea, episcopul de odinioară al Caransebeșului (1910—1919), apoi mitropolit primat și primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1925—1939).

„Se știe că în anul 1891 el s-a înscris la Universitatea din Budapesta, absolvind-o în 1895.

„Potrivit procesului verbal, de la nr. 359, încheiat de consiliul facultății în sesiunea a patra, din 24 ianuarie 1895, Elie Miron Cristea și Elie Dăianu au solicitat eliberarea certificatului final. Profesorul Alexandru Roman, titularul catedrei de limba și literatura română, a propus eliberarea actului, dar plenul a respins cererile fără specificarea motivului. Totuși, decanul a fost imputernicit să înainteze cererile amintite Ministerului de resort, cu aviz favorabil în cazul în care cei doi doreau să se prezinte la examenul de doctorat. În ședințele următoare, cererile lui Elie Miron Cristea și Elie Dăianu nu au mai intrat în discuție, dar se raportează consiliului, sub nr. 795/1895, că petițiile respective au fost soluționate „prezidial”.

„Din registrul proceselor verbale ale examenelor de doctorat din perioada 1884—1904, poziția 17/1895, rezultă că ei au primit aprobarea ministrului nr. 10658/1895 de a se prezenta la doctorat. În același proces verbal se mai amintește că Elie Cristea și-a susținut teza în ziua de 15 mai 1895, că are 27 ani, este de confesiune greco-orientală și s-a născut la Toplița Română din comitatul Mureș-Turda.

„Teza sa de doctorat este intitulată „Viața și operele lui Eminescu. Studiu din domeniul libertății române mai noi”. Ea a fost redactată în principal în limba maghiară, citatele fiind date în original. Lucrarea a fost tipărită la Gherla în același an.

„Trebuie să subliniem faptul că lucrarea a jucat un rol de seamă în popularizarea poeziei eminesciene în rîndul cititorilor maghiari interesați să cunoască literatura română. Nu putem uita că primele versuri ale lui Mihail Eminescu au început să fie traduse în limba maghiară cu începere din anul 1885, cea dintîi fiind poezia „Atît de fragedă”, tipărită în ziarul „Kolozsvári közlény” din 25 decembrie 1885. În următorii ani, cele mai multe poezii au fost traduse de către Laurențiu Bran și publicate mai ales într-un periodic din Șimleul Silvaniei. Prima antologie, împreună cu un studiu privind opera eminesciană, apare la Sibiu în 1895, prin strădania lui Szócs Géza.

„Nu se poate trece cu vederea nici faptul că pentru Elie Miron Cristea, cunoașterea și popularizarea poeziei eminesciene a constituit un important instrument în lupta pentru creșterea prestigiului poporului român și spulberarea tezei reacționare, șovine, propagată de cercuri dușmănoase, cu privire la inferioritatea culturală a românilor. În concluziile lucrării de doctorat, Elie Miron Cristea a subliniat importanța operei lui Mihail Eminescu pentru întreaga națiune: „Pretutindeni el este citit, peste tot este citat, așa încît a devenit un fel de idol al întregii Români” (p. 75).

„Cu ocazia examenului său de doctorat, filologia românească a constituit o materie principală, examinator fiind profesorul Alexandru Roman. Ca materii secundare au figurat filologia indo-germană și germană, examinatorii fiind profesorii Major Aurel, Beöthy Zsolt și Heinrich Gustav. Toate calificativele acordate au fost maxime. Trei zile mai târziu, în 18 mai 1895, a fost proclamat doctor.

„Este interesant de remarcat că tot în ziua susținerii tezei, după ce a aflat rezultatul pozitiv, dr. Elie Miron Cristea a dedicat un exemplar tipărit „Măritei Academii Române, în semn de înaltă considerație, 3/15 mai 1895”. Semnat: „Dr. Elie Cristea, teolog și filozof absolvent”. Exemplarul respectiv se păstrează la Biblioteca Academiei R.S.R. din București, iar cel prezentat la doctorat, la Biblioteca universitară din Budapesta”.

nu se poate trece cu vederea nici faptul că pentru Elie Milton Cristea, cunoscut în poporul român ca fiind cel care a scris "Căminul", a fost o mare dorință să scrie o lucrare de mare importanță culturală și științifică, în care să prezinte o imagine completă a literaturii române de la începuturile ei până la prezent. În acest scop, el a scris o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române.

Cu ocazia examenului său de doctorat, Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Este interesant de remarcat că în 1935, Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

Elie Milton Cristea a prezentat o lucrare de mare importanță științifică și culturală, care a devenit un fel de "Cămin" al literaturii române. Această lucrare a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București, și a fost prezentată la examenul de doctorat în 1935, la Universitatea din București.

OAMENI CARE AU FOST

- IOAN OPRÎȘ : I.D. Ștefănescu, un învățat român de prestigiu european. — — — — — 85

TREPTA ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

- Premieră tehnică națională. O nouă uzină de preparare a cărbunelui. Excelentă capacitate de producție. Succese ale constructorilor de mașini. Amplu proces de înnoire. Randament sporit. Fluxuri ceramice intrate în producție. Călirea oțelurilor în medii sintetice. Robot industrial. Tehnologii de mare eficiență. Minunate produse electronice. Volum sporit de piese și subansamble recondiționate. Recorduri legumicole. Un nou medicament. Lucrare de artă monumentală. 98

CRONICA BISERICESCĂ

- Vizita oficială în Austria a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române. Nouă sesiune plenară în dialogul ortodox — romano-catolic. Dialogul general ortodox-luteran la a patra sesiune. Sesiune ecumenică. Întrunire jubiliară. Aprecieri asupra dialogului ortodox-romano-catolic. Distinși oaspeți străini în vizită prin țară. „Pace pe pământ, 1000 ani între Volga și Rin”. Vaste acțiuni în favoarea păcii. Condamnare fermă a rasismului. O strălucită clarificare arheologică. — — — — — 102

NOTE ȘI COMENTARII

- Arhid. dr. SILVIU ANUICHI : Mariologia — o predică în calea uni-tății creștine ? — — — — — 112

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

- Vizită canonică jubiliară. Sfintiri de biserici. Intrare în cler. Din nou în mijlocul obștei mănăstirii Timișeni. Hramuri mănăstirești. Din activitatea Seminarului teologic din Caransebeș. Acolo unde începe eternitatea. — — — — — 114

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmașului

- Slujiri arhieresti. Vizita Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae la mănăstirea Hodoș-Bodrog. Hirotonie. Oaspeți la Centrul eparhial. Conferințele preoțești din luna mai. Trecere la cele veșnice. — — — 119

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

- † Teoctist, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii* Partea a III-a, Mănăstirea Neamț 1985. Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867—1918)* — după documente, acte și corespondențărămase de la Elie Miron Cristea, Sibiu, 1986 (T.V. Damsa); *Din activitatea bisericească a Episcopiei ortodoxe a Oradiei în ultimele două sute de ani*, Oradia, 1984 (E. Greucean); Artur Silvestri, *L'ecole littéraire de Tomis (IV-e—VI-e — Siècle)*, București, 1937 (M. Bănescu); Frie-derich Müller, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, Bucu-rești, 1986 (G. Hochstrasser). — — — — — 122

POȘTA REDACȚIEI

- Contribuție la biografia patriarhului Miron Cristea. — — — 134

52419

5100

Tipografia Arhidiecezană Timișoara